

D/50-b

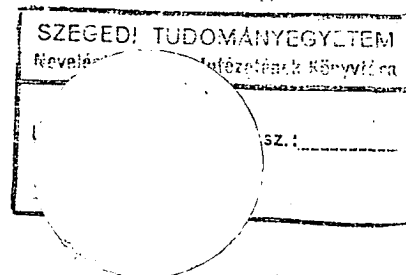
KÖZÉPISKOLAI TANULÓK ERKÖLCSI TUDATTARTALMÁNAK
VIZSGÁLATA

/A proletár nemzetköziségről alkotott vélemények
pedagógiai elemzése alapján/

BÖLCSESZDOKTORI ÉRTEKEZÉS

Készítette:

KOVÁCS PÉTER

JÓZSEF ATTILA TUDOMÁNYEGYETEM
Pedagógiai-Pszichológiai
Szakcsoport Könyvtára

Szeged, 1969

T A R T A L O M

Bevezetés	2
I. Fejezet	
A proletár nemzetköziségre nevelés néhány időszaki kérdése a szakirodalomban	6
II. Fejezet	
A tanulók internacionalista tudattartalmának pedagógiai elemzése	29
1. Az anyaggyűjtés körülményei és indoklása	29
2. Idegen nyelvi tagozatos gimnázium tanulóinak véleményalkotása a proletár nemzetköziségről	33
3. Nemzetiségi gimnáziumok tanulóinak internacionalista nézetei	67
III. Fejezet	
Tanulságok és következtetések	100
Mellékletek	112
Irodalom	I- LV

B e v e z e t é s

Hazánkban - a szocializmus teljes felépítésének időszakában - különösen megnőtt a nevelés jelentősége. A szocialista társadalom fejlődési perspektíváiból szükségszerűen kibontakozik a társadalmi önigazgatás igénye, s egyre jelentősebb szerephez jutnak az erkölcsi ösztönzők /Szarka József, 1965./. Az ebből fakadó minőségi változásra fel kell készíteni a mai középiskolai tanulókat.

A Magyar Népköztársaság oktatási rendszerét az 1961-es törvény szabályozza. Megfogalmazott alapelvei közül az egyik előírja, hogy: "A szocialista világnézet és erkölcs alapján neveljenek iskoláink igazi hazafiakat, jellemes és törvénytisztelő állampolgárokat, akik forrón szeretik hazánkat, népünket, odaadással szolgálják a szocializmust, a békét, a népek testvériségének ügyét, építik és védik a nép államát." /Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye, 1961./

A szocialista erkölcs tartalmában középponti hely illeti meg a proletár nemzetköziséget. Ebből következik, hogy az iskolareform alapelvei egyik legfontosabb és legidősebb feladatként a tanulók proletár nemzetköziségre nevelését jelölik meg. Elengedhetetlen feltétel ez a kommunista személyiség programjának megvalósításához is.

A tanulók proletár nemzetköziségre nevelése az iskolai oktatás minden szakaszában szerepel, mert ez a sokoldaluan fejlett személyiség kialakításának egyik legfontosabb követelménye, az erkölcsi nevelés tartalmának szerves része. Különösen fontos követelményként jelentkezik azonban a középiskolai tanulók erkölcsi tudattartalmának fejlesztésénél, illetve tanulmányozásánál. Ezek a tanulók ugyanis a serdülőkor befejezésének,

az ifjúkor kezdetének szakaszában élnek. Márpedig közismert, hogy ez a fejlődési periódus az érzelmi élet legfogékonyabb, s a társadalmi életbe való belenövés szakaszának számít /Tadeusz Nowogrodzki, 1963./.

A proletár nemzetköziségre nevelésnek azért van kiemelkedő jelentősége a középiskolai tanulóknál, mert a tanulók ebben a korban különösen sokat foglalkoznak a társadalmi élet problémáival, az emberek életét meghatározó törvényszerűségek megismerésével s folytatják a külső és a belső küzdelmet, a harcot saját világnézetük, felfogásuk kialakításáért, a közösségben való viselkedési normák kialakításáért. Ezért "A személyiségfejlődés központi problémája ebben a periódusban a tudatos erkölcsiség és világnézet, a tudatos eszmények, a más emberekhez és önmagukhoz való tudatos viszony kialakítása." /Tadeusz Nowogrodzki, 1963./

A serdülőkornak ezt a sajátosságát a szakirodalom sokoldalúan feltárta, az élet tapasztalatai pedig egybehangzóan alátámasztják. Közismert tény, hogy a személyiség fejlődésének ez a szakasza sem mentes az ellentmondásoktól. A tudatos erkölcsiség, a szocialista világnézet kialakítása nem történhet konfliktusok nélkül. Konfliktusokhoz vezethet a környezetből átvett régi és a most megismert új igazságok ütközése. De előidézhetheti az átmeneti kor néhány ellentmondásos jelensége is. Ezek megítélésében a középiskolás diák még nem támaszkodhat szilárd alapokra. E korosztály meglevő és alakuló internacionalista nézeteinek megismerése, befolyásolása és tudatos irányítása épp ezért különösen fontos feladata a középiskolai nevelésnek.

A proletár nemzetköziségre nevelés követelményeit a növekvő társadalmi igények figyelembevételével jelöli meg a Nevelési Terv. Ahhoz, hogy az erkölcsi nevelésnek e területén is irányit-

hassuk, meggyorsíthassuk a fejlődést, feltétlenül meg kell ismernünk a középiskolai tanulók internacionalista nézeteit, meggyőződését, magatartási motivumait, mert csak ezek ismeretében tudjuk helyesen megválasztani és alkalmazni a Nevelési Terv által ajánlott tevékenységi formákat, amelyeknek segítségével a tanulók internacionalista felfogása és magatartása továbbfejlődik.

A proletár nemzetköziségre nevelés szerteágazó témakörében vizsgálatainkat a következő célkitűzésekre irányítjuk:

1. A proletár nemzetköziség néhány időszerű kérdése a szakirodalomban.

2. A tanulók internacionalista tudattartalmának pedagógiai elemzése.

3. Az internacionalista tudattartalom vizsgálatából adódó nevelési feladatok az iskolában.

Feladatunkat empirikus módszerek segítségével kívánjuk megközelíteni. Eljárásai, megítélésünk szerint, alkalmasak arra, hogy a témánkhoz szükséges elsődleges adatgyűjtést elvégezzük. A pedagógiai gyakorlat számára is így juthatunk el leginkább megfelelő következtetésekhez. Éppen ezért témánk feldolgozásában a következő eljárásokat alkalmaztuk:

1. Kérdőíves vizsgálatot végeztünk, amelyben direkt és indirekt módon válaszokat kértünk a tanulóktól, hogy internacionalista nézeteikről, ismereteikről, állásfoglalásukról megbízható képet kapjunk.

2. Megfigyelések útján vizsgáltuk a tanulók erkölcsi magatartását, internacionalista viselkedését motiváló nevelési helyzetekben.

3. Egyéni és csoportos beszélgetéseket szerveztünk a kérdőívek és a megfigyelési tapasztalatok alapján a témánk szempont-

jából fontos kérdésekről.

4. A tanulók munkáit, tevékenységét, az iskolai dokumentumokat témánk szempontjából tanulmányoztuk.

5. A tanulók internacionalizmusra nevelésében szerzett vezetői tapasztalatok valódiságát ellenőriztük a nevelőtestület, az osztályfőnökök gyakorlatában, a KISZ szervezet tevékenységében, megvitattuk a kerületi igazgatói munkaközösség és a budapesti középiskolai igazgatók továbbképzése során. A proletár nemzetköziség témakörével elméleti és gyakorlati vonatkozásban foglalkozó közleményeink címét a bibliográfiában tüntettük fel.

Kutatásmódszertani szempontból fontos megemlíteni, hogy a felsorolt eljárások nem egyforma arányban érvényesültek. A kérdőíves módszer vezető szerepet kapott. A többit főképpen ellenőrzésre, a tapasztalatok átadására használtuk fel.

I. F E J E Z E T

A PROLETÁR NEMZETKÖZISÉGRE NEVELÉS NÉHÁNY IDŐSZERŰ KÉRDÉSE A SZAKIRODALOMBAN

A szakirodalom sokrétűen és többféle megközelítésben foglalkozik a proletár nemzetköziségre nevelés kérdéseivel. Ennek részletes elemzése és elmélyült feldolgozása meghaladja értékezésünk kereteit. Ahhoz azonban, hogy a témával érdemlegesen foglalkozhassunk, elengedhetetlen, hogy a szakirodalom eddigi legfontosabb megállapításait, eredményeit röviden számba vegyük. Témánknak megfelelően a szakirodalom vizsgálatában elsősorban a tanulók erkölcsi tudattartalmának alakulására, s ebben is a proletár nemzetköziségre vonatkozó lényegesebb megállapításokra, nézetekre térünk ki. A vázlatos szakirodalmi áttekintést a következő kérdésekre korlátozzuk:

a/ A proletár nemzetköziség, mint a kommunista erkölcs egyik alapelve és a személyiség tulajdonsága.

b/ A személyiségformálás, az erkölcsi tudatosság és a proletár nemzetköziség kapcsolata.

c/ A proletár nemzetköziségre nevelés tartalmi és módszertani problémái.

Szocialista pedagógiánk első lépésként a társadalmi igényeket fogalmazta meg. Kifejtette, hogy az internacionalizmus mint a kommunista erkölcs egyik alapelve, a következő követelményeket foglalja magába: "valamennyi nép egyenlősége és szabadsága, társadalmi és kulturális fejlettségükre való tekintet nélkül; engesztelhetetlenség a nagyhatalmi sovinizmussal és a nemzeti elnyomás minden formájával szemben; a világ dolgozóinak együttműködése és szolidaritása a közös célokért vívott harcban;

engesztelhetetlenség a nemzeti önzéssel és széparatizmussal szemben; barátság és megbecsülés a más népek képviselőivel való kapcsolatokban; érdeklődés a különböző nemzeti kultúrák iránt; harc a nemzeti elzárkózás ellen, türelmetlenség a nemzeti és faji fölényt hirdető nézetekkel és elméletekkel szemben - mindazzal szemben, amit a n a c i o n a l i z m u s fogalma ölel fel."

/Etikai kislexikon, 1967./

A kezdeti intellektualizmus egyoldalúságainak leküzdése után érthetően annak hangsúlyozása került előtérbe, hogy a felépült szocializmusban, az épülő kommunizmusban a proletár internacionalizmus mint erkölcsi alapelv a gyakorlati életben, az emberek mindennapi életében valósul meg. Ez a követelmény a népek közötti kapcsolatok megszokott, elfogadott törvénye lesz. Ez a magyarázata annak, hogy a középiskolai tanulók tervszerű nevelését szolgáló dokumentum /Nevelési Terv, 1964/ azt a személyiség típust, amelynek a kialakítását joggal várja és szorgalmazza tőlünk a társadalom, a következőképpen határozta meg:

"... mindenoldaluan és harmónikusan fejlett, elméletileg és gyakorlatilag képzett, művelt, politechnikai szemlélettel rendelkező, a dialektikus materialista világnézet és a szocialista erkölcs alapján gondolkodó és cselekvő, munkaszerető, jó ízlésű és életvidám közösségi ember."

Ebben a meghatározásban igaz, hogy a felnőtt, a kialakult világnézetű és jellemű emberrel szemben támasztott erkölcsi követelmény fogalmazódik meg a Nevelési Tervben. A nevelés azonban mindig a jövőre irányul, nem szorítkozhat a jelen valóságába. Érthető tehát, hogy iskoláinknak, ezen belül különösen a középiskolának ismernie kell az erkölcsi nevelés perspektivikus célkitűzését. Erre az utmutatásra már azért is nagy szüksége volt a gyakorlati munkát végző pedagógusoknak, mert egyes pedagógiai ki-

adványokban még ilyen megállapításokat olvashattak: "A nevelési folyamatnak az alany életkorához való alkalmazkodása szükséges-ségéről szóló tudomány olyan feladatot tűz ki a pedagógiai pszichológia elé, amit még eddig nem oldottak meg tudományos módszerekkel." /Václav Prihoda, 1963./

Ebből a szempontból tanulságos Vág Ottó /1963/ közleménye, amelyben személyiségalkítási problémáját elemzi Makarenko életművében.

A nevelési programban megfogalmazott embereszmény, a makarenkoi személyiségtervezés, -alakítás, "a személyiség standard programja magában foglalja mindazokat a sajátosságokat, amelyekkel a kialakítandó személyiséget fel kell ruházni. E program azonban nem vezethető le elvont spekulációból, hanem kizárólag a társadalom igényeiből. S e tekintetben igen nagy szerepe van a tudományos előrelátásnak." /i.m./ Még pedig a jövő igényeire gondol minden személyiségtervező, gyakorlati tevékenységet folytató nevelő. Legfeljebb az előrelátás éveiben tehetünk különbséget a tudományos dolgozók és a nevelők különböző csoportjai között.

Ismeretes, hogy Makarenko nem vállalkozott arra, hogy leírja, összeállítsa a személyiség teljes programját. Azt azonban több helyen taglalta, hogy mit ért a nevelés célján. "... az ember egyéniségének, jellemének programját, s itt a jellem fogalmába beleveszem az egyéniség egész tartalmát, vagyis külső megnyilvánulásainak jellegét éppenugy, mint belső meggyőződését, politikai nevelését és ismereteit, tehát feltétlenül az egyén teljes képét." /A szovjet iskolai nevelés problémái. Első előadás: A nevelés módszerei. Makarenko Művei, V. kötet, 105. old./

A személyiség programjának az elkészítését illetékes szakemberektől, tudósoktól várta Makarenko. /A Nevelési Tervekben öltött testet ez a törekvés./

A tudattartalom vizsgálata során különösen jelentősek Makarenkonak azok a megállapításai, amelyek közvetlenül is erre a kérdésre vonatkoznak. Ezért néhány megállapítását Vág Ottó cikkéből szószerint idézzük: "... nem vagyunk hajlamosak arra, hogy annak, amit tudatnak neveznek, valamilyen különleges, szerfölötti jelentőséget tulajdonítsunk, a tudat nem előzi meg a tapasztalatot. ... A tudatnak a tapasztalat eredményeképpen, nagyszámu társadalmi gyakorlás eredményeképpen kell kialakulnia, csak akkor ér valamit.

Szilárd meggyőződésünk, hogy a nálunk elterjedt szavakkal történő nevelés, azaz különféle nemes dolgokról való örökös fecsézés, amelyet nem kísér a magatartás gyakorlása - egyenlő a legvétkesebb kártevással. A tudat, ha nem a tapasztalaton épül fel, fejeződjék ki bármily bőbeszédű formában, valójában mindenek előtt gyenge, másodsorban magára hagyatott, képtelen bármilyen gyakorlatot létrehozni. Ez az, ami a társadalom számára a legveszélyesebb." /136-137. old./

Értekezésünk bevezető soraiban jeleztük, hogy célkitűzéseinket empirikus módszerek segítségével kívánjuk megvalósítani. Ez a tapasztalatokon alapuló módszer, eljárás azért is indokolt, mert az egyén csak a közösség keretei között ismerheti fel, sajátíthatja el a helyes magatartás elemeit. Az iskolák nemzetközi jellegű rendezvényei, a KISZ fiatalok nemzetközi találkozói, a nemzetközi építőtáborok, az iskolák, különösen az UNESCO asszociált iskolák nemzetközi klubjai, a nemzetközi diáklevelezés, nemzetközi rendezvények stb. lehetőséget nyújtanak a proletár nemzetköziség elveiből fakadó helyes magatartás gyakorlására. Ezt pedig csak tapasztalati uton lehet megvalósítani. Megalapozottan írja Vág Ottó /1964/: A nevelés szerepe a személyiség alakításában című tanulmányában többek között azt, hogy "... az emberek mindenkor ar-

ra törekedtek, hogy a felnövekvő nemzedéket az általuk szükségesnek vélt tapasztalatokban részesítsék, hogy tudatát meghatározott szellemben formálják és a helyesnek tartott magatartást gyakoroltassák. A tapasztalatok megszervezése, a tudatra való ráhatás, a magatartás gyakoroltatása pedig nem más, mint a személyiség alakítása, nevelés." A személyiség céltudatos alakítása "azt jelenti, hogy olyan feltételeket hozunk létre, amelyek a személyiség alakulására a kívánt hatást gyakorolják". /i.m./

Az idézett tanulmányban szereplő megállapítások közül vitathatónak tartjuk azt, hogy "Az új társadalom körülményei között a céltudatos személyiségalkítás során az egyének által szerzett tapasztalatok, az ezekre épülő tudat és magatartás megfelel az objektív társadalmi tendenciáknak és nem kerül ellentmondásba a környezet, a társadalom spontán személyiségalkító hatásainak objektív tendenciáival." /117. old./ Ez a megállapítás még egy korábbi időszak leegyszerűsített társadalomszemléletét tükrözi. Az egyén tapasztalatát nem mindig a társadalom fejlődésének általános törvényei határozzák meg. Jelentős szerepet játszanak benne a közvetlen környezet sajátos és az általános törvénynek ellenmondó hatásai. Az is ellentmond Vág Ottó megállapításának, ami nálunk az 1956-os ellenforradalom idején történt. Vagy valami másról, a rossz helyi tapasztalatok általánosításáról volt szó, a szubjektív tettek, cselekedetek eluralkodásáról tanuskodtak az 1956-os események?

Témánk tanulmányozása során sok hasznos megállapítást találtunk Bábosik István /1966/: Az erkölcsi tudatosság hatása a magatartásra a serdülés időszakában címen megjelent könyvében. A tanulmány sok gyakorlati megfigyelés és speciális vizsgálat adatai alapján készült. A szerző arra kereste a választ, hogy hatással van-e az erkölcsi tudat a magatartásra, miben áll a hatás és mi-

lyen mértékű. Megalapozottan állapítja meg, hogy "az erkölcsi intellektus fejlesztése a serdülőkorban szükséges, mert a magatartás hatékony formálása ezt megköveteli és egyszersmind lehetséges, mert az értelmi erők fejlettsége erre alapot ad."

Bábosik István az erkölcsi tudatot a képzetek, a fogalmak, a nézetek - az érzelmek, a meggyőződések és a törekvések rendszerként fogja fel. Rendkívül fontosnak tartja a fogalom tisztázását, mert igen sok helytelen cselekedet vezethető vissza az erkölcsi fogalom bizonytalan értelmezésére. Minden tanulónak elengedhetetlenül szüksége van az erkölcsi tájékozódásra, az erkölcsi eligazodásra, az etikai ismeretek elsajátítására, mert az iskolából kilépő tanulónak szilárd erkölcsi tudattal kell rendelkeznie, képeseknek kell lenniök önmaguk és mások cselekedeteinek, magatartásának erkölcsi értékelésére. /Ágoston György, 1951./

A gyakorlati nevelő munka minden területén tapasztalhatjuk, hogy az erkölcsi fogalmak és az erkölcsi normák alapos ismerete nélkül lehetetlen az erkölcsi ítélőképesség, a morális gondolkodás és magatartás fejlesztése.

Bábosik István vizsgálatai egyértelmű választ adtak arra a kérdésre, hogy "az intellektuális összetevők átlagon felüli magas fejlettsége a fogalmi és normaismeret magas fejlettségével jár együtt". Ennek további vizsgálata érdekében a szerző a kísérleti megfigyelést, a tervszerűen kialakított cselekvési helyzetet tartja a legfejlettebb és legtöbbet ígérő eljárásnak. Ezeknek a lényegét abban látja, hogy ne legyenek életidegenek, erőltetettek. Vitathatatlan igazság, hogy az erkölcsi "ismeretek, meggyőződés valószínű értékeit másképpen vizsgálni nem lehet, mint a tanuló cselekedeteiben, az ismeretek és a meggyőződés realizálódásának konkrét folyamatában."

Lényeges azonban annak felismerése, hogy az ismeretek még

csupán valakinek tudását határozzák meg és nem a magatartását is. Éppen ezért a vizsgálatokból levont tapasztalatok közül a középiskolai tanulókra is érvényes az alábbi megállapítás: "... nem elég csupán erkölcsi fogalmak és normák ismeretének kialakítására törekedni, hanem ezeknek a mindennapi cselekvésekkel való kapcsolatát, betartásuk szükségességét is be kell mutatni a tanulóknak, készíteni kell őket arra, hogy ezen erkölcsi ismereteiket a gyakorlatban... alkalmazzák is".

A tudattartalom, a személyiségelmélet kérdéseit sokoldalúan elemzi Pataki Ferenc /1963/. Cáfolhatatlan érvekkel leplezi le a neotomizmus pedagógiai ideológiáját. Egyben arra is felhívja a figyelmet, hogy "soha annyi pedagógiai cikk, tanulmány, könyv nem jelent meg a nevelés válságáról, mint napjainkban".

A személyiség fogalmát az ember lényegéről formált elképzelésben ragadja meg, amely "lényeg a szakadatlan társadalmi-történelmi gyakorlatban valósul meg, ezzel együtt fejlődik, s ebben objektiválódik".

Marx megállapítása szerint: "az ember lényege a maga valóságában a társadalmi viszonyok összessége", "s ez eleve magában rejti a személyiség fejlődésének dinamikus felfogását, s egyúttal megjelöli az emberi lényeg történeti változékonyságának alapját".

A tanulmány tömören utal arra is, hogy napjainkban a személyiségelmélet az egyik leggyakrabban szereplő probléma, vitatéma s ezért az ideológiai harcoknak is a gyújtópontjába került.

Témánk szempontjából igen fontos a tanulmánynak az a megállapítása, hogy "... a körülmények ugyanolyan mértékben teremtik az embert, mint az emberek körülményeiket, bár a kölcsönhatásban, természetesen, a társadalmi hatások a döntőek." Ezt a gondolatot építi tovább Pataki Ferenc, amikor arról ír, hogy "Az egyén

fejlődésének alapvető tényezőjét tehát aktivitásának, tevékenységi formáinak, a külvilághoz fűződő kapcsolatainak gazdagságában és kiterjedtségében lelhetjük meg".

Ebből a megállapításból törvényszerűen következik, hogy egy-egy "személyiség gazdagságát a valósághoz fűződő kapcsolatainak, viszonyainak gazdagsága határozza meg. A valósághoz fűződő viszony pedig mindig praktikus, tevékeny viszony".

A szerzővel messzemenően egyetértve valljuk mi is, hogy "... Az emberi szükségletek csak a meghatározott tevékenységi formákban alakulhatnak ki, olyanokban, amelyek életrehívják azokat. Az ember közösségi-közéleti aktivitásának igénye csak a közéleti tevékenység során válhat benső szükségletté, a társadalmi magatartás motivumává. A személyiség fejlődése ebben a vonatkozásban nem más, mint a kezdetben csupán külső követelményként jelentkező társadalmi igények, erkölcsi normák stb. interiorizációja, meggyőződésen nyugvó szükségletté alakulása a társadalmi gyakorlat folyamán".

Gimnáziumunkban a tanulók nemzetköziségre nevelése ezen a koncepción épült fel. A néhány soros külföldi diáklevelezéstől, a levelező partnerek itthoni vagy külföldi találkozásáig, a nemzetközi találkozók szervezése, az UNESCO klubdelutának, a külföldi közös kirándulások stb. a társadalmi gyakorlat internacionalista irányulásának szerepét töltötte be.

Témánk feldolgozása szempontjából hasznos ismereteket meríthettünk Bakonyi Pál - Murányi - Kovács Endréné - Pataki Ferenc: /1964/ a marxista-leninista személyiség elmélet és a pedagógia kérdéseit elemző tanulmányából. A közlemény ismerteti, hogy az Országos Pedagógiai Intézet munkatársainak elméleti konferenciáján foglalkoztak a marxista-leninista személyiségelmélet problémáival. Filozófiai, pszichológiai és pedagógiai síkon közeli-

tették meg a problémát. Megállapították, hogy a legaktuálisabb veszélyt jelentő burzsoá személyiségelméletek ellen kell küzdeni /neotomizmus, egzisztencializmus/.

A folyóirat közölte a vitavázlatot és a vita bibliográfiáját.

A pedagógiai megközelítésben a személyiség fejlődésének pedagógiai feltételei, a nevelhetőség, a közösség és egyén problémáiról olvashatunk. Témánk megközelítése szempontjából talán a legfontosabb megállapítás a nevelhetőség helyes értelmezése, annak a megállapítása és újbóli hangoztatása, hogy "minden tulajdonság /személyiségvonás/ fejleszthető". "A nevelés lényege a tevékenység /tapasztalás, megértés, gyakorlás, átélés stb./ pedagógiailag tudatos, célszerű szervezése. ... A közösségben való élés - a közösségi szituációk létrehozása, átélése - adja a személyiség fejlődésének, a közösségi ember nevelésének reális bázisát." Ezekből a megállapításokból nem nehéz arra következtetni, hogy a középiskolások nemzetköziségre nevelése is megvalósítható, valamint arra, hogy a nemzetköziség élménye, tapasztalatszerzés különböző lehetőségeinek a biztosítása nagyban hozzájárul a helyes szemlélet, felfogás, nézet és magatartás kialakításához.

A középiskolai tanulók erkölcsi tudattartalmának vizsgálata során hasznos utmutatásokat olvashatunk több könyvben, tanulmányban. Radnai Béla: Az ifjúság pszichológiája, 1964. című könyvében megállapítja, hogy a világnézeti kérdések iránt az ifjúság a legfogékonyabb. Erre a tulajdonságára építenünk kell. Annál is inkább, mert nemcsak fogékony, hanem "megfelelő segítséggel helyesen is tájékozódik, és ebben a korban már a meggyőződés szintjét érheti el".

Ezt a fogékonyt tartottuk szem előtt, amikor tanítványainkat bevontuk a nemzetközi diáklevelezésbe, amikor hozzászoktat-

tuk a nemzetközi klubdélutánok szervezéséhez, a külföldi fiatalokkal való kapcsolatok kialakításához.

Világos volt előttünk Radnai Bélának az a mondanivalója is, hogy "Az ifjunak egyik legjellemzőbb sajátossága, hogy egy "tétel" olyan mértékben válik meggyőződésévé, amilyen mértékben annak jelentőségét, helyességét az élet igazolja, - sőt legszivesebben így mondanánk: ahogyan annak helyességét a saját élete igazolja. Az ifju akkor érzi magáénak azt, amit egyébként ért, ha annak érvényességi területét megtalálta".

A proletár nemzetköziségre nevelés során tapasztaltuk, hogy ha az ifjak érdeklődését a nacionalizmus, a sovinizmus, az irredentizmus, az antiszemitizmus ellen a szocialista hazafiságra, a nemzetköziségre akarjuk irányítani, nem elég csak az értelmükre hatni. Legalább olyan fontos, vagy még fontosabb az érzelmek nevelése is. Különösen ha arra gondolunk, amit Radnai Béla ír: "... az érzelmek nemcsak kísérik a cselekvéseket, hanem cselekvésre indítanak, vagy a cselekvésektől el is idegenítenek bennünket".

/i.m./

A proletár nemzetköziségre nevelés tartalmi és módszertani problémáival foglalkozó munkák közül megemlítjük Duró Lajos /1957/ kandidátusi értekezését. /Tézisei a Pedagógiai Szemle 1958. évi 9. számában jelentek meg./

A szerző

a/ feltárja a proletár nemzetköziségnek, mint az erkölcsi nevelés szerves részének eszmei, elméleti, pedagógiai alapjait;

b/ elemzi azt, hogy milyen tartalommal, módszerekkel és eszközökkel valósíthatók meg az internacionalista nevelés feladatai a történelem tanítás keretében, a szovjet és a magyar iskolák feltételei között;

c/ bemutatja az osztályonkívüli foglalkozások szerepét az internacionalizmusra nevelés rendszerében;

d/ felvázolja a proletár nemzetköziségre nevelés továbbfejlesztésének pedagógiai lehetőségeit.

Az idézett mű szerzője kiemeli, hogy a gyermek internacionalista nevelésének feladatait az iskola oktató-nevelő munkájának egész rendszere által kell megvalósítani, de ebben vezető helyet foglal el az oktatás és a tanítási anyag eszmei tartalmának a tanár által való kifejtése.

A meggyőzés és gyakorlás módszerének alkalmazása mellett a proletár nemzetköziség nevelése feltételezi a tudat mellett az érzelmi, akarati szférákra való ráhatást is. Érzelmileg is magunkkal kell ragadnunk a tanulót.

Duró Lajos kandidátusi értekezésében arra a következtetésre jutott, hogy "a szovjet pedagógia feltárja a proletár nemzetköziség nevelésének lényegét, tartalmát és feladatait, helyesen határozza meg a nevelő munka eszmei irányultságát ezen a területen, s általános formában megjelöli az internacionalista nevelés alapvető utjait és eszközeit. ... de nem eléggé kapcsolja össze a proletár nemzetköziség nevelését a szocialista hazafiság nevelésével, az oktatás folyamatában, megfigyelhető bizonyos fokú szakadás a tanítási órák és az osztályonkívüli foglalkozások között az internacionalizmus nevelésében, és gyakran ezek a foglalkozások teljesen izoláltak az iskola egész oktató-nevelő munkájától, a proletár nemzetköziség nevelésének kérdéseit statikusan vizsgálják, és nincsenek kidolgozva azok a pedagógiai feltételek, amelyek segítségével megvalósulhat ez a bonyolult nevelési folyamat".

Éppen ezeknek a hiányosságoknak a felszámolása érdekében arra törekszik az idézett mű szerzője, hogy fejlődésében mutassa

be a proletár nemzetköziség nevelését, szerves egységben a szocialista hazafiság nevelésével. Arra is törekszik, hogy felvázolja azokat a feltételeket, amelyek segítségével eredményesebben lehet megoldani a kitűzött nevelési feladatokat.

Témánk szempontjából jelentős elméleti alapvetésként értékeljük Ágoston György /1961/ "A kommunista erkölcs tartalma és az erkölcsi nevelés feladatai" c. könyvét, amelyben részletesen foglalkozik - az erkölcsi nevelés részeként a proletár nemzetköziségre nevelés feladataival is. Abból indul ki, hogy a szocialista hazafiság jellemzője a nemzetköziség. "Szocialista hazafinak lenni és proletár internacionalistának lenni egy és ugyanaz a dolog. A szocialista hazafi érdekközösséget érez fajra, nemzetre, vallásra való tekintet nélkül a világon minden emberrel, aki népe és az emberiség szabadságáért küzd az elnyomás ellen, magáénak érzi a gyarmati és félgyarmati népek küzdelmét, amelyet felszabadulásukért, függetlenségükért vivnak, mélységes szolidaritás fűzi a kommunizmust építő szovjet és szocializmust építő többi néphez." /1.m. 82. old./

Ma is nagyon időszerűek a szerző azon leírásai és felvetései, amelyek az internacionalista nevelés iskolai feladatait konkretizálják társadalmi fejlődésünknek jelenlegi szakaszaiban.

Éppen ezért az időszerűségért foglalkozunk egy kicsit részletesebben a szerző ide vonatkozó gondolataival.

Valóban, az ifjúság proletár nemzetköziségre nevelésében egyik legfontosabb feladatunk felkelteni, erősíteni a tanulóknak a Szovjetunió iránti barátság, megbecsülés érzését, kigyomlálni a burzsoá ráhatásként, a környezet, az ellenséges rádió és más hírközlő eszközök hatásaként terjedő, fel-felbukkanó szovjetellenességet, még akkor is, ha ezt a belső és a külső reakció bármilyen differenciált módon terjeszti.

A középiskolai tanulóknak fel kell ismerniük, hogy a magyar-szovjet barátság ápolása, fejlesztése elsősorban a mi érdekünk, a szovjetellenesség pedig a külső és a belső ellenség, az imperializmus egyik fegyvere, eszköze saját ügyeinek takargatását szolgálja.

A középiskolás tanulóknak fel kell ismerniük, hogy a tőkés hatalmak éppen az emberi haladásban, a függetlenségükért küzdő népek felszabadítási törekvéseiben betöltött szerepéért gyűlölik a Szovjetuniót, ócsárolják a következetesen marxista politikát folytató szocialista országokat. Ebből a felismerésből önmagától adódik annak a gondolatnak, következtetésnek a megfogalmazása, hogy a nemzetköziségnek, a proletár nemzetköziségnek a próbaköve a szovjet barátság.

A szovjet barátság azonban nem azt jelenti, hogy kritikátlanul, izléstelenül magasztaljuk a Szovjetuniót. Akik felszabadulás után ezt tették, többet ártottak, mint használtak a magyar-szovjet barátságnak.

A Szovjetuniót akkor fogják tanulóink helyesen értékelni, becsülni és szeretni, ha megismerik félévszázados fejlődésének eredményeit, ha felismerik fejlődésének beláthatatlan perspektíváit, a felszabadítási mozgalomban, a békeharcban, az emberiség haladásában betöltött szerepét, ha tanulmányozzák a szovjet népek életét, ha minél több tapasztalatot, élményt gyűjtenek a Szovjetunióról.

Ágoston György elvi megállapításainak gyakorlati megvalósítására törekedtünk a diáklevelezés fejlesztésével, az egyre több tanulmányi kirándulás szervezésével a Szovjetunióba.

Az I. László gimnázium orosz tagozatos 3/E osztályos tanuló pl. 1968 tavaszán látogatták meg a Szovjetuniót. Élményeikről valamennyien beszámoltak egy-egy osztály osztályfőnöki óráján,

KISZ taggyűlésén.

A beszámoló hatására több osztályunk tervbe vette hasonló tanulmányi kirándulás szervezését, előkészítését.

A proletár internacionalizmusra nevelésnek másik fontos eszköze, próbája a szomszéd népi demokratikus országokhoz fűződő viszonyunk tisztázása, annak a felismertetése és elfogadtatása, hogy olyan érdekközösséget kell vállalnunk, olyan szemléletet, életformát kell kialakítanunk, amelyben tudatosul a szomszédainkkal való szükségszerű gazdasági, kulturális és baráti együttélés gondolata, tervszerűsége.

Itt a legnehezebb feladat a nacionalizmus, a sovinizmus elleni küzdelem helyes módszereinek megtalálása és alkalmazása. A területigény gondolata ugyanis még sok felnőttben él, feltámad. Ez az igény annál könnyebben talál talajra ifjúságunk körében is, mert a történelemben tanulja, hogy a szomszédos országok területének egy része évszázadokon keresztül hazánkhoz tartozott /Erdély, Felvidék, Bácska stb./, a földrajzban pedig megismeri, hogy ezeken a területeken jelentős számú magyar lakosság él, sokuknak még ma is élnek ott rokonai, s tőlük nem mindig nevelési céljainkat támogató információkat kapnak.

A történelem, a földrajz, az irodalomtanítás során az összehasonlítás gyakran szerepel a tanítási anyagban, merül fel a szemelvényekben. Ezen kívül a javuló kapcsolatok során egyre több fiatal látogatja meg azokat a területeket, amelyeken magyarok is élnek. És ezek a látogatások nemcsak fékezik az itt-ott felmerülő nacionalista érzelmeket, hanem esetenként táplálják is, mert azt kell tapasztalniuk, hogy a "kisebbségi" magyarokkal szemben nem mindig érvényesül a szocialista nemzetiségi politika. Az így felmerülő gondolatokat, érzelmeket nyíltan és becsületesen meg kell tárgyalni. A tanulókkal való beszélgetés során, a történelem, a földrajz-

tanítás alkalmával meg kell világítani azokat a történelmi okokat, amelyek hazánk jelenlegi határainak kialakulásához vezettek.

Ismertetni kell a marxista-leninista politika lényegét, amely minden nemzetiség szabadságát és egyenjoguságát biztosítja, bármely szocialista állam keretein belül él is. Azt is ismertetni kell a tanulókkal, hogy politikánk nem lehet mások hibáinak függvénye. A szocializmus fejlődése során az egyre szélesedő gazdasági, kulturális, tudományos kapcsolatok keretei között, a szocialista országok közösségén belül a határok kérdése egyre kevésbé lesz lényeges. A nagyobb egységek kialakulása elmosza a konzervatív gondolatokat, az etnikai egységek érvényesülése felé mutat. Ezzel párhuzamosan arra is rá kell mutatni, hogy minél hamarabb tudjuk kölcsönösen leküzdeni népeinkben a nacionalista előítéleteket, a testvéri kapcsolatok kialakulása annál gyorsabb lesz.

A nacionalista veszély ellen minden alkalommal fel kell lépni. Fel kell tárni ifjúságunk előtt azokat a veszélyeket, súlyos ártalmakat, amelyek a területigények hangoztatása nyomán a revanspolitika hirdetése következtében népünkre hárulnának.

A nacionalizmus elleni küzdelem sikeres végzése érdekében arra kell törekedni, hogy a középiskolás tanulók tantárgyi-, osztályfőnöki órákon és KISZ foglalkozások keretében ismerkedjenek meg a szomszéd népek életével, kulturájával. Ezen a területen, amint Ágoston elvtárs idézett művében olvashatjuk: "a volt uralkodó osztályok gyűlölködő, nacionalista, a "felsőbbrendűség" gőgjétől áthatott politikája következtében sok pótolnivalónk van".

A most idézett mű 85. oldalán azt olvashatjuk, hogy ifjúságunknak jól meg kell értenie és át kell éreznie a szocialista tábor egységének jelentőségét hazánk és az egész emberiség jövőjének szempontjából.

Azt a célt kell elérnünk, hogy a tanulók legyenek büszkék arra,

hogy hazánk a szocialista tábor megbecsült tagja. El kell jutnunk oda, hogy a tanuló zárja szívébe és tekintse testvérének e tábor országainak valamennyi népét.

Egyetértünk abban is Ágoston elvtárssal, hogy az internacionalizmusra nevelésnek fontos feladata ifjúságunk békeharccossá nevelése. Ki kell alakítani tanítványainkban az együttérzést a békéért küzdők milliós mozgalmával, de ugyanakkor arra is nevelni kell őket, hogy lépjenek fel mindenfajta háborus uszítás ellen.

Ezek a célkitűzések szorosan egybeesnek a hazafias nevelés, a honvédelmi oktatás célkitűzéseivel is. Azzal, hogy a most folyó tanévben megindult középiskoláinkban a honvédelmi nevelés, bizonyos foku támogatást kapunk a fiatalok nemzetköziségre neveléséhez is.

A szocialista, a munkás nemzetköziségre nevelés fontos alkotóeleme a kozmopolitizmus elleni harc. Erre a tanulók válaszaiból igen sok értékes utalást kaptunk. Ha ma már egy kicsit tulzottnak is tűnik az a megállapítás, hogy a kozmopolitizmus az ifjúság tekintélyes részét megfertőzte, az azonban igaz, hogy jelentős rétegekre gyakorol hatást ma is. Az ilyen fiataloknak megrendül a bizalma a szocializmusban, nem tudják becsülni az elért eredményeket, tulzott illuziókat táplálnak a nyugati tőkés országok műszaki, tudományos, kulturális eredményei iránt. A kozmopolitizmus fertőzése 1956-ban tetőzött. Az ifjúság tizezrei itthagyták hazánkat, futottak a "kapitalista paradicsomba".

Azóta megtanultuk, hogy azok, akik előítélet nélkül ismerik meg a nyugati viszonyokat, igen gyakran még jobban megszeretik hazánkat, felismerik és igénylik a szocialista társadalom előnyeit s boldogan vesznek részt a hazánkban folyó építő munkában.

A proletár nemzetköziségre nevelés terén ennek a problémakörnek a vizsgálata során figyelmet érdemlő vállalkozás Dobos

László, Juhász Ferenc, Komár Károly, Majzik Lászlóné és Nagy Jánosné /1962/ munkája, "A tanulók világnézeti és erkölcsi fejlődése" c. könyv, a Nevelési Terv előmunkálataiként végzett országos vizsgálat eredményeit foglalja össze és általánosítja, többek között a hazafias és internacionalista neveltség szintjéről. Az Országos Pedagógiai Intézet neveléelméleti csoportja a gyakorló pedagógusok széles körére támaszkodva fő módszerként a tanulói megfigyelést alkalmazta s csak kiegészítő eljárásként folyamodott a tanulók szóbeli vagy írásbeli kikérdezéséhez. A könyv igen érdekes adalékokat és megállapításokat tartalmaz a középiskolai korosztály internacionalista erkölcsi tudattartalmának és magatartásának pedagógiai jellemzéséhez. Különösen nagy figyelmet érdemelnek az olyan problémák, mint: "Érdekes a tanulóknak az a megfigyelése, hogy ... a tanulók egyáltalán nincsenek tisztában a nacionalizmus, sovinizmus, irredentizmus fogalmával. Sok tanuló ezeket a szavakat még nem is hallotta". /282. old./ Kétségtelenül előremutató tendenciaként értékelhető az, hogy "... a tanulók megnyilatkozásai és a tanárok megfigyelései is azt mutatják, hogy tanulóink hazafiság-fogalmához nem kapcsolódik elég szervesen a szocialista társadalmi rendszer, a szocialista állam szeretete, továbbá a proletár internacionalizmus". /275. old./

Ennek ellenére olyan megállapítást is olvashatunk az idézett tanulmányban, hogy "A III-IV. osztályos gimnazistáknál szocialista társadalmi rendünk iránti pozitív érzelmekkel szoros összefüggésben fejlődnek a proletár internacionalizmus érzelmei is. Jóllehet a tanárok megállapítása szerint a III. osztályban a proletár internacionalizmus fogalmával a tanulóknak még csak a fele vagy még kisebb része van tisztában, ezek az érzelmek helyes irányban fejlődnek náluk". /283. old./ Érthető, hogy ebben a pozitív irányu fejlődésben jelentős szerepe van a középiskolás tanulók

levelezésének, a külföldi cserelátogatásoknak, a közvetlen élményeknek.

Elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt fontos problémára hívja fel a figyelmet Bolyai Imréné, Horsányi István, Veress Judit /1964/ tanulmánya, amely a proletár internacionalizmusra nevelés időszerű problémáit foglalja össze. A szerzők az Országos Pedagógiai Intézet két elméleti konferenciájának referátumát és vita-eredményeit ismertetik. A vitaindító előadás a nemzetköziség elméletével, gyakorlatával foglalkozott. Megállapította, hogy "az internacionalizmus eszméjének terjedése természetes jelenség körünkben". Olyan következtetésre jutott, hogy: "A proletár internacionalizmusból, amely még egyetlen osztály ideológiájaként születik, a munkásosztály történelmi hivatásának teljesítése során - a történelemben először - kialakul az egész emberi faj osztatlan közösségtudata".

A második konferencia a következő három tárgykört ölelte fel: a/ Helyzetkép az ideológiai és pedagógiai dokumentáció tanulmányozása alapján. A pedagógusok szerepe a szocialista nemzetköziségre nevelésben. b/ Helyzetkép egy általános- és egy középiskolai felmérés alapján. c/ Összegezés, javaslatok.

Néhány fontos megállapítást elengedhetetlenül idéznünk kell ebből a tanulmányból, mert ez az egyetlen kísérlet, amely nem valamely tantárgy oldaláról közelíti meg a proletár nemzetköziségre nevelést. Mivel a felmérést az OPI dolgozói végezték, a konferenciát is ők rendezték, az ismertetett állásfoglalást félhivatalos jellegű megállapításnak is tekinthetjük.

"Kezdetben /1945-1948/ a proletár internacionalizmusra nevelés nem jelent meg direkt módon nevelési célkitűzéseink között. Ez népi demokráciánk általános fejlődésével szorosan összefügg. A szocialista fordulat a magyar közoktatásügy fejlődésében 1948-

1950 között következett be. Ettől kezdve vált a marxizmus-leninizmus iskolarendszerünk központi nevelési eszméjévé. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus máról holnapra jól kidolgozott, arányosan kimunkált részei lettek volna nevelési célkitűzéseinknek, s még kevésbé jelentette azt, hogy a nevelés konkrét gyakorlatában minden tekintetben helyesen valósultak volna meg... A dokumentumok elemzése azt is tanúsítja, hogy ebben az időszakban a proletár internacionalizmus leszűkítve jelent meg, főként a Szovjetunió iránti szeretetre korlátozva, nem a maga teljességében... proletár internacionalista kapcsolataink hangoztatása erősen verbális, erősen szónokias volt. A patetikus, de mégis üresen kongó hangvételből az iskolai nevelés is jócskán kivette részét. Szép számmal foglalkoztak elvi írások a szocialista hazafiság tartalmával, de a jelszavakon kívül jóformán semmi pedagógiai instrukciót nem adtunk a proletár nemzetköziségre neveléshez azon kívül, hogy váltig hangoztattuk, a kettő egymástól elválaszthatatlan... A proletár nemzetköziségre nevelés terén ez idő tájt a fő hiba a formalizmus, a frázisosság volt."

Joggal és szükségszerűen merült fel az a gondolat, kötelezettség, hogy "Tisztázni kellene: mi van a tanulóifjúság fejében és szívében, milyen mélységben érik őket a proletár internacionalizmusra nevelés hatásai iskolai életünk során és az ifjúsági szervezetben, hol tartanak a pedagógusok?"

Az OPI dolgozói szűkkörű tájékozódást végeztek. 240 tanuló válaszaiból tájékoztak és vontak le következtetéseket.

A középiskolásoknak a következő kérdéseket tették fel:

- a/ Hogyan értelmezzük ma a szocialista és kapitalista országokra vonatkozóan a jelszót: "Világ proletárjai egyesüljetek" ?
- b/ Miért a mi ügyünk is Kuba?

c/ Hogyan függ össze a hazafiság és internacionalizmus?

d/ Miért vagyok híve a proletár internacionalizmusnak?

A középiskolásokkal szemben azzal az igénnyel is felléptek, hogy tisztázzák a tanulók a proletár internacionalizmus fogalmát.

A válaszok elemzése során fény derült az internacionalista nevelés hiányosságaira, amelyek végső soron az iskolai nevelő munka fogyatékosságait tükrözik. Másrészt a hiányosságok abból is fakadnak, hogy "A gyermekek konkrét proletár internacionalista kapcsolatait terén korántsem meritettünk ki minden lehetőséget".

A dolgozatok elemzése során ilyen megfogalmazással is találkoztunk: "Ha mindez ma még eszmei zűrzavar és tisztázatlanság tárgya, ezért nem lehet a gyermekeket hibáztatni, a pedagógusokat is csak részben. Észre kell vennünk, hogy az oktatás-nevelés alapidokumentumainak és segédleteinek is vannak gyenge pontjai a proletár internacionalizmusra nevelésben".

A tanulmány szerzői megfogalmazták a feladatokat is. Ezekből - aktualitásuk miatt - idéznünk kell néhányat:

"Fogalmi tisztázásra törekedni pedagógusok és gyermekek, az ifjúság körében egyaránt.

... Kidolgozni pedagógiai szempontból: hogyan neveljünk proletár internacionalizmusra a béke éveiben, amikor a forradalmi tettek nem látványosak.

... Fokozni kell a proletár internacionalizmusra nevelés sokoldalúságát, érzelmi hatásait.

... Az internacionalista öntudat kialakulása, mint minden más erkölcsi vonás, csakis akkor lehetséges, ha az iskola egész szellemét, légkörét magas eszmeiség hatja át. A proletár internacionalizmus érzelméig csakis úgy juthat el a fiatalság, ha a tanulóközösség életét ezer szállal fűzzük társadalmunk, a szocialista tábor, az emberiség problémáihoz, ha mindennapi életünket át-meg át-

szövik a szélesebb, a messzabb mutató távlatok."

A nemzetköziségre nevelés - és az erkölcsi tudattartalom internacionalista jegyeivel - problémáival foglalkozó szakirodalmi források között megemlítjük Sántha Pál /1963/ "Szocialista hazafiság, szocialista nemzetköziség" c. könyvét /Osztályfőnöki füzetek középiskolai tanárok részére, 25./. A tartalmi jegyek elemzése mellett figyelemre méltó módszertani utbaigazításokat ad e bonyolult nevelési feladat eredményesebb megoldásához:

"A pedagógus nemcsak tanácsadó, nemcsak eszmét ad át tanítványainak, hanem készségeket is fejleszt bennük, alkalmat is teremt ahhoz, hogy tanítványai letehessék becsülettel a hazaszeretet gyakorlati vizsgáját.

Nem kiagyalt kísérletekre gondolunk, ahol patikamérlegesen méregetik a fiatalok hazaszeretetének erkölcsi súlyát, hanem az iskolai és iskolán kívüli közösségi élet olyan megszervezésére, mely lehetőséget teremt a közügyért való helytállásra, az ennek során keletkező örömrész átélésére." /86. old./

Az analógia, a felsőbb osztálybalépés: a nemzetköziség gyakorlati vizsgálja lehetne. Olyan tág értelmezésben, mint ahogyan ez a hazafiságnál szerepel. "... rá kell mutatnunk a szocialista hazaszeretet egy alapvető sajátosságára - írja a 84. oldalon Sántha Pál -: közvetlen és egyértelmű hazafias kötelességteljesítés jelent tulajdonképpen az élet bármely területén való helytállást." Ezt a kötelességteljesítést közérthetőbb, a nevelés során könnyebben felhasználható részkötelességekre is felbontja. Erről így ír: "A szocialista hazát szolgálni viszont lehet egyértelműen és közvetlenül, mind a határok védelmével, mind a javak gyarapításával, mind a gyárakban, mind a mezőkön; mind a szellemi, mind a fizikai munkával; mind vezető, mind alárendelt beosztásban; mind nagy, mind kis tettekben."

A hazafias cselekedetek ilyen felsorolása és bemutatása, a romantikus szemléletmód reális szemléletmóddal történő kiegészítése, módosítása jó szolgálatot tehet akkor, amikor sor kerül a nemzetköziségből fakadó kötelezettségek leírására, az ifjúság tudatában meglévő, illetőleg szükséges fogalmak rendszerezésére, összefoglalására.

A középiskolai tanulók erkölcsi tudattartalmának vizsgálatához igen értékes megállapításokkal járul hozzá a József Attila Tudományegyetem Neveléstudományi és Lélektani Intézetének kollektív munka alapján végzett felmérése^{+/}, amelyet 1967-ben /177 szegedi és Csongrád megyei, valamint 26 pécsi gimnáziumi tanuló bevonásával/ végeztek. Tanulmányunk szempontjából különösen nagy jelentőségű rész az 5. pont, amely Szocialista hazafiság - internacionalizmus címen foglalja össze, dolgozza fel a tapasztalatokat. A szerzők egy kis kimutatással érzékelik, hogy a tanulók megítélése szerint melyik szomszédos országgal legjobb a kapcsolatunk. Öröndetes tény, hogy a Szovjetunió van az élen. Csak a Romániához fűződő kapcsolatainkat minősítették problematikusnak.

E vázlatos irodalmi áttekintés alapján megállapíthatjuk, hogy eléggé konkrétan kidolgozott a proletár nemzetköziségnek mint a személyiség tulajdonságának és a kommunista erkölcs alapelveinek elméleti problematikája. Ez mindenek előtt vonatkozik az internacionalizmus lényegének, tartalmi jegyeinek differenciálására.

---

^{+/}

Dr. Ágoston György, Kerekesné Nagy Mária, Dr. Kunsági Elemér, Dr. Nagyné Dr. Varga Margit, Dr. Nagy János, Dr. Rózsa Éva és Dr. Orosz Sándor: A IV. osztályos gimnáziumi tanulók körében végzett, a hazafias nevelés eredményeit vizsgáló felmérés tapasztalatai, Szeged, 1968.

Ugyanakkor problematikus az, hogy nem eléggé kidolgozott az internacionalizmus és a kommunista erkölcs egyéb területeinek egy-sége, kölcsönhatása, összefüggése. Ez gyakran olyan egyoldalú szemlélethez vezet, mely szerint az internacionalizmus valamifé-le leszűkített kategória, s a nevelésben is szinte periférikus szerepe lenne.

Az áttekintés képet ad arról is, hogy az irodalom hiven tük-rözi ideológiánk alakulását. A dogmatikus szemlélet a pedagógiá-ban is nagyon sok merev, formális nézetet ihletett. Előtérbe he-lyezte a valuntarisztikus szemléletet, amely szerint a proletár internacionalista nevelés eredményessége kizárólag a nevelők el-határozásának, szándékának kérdése. A differenciált, az elméleti és gyakorlati problémákat, a nevelési lehetőségeket, feladatokat és módszereket tulajdonképpen csak napjainkban kezdi valóban tu-dományos igényvel megközelíteni a pedagógia.

Ami a személyiség erkölcsi tudatosságának általános pedagó-giai kérdését illeti, a szakirodalom számos kérdést helyesen vet fel és old meg. Témánk szempontjából problematikus az erkölcsi tudat internacionalista összdevőinek kérdése. Kellő konkrét vizs-gálat hiányában feltáratlan többek között a középiskolai korosz-tály internacionalista tudatának fejlődése. Ezért a célkitüzé-sünkben megjelölt feladat mindenképpen indokolt, mert a tanulók internacionalista tudattartalmának vizsgálatával kíván adaléko-kat szolgáltatni a nevelőmunka e fontos területének továbbfej-lesztéséhez.

II. F E J E Z E T

A TANULÓK INTERNACIONALISTA TUDATTARTALMÁNAK PEDAGÓGIAI ELEMZÉSE

1. Az anyaggyűjtés körülményei és indoklása

Mielőtt rátérnénk a tanulók internacionalista tudattartalmának pedagógiai elemzésére, fontosnak tartjuk a vizsgálati anyaggyűjtés menetének és körülményeinek ismertetését.

Értekezésünk mellékletében feltüntetett adatok tanúsága szerint több, mint 2400 középiskolai tanuló írásos válasza adja vizsgálatunk legfontosabb tényanyagát.

A kérdőíves vizsgálatot a főváros és vidék különböző középiskoláinál végeztük. /Az elsőt 1962-ben, a legutolsót 1969-ben./ Önmagunk és a leírt vélemények ellenőrzésére egy-egy kérdéscsoport alaposabb megvilágítása, megismerése érdekében kontroll-felmérést is végeztünk ugyanannak az intézménynek nappali és esti tagozatán, illetve az ország különböző területein működő középiskolákban.

A fejlődés megállapítása érdekében több esetben megkérdeztük ugyanazokat a tanulókat más és más osztályban, egy-két-három év elteltével is. /L. II. számú melléklet 5. és 6. pontját./

Az ellenőrző felmérések készítésénél olyan elgondolások is vezettek, hogy a budapesti iskolák tanulóinak válaszát egy-egy vidéki középiskola /Szeged, Sárvár/ tanulóinak a válaszaival vessük össze. A mellékletben felsorolt középiskolák között szerepel két nemzetiségi gimnázium is /bajai német tannyelvű, budapesti szlovák tannyelvű gimnázium/. Ezeknek bevonásával az volt a célunk, hogy megismerjük a nemzetiségi tanulók véleményét a nemzetköziségről és a népek közötti barátságról. Néhány szakiskola és egy ipari

tanulóintézet bevonása arra irányult, hogy a felmérés terjedjen ki lehetőleg valamennyi középiskolai típusra, és érzékeltesse az azonosságokat és különbözőségeket az egyes iskolatípusok sajátos hatásrendszerében nevelkedő tanulók között. Az írásos felméréseket lehetőség szerint személyesen végeztük. Néhány esetben az illető iskola igazgatójával vagy a megkérdezett osztály osztályfőnökével együttműködve bonyolítottuk le az adatgyűjtést. Abból a pedagógiai elvből indultunk ki, hogy a tanulók nyugodt, zavartalan körülmények között fejthessék ki önálló véleményüket a feltett kérdésekről. Egyetlen kivánalmunk a teljes őszinteség és a becsületes szókimondás volt.

A proletár nemzetköziség témaköre nagyon szerteágazó tematikát ölel fel. Sok minden arra kényszerített, hogy szűkítsük le a vizsgálódást egy-egy adott területre. A kérdések /I. sz. melléklet/ feltevésénél a direkt és indirekt módszert váltakozva alkalmaztuk. Törekedtünk arra, hogy az egyes kérdőíveken úgy variáljuk a kérdésfeltevést, hogy lehetőség szerint kontrollálják a tanulók válaszait.

Az egyes kérdéscsoportok összeállításánál az az elgondolás vezetett, hogy ismerjük meg a tanulók alapfogalmait, elképzeléseit a leglényegesebb kérdésekről. Az első három évben csak a budapesti I. László gimnázium tanulóival foglalkoztunk. Ebben az a megfontolás vezetett bennünket, hogy az iskola igazgatói minőségében hosszú évek során a nevelő munka e területén is felhalmozódtak olyan pedagógiai tapasztalatok, melyek számbavétele nagyon időszerűnek tűnt számunkra. Mint több nyelvi tagozattal /Németolasz, orosz-angol, francia-spanyol és lengyel/ működő gimnázium, UNESCO asszociált iskola lettünk, s így a sajátos feltételek internacionalista tudat- és magatartásformáló hatásának vizsgálata további munkánk szempontjából is sürgetővé vált.

A kérdéseket úgy tettük fel, hogy valamennyi évfolyam állásfoglalását tükrözzék /I-IV. osztályok/.

A harmadik kérdéscsoportot, illetve a kérdésekre adott válaszokat összevetettük a nappali és az esti tagozaton.

A negyedik kérdéscsoportot már szélesebb körben vizsgáltuk, mert a saját gimnáziumunkban kapott válaszokat egybe kívántuk vetni a szélesebb körből érkező véleményekkel.

/Témánk feldolgozása során ezzel a csoporttal foglalkoztunk behatóbban./

Az V-IX. kérdéscsoport a proletár nemzetköziség egyik-másik vonatkozását világítja meg, az elmélet és a gyakorlat egységét kívánja érzékelteni.

Erre azért volt szükség, mert 1962-ben még nagyon frissek voltak az 1956-os ellenforradalom okozta sebek, még éles vádként állt előttünk az ifjúság egy részének hazafiatlan, kozmopolita, szovjetellenes, a proletár nemzetköziség legalapvetőbb jegyeit is nélkülöző magatartása. Tisztázni akartuk ezeknek az elhalását, a továbbélés mértékét, a fertőzés utóhatásait. Általános pedagógiai szempontok mellett iskolánk tanárai és növendékei részére azért volt különösen fontos a nemzetköziségre vonatkozó tudattartalom vizsgálata, a megállapításokból adódó feladatok tisztázása, mert gimnáziumunkban rendkívül széles körű idegen nyelvoktatás folyik. Tanítványaink rendszeres kapcsolatban állnak idegen országok fiataljaival, igen kiterjedt iskolánkban a diáklevelezés, gyakori a külföldi látogatónk, és sok tanulónk előtt nyílt meg az ismerkedés, a külföldi utazás lehetősége. A személyes vagy levél útján történő találkozásokra pedagógiailag is igyekeztünk felkészíteni tanítványainkat. Ezeket az alkalmakat felhasználtuk az oktató-nevelő munka színvonalának fejlesztése érdekében is.

A középiskolák részére kiadott Nevelési Terv ösztönözte az

ilyen irányu felmérés elvégzését és pedagógiai hasznosítását.

Az indítékok között megemlítjük, hogy gimnáziumunk egyike a hazai UNESCO asszociált iskoláknak. Ez újabb érintkezési területet jelent tanárok és tanulók részére más országok népével és kulturájával.

Az írásbeli vélemények nagyon jól kiegészítették az osztályfőnöki órák, a KISZ foglalkozások, a nemzetközi klubdélutánok és egyéb rendezvényeink élményanyagát, tapasztalatait. A kérdőíves adatgyűjtéssel jó alkalomnak bizonyult a szóbeli egyéni vagy csoportos beszélgetések során szerzett tapasztalatok ellenőrzése is.

Az internacionalista tudattartalom leszűkített területén végzett vizsgálódásaink során a következő nézőpontok érvényesítésére törekedtünk:

a/ Melyek a nemzetköziségre vonatkozó tudattartalom lényegesebb összetevői? /Elsősorban a tanulók tudattartalmában megjelenő azon motivumok érdekeltek, amelyek a proletár nemzetköziségre nevelés megnyilvánulási formáit, a legfontosabb fogalmakat, az egyes fogalmak jegyeinek ismeretét vagy ismeretlenségét tükrözték./

b/ Azt kutattuk az írásos válaszokban is, vajon a proletár nemzetköziségről alkotott tanulói elképzelések, ismeretek megközelítőleg milyen tudatossági fokon állanak.

c/ Megkíséreltük nyomon követni az internacionalista tudattartalom fejlődését, a fejlődés tendenciáit a gimnázium /és néhány más középiskola/ I-IV. osztályaiban.

d/ Arra törekedtünk választ kapni, hogy a szóban és írásban kifejezett fogalmak mennyire tudatosak, mennyire válnak magatartássá, milyen mértékben határozzák meg a tanulók cselekvéseit.

2. Idegen nyelvi tagozatos gimnázium tanulóinak
véleményalkotása a proletár nemzetköziségről

Vizsgálatunkat a budapesti I. László gimnázium I-IV. osztályos /107 nappali és 56 esti tagozatos/ növendékeinek bevonásával kezdtük. Az alábbi kérdésekre kértünk választ:

1. Hogyan értelmezzük ma a szocialista és a kapitalista országokra vonatkozóan azt a jelszót, hogy "Világ proletárjai egyesüljetek!" ?

2. Hogyan függ össze a hazafiság és az internacionalizmus?

3. Miért vagyok híve a proletár internacionalizmusnak?

4. Hallottál-e a négerrek üldözéséről?

5. Hol szeretnél élni, és miért?

Az internacionalista tudattartalom gazdagodásának figyelemmel kísérése, követése és érzékeltetése érdekében a kérdésre adott válaszokat osztályonként csoportosítjuk.

A felmérés nyíltságára, az őszinte légkörre jellemző az, hogy több tanuló egyszerűen azt válaszolta, hogy "Nem tudom". /1/2/ Ezt a választ egyesek kissé variálták is: "Nem tudok ezekről semmit írni" /1/5/; "Ezen még nem gondolkodtam" /1/27/; egyesek már ennél többet árulnak el: "Őszintén szólva ez a téma nem érdekel"; "Nem tudok mit írni, mert politikával abszolút nem foglalkozom" /1/26/. Egyesek ezen is túlmennek: "Nem politizálok" /1/1/; "... politikával abszolút nem foglalkozom" /1/26/. Mások ilyen véleményt hangoztatnak: "... ez a téma nem érdekel. Nem szeretem a politikát" /1/27/.

Mások ilyen feleletet adtak a kérdésre: "Nálunk, szocialista országokban végeredményben semmi gyakorlati jelentősége nincs, mert proletárdiktatura van, tehát eleve egységben kell lenni. Kapitalista országokban a baloldali, demokratikus erők összefogását

célozza" /1/12/.

Az ilyen apolitikus megnyilatkozás elég gyakori. El kell gondolkodnunk azon, hogy nem lehet egyszerűen egyetlen hatásra visszavezetni okát. Megállapításaink szerint ezt az álláspontot nemcsak kispolgári környezetben élő tanulók képviselik, megtaláljuk közöttük a politikai életben kiemelkedő szerepet játszó párt- és állami funkcionáriusok és fizikai dolgozók gyermekeit is. Jelentősebb tényezőt kell abban keresnünk, hogy fiatalságunk egy jelentős csoportja azt vállalja, hogy a politikai kérdések iránti közömbösség a "modernség" egyik nélkülözhetetlen eleme.

Egyes tanulók viszont megközelítik az osztályszemléletet, a marxista álláspontot: "A kapitalista országokban a munkásosztály, a parasztság, tehát azok az osztályok, amelyek a burzsoázia, a tőkések ellen harcolnak, fognak össze és együtt harcolnak a kapitalizmus és uralkodói ellen, mert összefogásban az erő".

"Szocialista országokban ezt a jelszót úgy kell értelmezni, hogy a proletariátus összefogva építse a szocializmust, azonkívül a szocialista országok közötti összefogásra buzdít." /1/30/

Akadott olyan I. osztályos tanuló, aki a következő véleményt vallotta: "A kapitalista világnak érdekében áll, hogy a szocialista eszmék kevesebb országban diadalmaskodjanak a világon. Régen igen sok helyen fegyveresen, diktatórikusan elnyomták a nép ügyéért küzdő igazi hazafiakat, a hős proletárokat. A proletariátusnak össze kellett fognia a győzelem, a jólét érdekében.

Kapitalista országokban, az egész világon élő, elnyomott proletároknak egyesülni kell a szocializmus kivívása érdekében. A világ szocializmust építő proletárjainak jogos törekvése, hogy az elnyomott népeket felszabadítsa, és saját hazáját megvédje a külföldi kapitalista terroristák ellen" /1/39/.

A válaszokat az I. László gimnázium akkori I/D osztályos

tanulói fogalmazták meg, írták le. Valamennyien aláírták a kérdésekre adott feleleteket. Így a kapott válaszok tanulmányozása alapján a politikai nevelő munka irányára is kaptunk utmutatást. Világossá vált előttünk, hogy az egyszerű "nem tudom"; "nem foglalkoztam vele"; "nem érdekel"; "nem tudom, mert politikával abszolút nem foglalkozom" stb. válaszok más és más feladatokat állítanak a tanárok, a KISZ szervezet elé. A jóindulatu, az apolitikus, az izolációra törekvő tanulókkal más és más egyéni módszert kellett alkalmazni, hogy felkeltsük bennük a közélet iránti érdeklődést, kialakítsuk bennük a politikai kérdések iránti érdeklődés helyes arányait, s ennek eredményeként a proletár nemzetköziség gondolatát is.

Az osztályban tanító tanárok, az osztályfőnök, az iskolavezetés leszűrte a következtetéseket. Munkájában erősen támaszkodott az osztálynak azokra a tagjaira, akik korukhoz képest kiemelkedő politikai érzékről, értelemről tanuskodtak. A válaszok nyíltsága, az aláírások nagyban megkönnyítették ezt a felvilágosító pedagógiai tevékenységet. Kétségtelen azonban, hogy a pozitív feleletek között nagyon sok béke jellegű volt, tehát nem lehetett egyértelműen értékelni őket. Figyelembe vettük azt is, hogy iskolánk tanulói 70-80 különböző budapesti és vidéki általános iskolából jöttek össze, így az együtt töltött 6-7 hónap alatt nem alakulhatott ki egységes felfogás közöttük. Nyilatkozataik hiven tükrözték a magukkal hozott nézeteket.

Hogyan válaszoltak ugyanerre a kérdésre

a II/E osztály tanulói?

Ezek a tanulók már nem írják azt, hogy "nem tudom", "nem foglalkozom politikával", "nem érdekel" stb. Tőlük ilyen válaszo-

kat olvashatunk: "Ezt a jelmondatot a kivivott eredmények megőrzésére és megszilárdítására kell fordítani". "A szocializmusban a meglévő hibákat kijavítani együttesen. A kapitalizmusban pedig a szabadságot kell kivívni együttesen, közösen." /II/16/

Egyes tanulók részletesebb fejtegetésbe bocsátkoznak. Ilyen fogalmazásokat is olvashatunk: "A szocialista országokban a proletáriátus az irányító, vezető osztály. Illetve közelebbről /Monon/ nézve: Valóban a munkásosztály irányítja az országot? A munkások, akik a gyárakban nehéz fizikai munkát végeznek, vagy a munkásokból /és régi értelmiségiekből/ felemelkedett értelmiségiek? Magyarországon a proletárok egyesülnek? A kapitalista országokban más a helyzet. Ott az országot a tőkések irányítják, s a proletariátusnak valóban össze kell fognia, egyesülniük kell, ha valami eredményt akarnak elérni.

"Világ proletárjai egyesüljete!" Ma ez még csak jelszó, de ha a szocialista országok /egészben s nem csak a munkások/ egyesülnek a kapitalista országok proletárjaival, egy világegységet képező munkásosztályt lehetne létrehozni, amelynek csak egy célja van, a békéért küzdeni." /II/5/

Még egy tanuló válaszát idézzük:

"Szerintem a szocialista országokban ezt a jelszót úgy értelmezzük, hogy a békés építő munkában kell összefogni az egész társadalomnak azért, hogy életünk könnyebb legyen. A kapitalista országokban viszont ezt úgy értelmezik a dolgozók /a kapitalisták természetesen nem/, hogy az elnyomók ellen kell összefogniuk, hogy ne kelljen mások helyett is dolgozniuk, és ne éljen senki mások kizsákmányolásából." /II/18/

Ha ezeket a feleleteket összegezzük és elemezzük, szembetűnő a fejlődés, a tudattartalom bővülése. Itt már a világproletariátus mint egységes erő, világot átfogó egységes osztály is jelentkezik

igényként. Egyben azt is látjuk, hogy a békés építés, a békevédelem gondolatai is felmerülnek, felszínre kerülnek, az osztályharc fogalma él a tanulók tudatában, ismerik e fogalom jelentőségét és fontos szerepet tulajdonítanak neki. Fogalmaik azonban még korántsem tiszták, fogalmazásuk néha zavaros, ami azt mutatja, hogy ismereteik még nem mélyek. Nyilatkozataik inkább helyes szándékukról, mint kiforrott meggyőződésükről adnak képet.

A mellékletben szereplő kimutatás szerint a III/F osztály tanulóit is megkérdeztük. A tőlük kapott feleletekből is idézünk néhányat.

"A szocialista országokban más gyakorlati jelentősége van ennek a jelszónak, és más van a kapitalista országokban.

A szocialista országokban a hatalom a munkások és a parasztok kezében van. Ezekben az országokban az egész népet összefogja ez a jelszó, és az összefogás a proletár hatalom védelméhez kell.

A kapitalista országokban ez a jelszó a dolgozó népet fogja össze, és harcra buzdítja az elnyomó kapitalista bankárok, "pénzeszsákok" ellen." /III/1/

A másik tanuló így fogalmazta meg a válaszát: "A szocialista országokban az irányító szerep a proletariátusé. Itt természetesen könnyebb megvalósítani a felhívást. Ez a jelszó azt jelenti, hogy a szocializmust tökéletessé tegyék, és a kommunizmust megteremtés. A kapitalista országokban a proletariátus kizsákmányolás, elnyomás alatt él. Itt azért kell összefogni, hogy megszerezzék a hatalmat, a vezető szerepet." /III/16/

Még egy tanuló válaszát idézzük, mert tovább tisztázza és bővíti az eddigi képet.

"Ez a jelszó más értelmet nyer a szocialista országokban, mint a kapitalista államokban. A proletariátus a történelemben mindig nagy erőt jelentett és jelent ma is. Ebben a korban azonban nem e-

gyezik meg a szocialista országok proletárjainak célkitűzése, a kapitalista országok proletárjainak célkitűzéseivel. Szocialista országokban a hatalom a munkásság kezében van, övék a föld, a gyár birtoklásának joga. Összefogásuk már nem egy hatalom megdöntésére irányul, hanem az ország további fejlesztésére, az életszínvonal emelésére. Ezzel szemben más a helyzet a kapitalista országokban. Egyelőre még a kisebb rétegnek, a gazdagoknak van a kezében a hatalom. Ez azonban már nem tarthat sokáig, mert a munkások mindenütt szervezkednek a kapitalista államokban. Sztrájkokkal, bérkövetelésekkel, tüntetésekkel lépnek fel az elnyomás ellen, és egyszer meg is döntik ők is az elnyomók uralmát." /III/19/

Ezek a válaszok már arról tanuskodnak, hogy sokat bővült a tanulók marxista ismerete, már érzik és ki is fejezik a különbséget osztály és réteg között, érzik és tudják, hogy az összefogás átfogó nagy célokat szolgál: béke, szocializmus építése, az elnyomás felszámolása, az életszínvonal emelése.

És végül lássuk, hogyan válaszoltak erre a kérdésre a IV/B osztály tanulói?

"A világ proletárjai kétféle társadalmi rendszerben élnek. A szocialista országokban a hatalom a munkásság kezében van, a történelmi fejlődés magasabb fokán állnak, mint a kapitalista országok. A kapitalista országokban még nem zajlott le a proletár forradalom. A hatalom a burzsoázia kezében van. Itt a proletároknak össze kell fogniok egymással, hogy együttesen megvalósítsák a proletár diktatúrát. Ebben a harcban a szocialista országok is segítenek.

A szocialista országokat a szoros együttműködés jellemzi." /IV/1/

A következő tanuló így fogalmazta meg válaszát:

"A szocialista országokra vonatkozóan ez a jelszó annyit

jelent, hogy az ott élő dolgozóknak össze kell fogniok, hogy egyesült erővel építsék a szocializmust, majd a kommunizmust, és ezt a rendszert szükség esetén meg tudják védeni az imperialista, reakciós elemek támadásától.

A kapitalista országokban ez az összefogás, egyesülés szintén szükséges, hogy minél előbb megszüntessék a kizsákmányolást. Természetesen ehhez szükséges a szocialista országok segítsége is."

/IV/6/

Az egyik tanuló így válaszolt a feltett kérdésre:

"Szerintem a világ proletárjainak egyesülésével megvalósulhatna a világbéke. Ezt csak így értelmezhetjük mind a két "világban". A proletárok összefogásával legyőznék azokat az erőket, amelyek a háboru mellett vannak. Irhatom nyugodtan, hogy legyőznénk, mert én is harcolnék már a világbéke érdekében, és még életemet is képes lennék feláldozni ezért, hogy másoknak jobb legyen." /IV/8/

Ezekben a válaszokban az egyes fogalmakat tudatosan alkalmazzák a tanulók. Világosan látják az összefüggéseket, a két részre szakadt világ szembenállása mögött lévő erőket, valamint azokat, amelyek a dolgozó osztályok érdekazonosságáért küzdenek. Egyes válaszokban a célkitűzésekkel való teljes azonosulás jegyeivel találkozunk. A fogalmaknak magatartásszabályozó erejük van, a társadalmi tudat és gyakorlat közelsége érződik a sorokból. Erről, mint az osztályban tanító tanárok, személyes tapasztalatok alapján is volt alkalmunk meggyőződni.

"Hogyan függ össze a hazafiasság és az internacionalizmus?"

Ebben a kérdéscsoportban ez volt a második kérdésünk.

Bizonyára a kérdésfeltevésben is volt hiba, volt valami túlzott egyszerűség, nyíltság, mert meglepte a tanulókat. Ilyen válaszokat adtak az első osztályosok: "Nem tudom." /1/31, 1/39/

És ez a válasz többször ismétlődött. Ugyancsak megismétlődtek az első kérdésnél már idézett válaszok közül a következők: "Nem tudok ezekről semmit írni, ... mert a politikához abszolút nem értek." /1/26/ De kaptunk ilyen feleletet is: "A hazafiság az, amikor valaki küzd hazája céljáért, boldogabb jövőjéért." /1/39/

"Az internacionalizmus az, hogy valaki vagy valakik küzdenek azért, hogy a világon az igazság, a szocializmus diadalmaskodjék, minden nép szabad legyen, s ne legyen elnyomás." /1/39/ Ebben a válaszban már örömmel fedeztük fel a proletár internacionalista tudattartalom néhány fontos jegyét /a proletár diktatura megteremtéséért való lelkesedés, a burzsoá uralom megdöntésére való törekvés, a haladásért, a kizsákmányolás megszüntetéséért való küzdelem/.

A kapott válaszok természetesen a politikai nevelő munka fogyatékokosságait hozták felszínre, s ezzel azonban hozzá segítettek bennünket pedagógiai tennivalóink felismeréséhez.

Sajnos, még a második osztályosok között is voltak olyanok, akik azt válaszolták, hogy ezt a kérdést nem értik. Az ilyen válaszok azonban ritkán fordultak elő.

Milyen más válaszokat olvashattunk a II. osztályosok írásaiban?

"Szorosan összefügg a két dolog, csak az lehet igazán jó hazafi, aki a népek barátságát akarja." /II/9/

"Egy igazi hazafinak - folytatja egy másik tanuló - nemcsak a saját hazáját kell szeretnie, hanem más országokat is meg kell becsülnie. Más népek megbecsülése és szeretete nem jelenti azt, hogy a hazához hűtlennek kell lenni." /II/7/

"Az összefüggés nyilvánvaló.

A hazafiság az egyén saját hazájával kapcsolatos érzését, az internacionalizmus pedig sok ország, hazafias érzésű egyéneinek

tömegét rejti magában" - keresgéli a fogalom kiterjedését egyik tanuló. /II/11/

Van olyan tanuló, aki a következő fogalmazással válaszolt a feltett kérdésre: "A hazafiság saját népem szeretetét és megbecsülését jelenti, de ha tulságosan elfogult vagyok ebben a tekintetben, az már sovinizmus, vagyis más népek lebecsülése. Az internacionalista viszont minden nép egyenjoguságáért küzd, de véleményem szerint jó internacionalista senki sem lehet /vagy csak kivételesen/, mert mindenki saját népe érdekeinek megfelelően cselekszik." /II/12/

Más változattal is találkozunk. Például ilyennel: "A hazafiság és az emberiség szeretete elválaszthatatlan egymástól, de a hazafiság nem jelenti más népek gyűlöletét, és a nemzetköziség nem azonos a haza iránti közönnyel, a kozmopolitizmussal." /II/19/

Akad olyan válasz is, amelyben a tanuló a tudattartalom olyan lényeges jegyeire hivatkozik, mint a hazáért, a haza érdekében végzett, végrehajtott tettek." Egy igaz hazafinak - írja ez a tanuló - nemcsak szólamokkal, hanem tettekkel is bizonyítania kell, hogy szereti hazáját. Az ember értékét az adja meg, hogy mennyi hasznára van a közösségnek. A hazafiság nem téveszthető össze más népek gyűlöletével, tisztelni kell törekvéseiket. Egy egész népet nem kell lebecsülni, ha vezetői nem a világ izlése szerint cselekednek." /II/24/

A második osztályosok válaszaiból még egyet idézünk:

"Már Kölcsey is a Parainesis című munkájában kifejtette, hogy a hazafiság és az emberiség szeretete elválaszthatatlan egymástól, vagyis a hazafiság nem jelenti más népek gyűlöletét, illetve a nemzetköziség nem azonos a haza iránti közönnyel. Az emberiség haladását a haza iránti szolgálaton keresztül vihetjük sikerre." /II/6/

Ezek a válaszok már nagyobb foku tájékozottságról, olvasottságról, ismeretről tanuskodnak. Sok új területre terjesztik ki az internacionalista tudattartalom jegyeit. Ezek közül már néhányan tudják, érzik, hogy a két fogalom nem ellentétes, hogy csak az igaz hazafi lehet jó internacionalista. Már érzik, tudják, hogy a népek kölcsönös megbecsülése erkölcsi, etikai követelmény, tudják, hogy a sovinizmus, a kozmopolitizmus káros jelenség stb.

A harmadikos tanulóknál is van még bizonytalanság, van ösztönös közeledés a kérdés megválaszolásában. Ilyen például a következő válasz: "Ezt csak érzem, de nem tudom. Ez olyan kérdés, mint az, hogy miért akarsz KISZ-tag lenni? Érzem, de nem tudom kifejezni." /III/5/

A legtöbb válasz azonban helyesen közelíti meg a várt választ: "A hazafisághoz hozzá tartozik az internacionalizmus. A jó hazafi figyelemmel kíséri a nemzetközi életet, megbecsüli más nemzet tudományos vívmányait, művészetét, munkáját." /III/2/

"Ha a hazafiság nem hajol el a sovinizmus felé, - fejtegeti az egyik tanuló -, akkor a kettő nagyon jól összefér. Az ember szereti a hazáját, mindent, ami tőle telik, megtesz érte, de tartja a kapcsolatot a többi nép fiaival is. Ezt mi, diákok, levelezéssel tesszük." /III/12/

Van olyan tanuló, aki felismeri a béke jelentőségét a kérdés értelmezése során: "Hazafiság annyit jelent - írja válaszában -, szolgálni a hazát, az országban szebbé, jobbat tenni az életet. Ez csak úgy lehetséges, ha a nemzetközi helyzet békés, nyugodt. Kölcsey jelszavát: "Hass, alkoss, gyarapíts, és a haza fényre derül!" nem lehet megvalósítani a háboru veszélyétől állandóan rettegvé, csak békés nemzetközi helyzetben." /III/14/

Van olyan tanuló, aki így fogalmaz: "Egyik nép sem ér kevesebbet a másiknál. Az országok körül egyik sem állíthat falat a

határookra, mindenki valamiben a másik népre van utalva. Azért, mert valaki néger vagy kínai, érhet annyit, mint egy fehér. Az sem lehet, hogy mindent elutasítok, mert "csak" magyar, és azért rossz, jót csak Nyugaton találok, és fordítva sem. Azt sem felejtethem el, hogy magyar vagyok, de azt is értékelni és megérteni kell, hogy más népek is vannak." /III/15/

Ebben a válaszban már benne rejlik a közös létérdekre való utalás, a nacionalizmus, a kozmopolitizmus, a nemzeti gőg elitélése, a nemzetközi kapcsolatok igénylése.

A negyedikes tanulók még jobban megközelítették a helyes válaszokat. Egyik-másik tömören, indoklás nélküli természetességgel fogalmazta meg mondanivalóját: "A hazafiság és az internacionalizmus elválaszthatatlan egymástól." /IV/16/

"Az internacionalizmus magában foglalja a hazafiságot, de többet jelent annál." /IV/17/

"A hazafiságot és az internacionalizmust össze lehet, és össze is kell egyeztetni. Mert szép dolog a hazafiság, de ha azzal más nép, nemzet elnyomása párosul, akkor csak üres szólam marad. Csak úgy szereti igazán az ember a hazáját, ha más nép hazaszereztetét is tisztelni tudja." /IV/13/

A marxizmus egyik közismert megfogalmazása arra tanít bennünket, hogy "Nem lehet igazi internacionalista az, aki nem hű fia hazájának." A most idézett válasz ezt a kérdést fordítja meg, de épp annyira igaz, mint ez.

Még egy választ idézünk:

"Minden olyan ember, aki magát jó hazafinak vallja, nemcsak a saját hazája, hanem a testvéri népek fejlődését is figyelemmel kíséri, és tetteivel hozzájárul a népek barátságához." /IV/19/

Ezekben a válaszokban már tudatosan benne van a nemzetközi szolidaritás, sőt a szolidaritás indokoltsága is szerepel. Ugy

tűnik, hogy talán éppen erre a kérdésre kaptunk leginkább egybe-
vágó, egymással összhangban lévő feleletet. Ezekben a válaszokban
már jobban fel lehetett fedezni a tantárgyak során szerzett ismereteket, az irodalmi és a történelem órák tanulságait, a KISZ politikai foglalkozásainak, az osztályfőnöki óráknak a hatását.

Az egyes évfolyamok válaszaiban követhető az érzelmi gazdagodás is, az ismeretek, a nézetek gazdagodása mellett, illetve az-
zal párhuzamosan.

A harmadik kérdés így hangzott:

"Miért vagyok híve a proletár internacionalizmusnak?"

Vannak olyan tanulók, akik nyíltan, kertielés nélkül azt válaszolták, hogy: "Nem tudok ezekről semmit írni." /1/5/ "Nem tudok mit írni, mert a politikához abszolút nem értek." /1/26/ "Nem ismerem." /1/17/ "Fogalmam sincs." /1/23/ "Nem hallottam róla." /1/2/ "Nincsenek politikai nézeteim." stb. /1/3/

Akad olyan tanuló, aki így vall: "Sajnos, erre nem tudok úgy válaszolni, hogy arra azt mondják, hogy ez az én véleményem, és frázisokat nem akarok írni." /1/38/

Ezek a semleges válaszok megleptek, ésszerűen hatottak. Ilyen tájékozatlanságra s ennyi "kitérő" válaszra, nemleges feleletre nem számítottunk. Egyedi esetnek számít, de mégis idézzük az egyik tanuló válaszát: "Híve vagyok, de nem tudom, mi az." /1/22/ Ez a válasz először mosolygásra, majd elmélyültebb gondolkodásra késztetett. Először a naivitást, illetve csak a naivitást, a sajtós diák "elírását", elszólást véltük benne. Utána a kérdésfeltevés körülményeit vizsgálgattuk. Ugy tűnik, hogy a túlságosan direkt válasz megzavarhatta a tanulót. Meglepődött az egyszerű, de előzmény nélküli kérdésen, s nem tudott határozottan állást

foglalni.

Tipikusnak minősíthetők a következő pozitív válaszok:

"Mert én is békét akarok..., mint a proletár internacionalizmus tagjai." /1/13/ "Azért, mert a proletár internacionalizmusban mindenki egyenlő jogokat élvez." /1/36/ "... mert a proletár internacionalizmusban nincs ellentét az emberek között. Itt ingyen tanulhatok, művelődhetek, és bármilyen munkás, értelmiségi lehetek. Az életkörülmények jobbak, mint a kapitalizmusban." /1/29/ Ezekben a válaszokban még erősen tükröződik a két fogalom a proletár diktatura és a proletár internacionalizmus felcserélése, összekeverése.

Az igazi, a helyes válaszhoz közelebb állanak azok, akik azt írták, hogy "... mert ezáltal a világ egyre közelebb van ahhoz a korhoz, amelyben már senkit sem választ el egymástól a bőrszine vagy a nyelv idegensége." /1/35/

"... mert mindenki egyenlő jogokat élvez." /1/36/

"... mert ezzel a szocializmust építem és a világbékét segítem elő." /1/37/

"... azért, mert igazságos, boldog lét csak akkor lesz a földön, ha nem lesz kapitalizmus, nem lesz elnyomás. Már pedig e célért a proletár internacionalisták harcolnak." /1/39/

A második osztályosok feleletei már tükrözik azokat az ismereteket, amelyeket az egyes tantárgyak és az osztályfőnöki órák során sajátítottak el a tanulók. Itt is van még bizonytalanság, de ez érthető. Maga a téma ritkán forog szőnyegen. Különösen azokban a körökben, ahonnan gimnáziumunk tanulóinak nem jelentéktelen része érkezik.

Azonban még itt is van ilyen válasz: "Nem valószínű, hogy hive vagyok, lehet, hogy még nem értem, de nem hiszem, hogy érteni fogom. Tény, "egységben az erő", de előbb a saját házunkat ta-

tarozzuk." /falusi gyerek válasza/ /II/4/

"Ha a kifejezést jól értelmezzük, hive vagyok." /II/2/

"A tartós békét csak a nemzetek barátságával lehet elérni."
/II/9/ - Ezekben a feleletekben még megtaláljuk a frázisosság je-
gyeit, de a szándék, a törekvés és az irányulás már helyes.

Az egyik tanuló viszont színvonalasan válaszolt a kérdésre:

"Hive vagyok, mert a világbéke csak akkor valósulhat meg, ha
minden ember egyenlő, s megszűnik a nemzetek közötti viszálykodás."
/II/3/ - Ebben a válaszban már megtaláljuk az osztályegység, a nem-
zetközi szolidaritás, a közös érdek, a kizsákmányolás-mentesség
követelményeit.

A harmadik osztályosok válaszaiból bármelyiket idézhetnénk.
Ezek már elég nagyfoku politikai tisztánlátást tükröznek. Ilyene-
ket olvashatunk a feleletek között:

"... mert az a dolgozók jobb létéért harcol. Szabadságot, e-
gyenlőséget és testvériséget akar...; mert világbékét akarok, s
/III/1/
szerintem ezáltal valósítható meg... /III/2/; mert a munkások min-
denütt egyformák. Kell, hogy mindenütt egyforma jogaik, kötelessé-
geik legyenek, s ezért a nemzetközi összefogás segítségével harcol-
janak". /III/1/

A negyedik osztályosok válaszai között nyoma sincs az első
osztályosok bizonytalankodásának. Ők világosan látják a nemzetkö-
ziség jelentőségét. Ennek megfelelően például így fogalmaznak:

"A proletár internacionalizmus az, amely későbbi idők folyamán
létrehozhatja az egész világon a szocializmust, majd a kommuniz-
must, amely az emberiség jólétét és teljes szabadságát jelenti."

/IV/9/ "... összefogja az emberiség haladó erőit, ... akik hisz-
nek a jövő nagy vívmányaiban, és azok megvalósításáért minden ere-
jüket készek odaadni. Én is hasonló nézeteket vallok, s azért ér-
zem azt, hogy hive is vagyok a proletár internacionalizmusnak.

Kart-karba öltve küzd a nép az elnyomók ellen a jobb, a szebb, békésebb élet kivívásáért. Én úgy érzem, hogy ez minden igaz magyar hazafinak a hivatása." /IV/21/

Ebben a válaszban már nemcsak a helyes ismeretek, nézetek tükröződnek, hanem az érzelmi azonosulás jegyeivel is találkozunk. Elméletileg ugyan fennáll annak a veszélye, hogy ezek a tanulók már ki tudják tippelni a feleletekre vonatkozó elvárásokat is. A tanulók magatartása, hasonló kérdésekben elfoglalt addigi álláspontja a felelet elfogadását indokolja.

Negyedik kérdésként a következőt tettük fel:

"Hallottál-e a négerek üldözéséről, és mi a véleményed róla?"

Erre a kérdésre nagyon egységesen, pozitív módon reagáltak a tanulók. Az egyes osztályok közötti szintkülönbségek csak a fogalmazásban, az érvelés színességében különböznek. Alaphangjuk a megdöbbenés, az elítélés, a négerekkel való szolidaritás vállalása.

A téma jelentősége miatt több választ idézünk:

"Hallottam a négerek üldözéséről és igen brutális dolognak tartom. A néger is ember." /1/1/ Ezt a választ egyébként az a tanítványunk írta le, aki az előző kérdésekre egyértelműen és röviden azt válaszolta, hogy "Nem politizálok". Itt valószínű, hogy a humánus és apolitika fogalmai nem elég tisztázottak. Ez lehet a magyarázat az ellentétes állásfoglalásra.

Másik tanítványunk így fogalmazott: "... nagyon helytelennek tartom, mert ők is ugyanolyan emberek, mint a fehérek. Szerintem semmi különbség nincs a fehérek és a négerek között, csak a bőrük színe." /1/6/

"Nagyon szomorú, hogy a XX. század derekán a fajüldözés még mindig az ujságok kiemelkedő cikke." /1/7/

Több tanuló tulmegy az egyszerű megállapításon és így fogalmaz: "... nem tudom, mit szólnának azok a fajüldözők, ha őket üldöznék." /1/9/ Itt már a közbelépés, a négerüldözés megakadályozása, ennek a szándéka mozgatta a tanuló tollát. Ehhez az érzelmi azonosuláshoz semmit sem kell hozzáfűzni, önmagáért beszél.

Hosszan lehetne folytatni a válaszok idézését. Van, aki embertelenségnek, szadizmusnak minősíti a négerek üldözését. Van olyan tanuló is, aki bevallja, hogy bizonyos "fenntartásai" vannak.

Nézzünk meg egy-két ilyen választ is.

"Bár nem szeretem a négereket, de nem vagyok fajüldöző, és el is ítélem a fehérek viselkedését a feketékkel szemben, akik mintegy alacsonyabb lényt tartják számon őket." /1/25/

Van, aki így fogalmazta meg a válaszát: "Ha az amerikai négerek üldözéséről van szó, véleményem szerint gazdasági okokra vezethető vissza. Még a fehéreknek is alig tudnak munkát adni. Ha négerek lennének többen, talán ugyanazt tennék. Gondoljunk a Fekete Muzulmánok Szövetségére. Mindenesetre az egyik legaljasabb dolognak tartom." /1/12/ A mentegetés, az indoklás keresése, a magyarázkodás valamilyen fehér-szolidaritás félét vetít papírra, de a helyes állásfoglalást nem gátolhatja meg. Egy első osztályos tanulótól még nem várhatunk el mindenesetre olyan szintetizáló képességet, hogy egy-egy ilyen esetben gondoljon azokra az afrikai államokra is, ahol a kisebbségben lévő fehérek éppen úgy elnyomják civilizáltabb eszközeikkel, a tőke hatalmával a négereket, mint az amerikai fehér többség teszi ottan.

Jóleső érzéssel olvashattuk az olyan válaszokat, amelyekből az összehasonlítás, az okozati összefüggés felderítésének igénye jelentkezik:

"... Sajnálom, hogy a világon vannak még olyan emberek, akik különbséget tesznek ember és ember, szín és szín között. Hiszen

a feketék, ha kellő módon tudnának tanulni, belőlük is kerülnének ki olyan okos mérnökök, orvosok, tanárok, mint a fehérek közül.

A négerek üldözését, a fajüldözést száz százalékig elitélem."

/Az aláhuzás a tanulótól származik./ /1/16/

"... egyáltalán nem tartom helyesnek. Szerintem a négerek is épp olyan emberek, mint mi. Én különösen szeretem őket, de azért néger nem szeretnék lenni." /1/27/

Van olyan tanuló is az első osztályosok között, akinek az a véleménye, hogy a fajüldözők ellen össze kellene fogni a szocialista országokban, és az ENSZ-en keresztül meg kellene fékezni őket.

Igen érdekes okfejtés található a következő két válaszban:

"... Véleményem róla a legrosszabb. A bőrszín nem különböztet meg senkit. A négerek között is vannak jó, nagyértékű emberek /tudósok, sportolók, zenészek/. Az USA-ban akkor jók a négerek, ha olimpiai aranyérmeket szereznek, és ha jobb életért küzdenek, akkor gumibot és fecskendővel való riasztás rá a válasz. A fajgyűlölet mindenképpen elitélendő... A négerek közt azonban élnek /még hozzá sokan/ nem rendes emberek is." /1/34/

"... Nem értek vele egyet... Azt mondják rájuk, hogy állatok, akkor az állatok mik? Mert akik üldözik a négereket, azok nagy állatbarátok... egyáltalán hogy lehet egy embertársunkat gyűlölni azért, mert néger vagy sárga. Különbséget csak buta és okos ember között lehet tenni, és ha a négereket engednék tanulni, sokkal okosabb és műveltebb emberek lennének, mint azok, akik üldözik őket. Itt csupán arra gondoltam - jegyzi meg a tanuló -, hogy míg az üldözők pénzüik árán gazdagok, a négerek szellemileg is fölényben lennének." /II/3/

Egyes tanulóknál valamilyen motiváció alapján az a gondolat is felmerül, hogy a négerüldözés ugyan mindenkiből ellenszenvet

vált ki, de lehet, hogy egy kicsit nagyobbá válik, amíg átkel az Óceánon. Ez a vélekedés azonban nem gátolja meg a tanulót abban, hogy újra és hangsúlyozottan leírja véleményét: "... kegyetlenségük felháborító". Feltétlenül figyelmet érdemel az a tény, hogy a tanulói vélemények alapgondolata az egyértelmű elítélés és szenvedélyes hangú állásfoglalás, a szocialista humanizmusból táplálkozó együttérzés és szolidaritás.

A III. osztályos tanulók válaszai sok új és pozitív színt tükröznek. Egyre több tanuló emelkedik a pusztá megállapítások fölé, a fajüldözés elítélése mellett a megakadályozás útjait, módjait, lehetőségeit is keresi. Sok esetben összehasonlítást végeznek és ítéletet mondanak analóg esetekre is.

Sokan abból indulnak ki, ami a napilapokból köztudott, hogy az amerikai Alabama államban a közös iskolalátogatás, a fehérek részére fenntartott szórakozóhelyiségek látogatása mennyi faji előítéletet, torzsalkodást, tragédiát eredményez. Ezt az anakronisztikus állapotot a legtöbben szószerint is elítélik.

Akad olyan tanuló, aki véleményének azzal ad különösen meggyőző nyomatékot, hogy: "Én például teljes szívvvel tudnék szeretni egy csinos néger kislányt." /III/5/ Ehhez az állásfoglaláshoz nem kell megjegyzést fűzni, bár számításba veendő a serdülőkori romantika motiváló hatása is.

Akadnak olyan tanulók, akik a fajüldözés visszásságait feszegetik: "... Amerikában ilyen fajvédő társaság a Klu-Klux-Klan, melynek tagjai az "égő kereszt" rivaldafényében négereket ütlegelnek vagy éppen ölnek meg." /III/7/

A tanulói vélemények elemzése felszínre hozott néhány sajátos ellentmondást is. A tájékozottság tényyszerűsége örvendetes jelenség, de az ezekhez való viszony már távolról sem tekinthető minden esetben egyértelműnek. Erre példa az a tanuló, aki nagyon

is elítéli a négerek üldözését, állásfoglalása során mégis tesz ilyen észrevételt: "Persze a négerek és fehérek "kötelező" keveredésének én nem vagyok hive. Ha azonban egy néger és egy fehér szereti egymást, akkor nem kell megakadályozni a házasságot."

/III/7/ Más tanuló is szóvá teszi a vegyes házasságok ügyét. Ilyen szavakkal fejezi ki véleményét: "... én elítélem az üldözést, de a szinesbőrűek és a fehérek nagy tömegben való házasságával nem értek egyet. Vannak kivételes esetek, de ezt szerintem nem kell általánosítani." /III/9/

Nyilvánvaló, hogy azok a tanulók, akik így foglalnak állást, valamilyen sajátos hatás alatt állanak. Még nem oldódott fel bennük a fajiság mítosza, a fehér ember fölénye, csak valahol a humanum környékén foglalnak állást, de az osztályharcos szemlélet még nem hódította meg őket, nem nyerte meg szívüket.

Néhány tanuló állásfoglalása megérdemli, hogy egészében idézzük:

"Sajnos ma még elég gyakran hallunk rádióban, televízióban, olvasunk ujságban, látunk filmeket, szindarabokat a négerek üldözéséről. Főleg Amerikában gyakori. Rendkívül elítélendő cselekedet, hiszen minden ember egyenlő. /A tanuló aláhuzása./ Természetes, hogy a négerek fejletlenebbek, elmaradottabbak, mint a fehér emberek, de nem szabad elfelejteni, hogy Afrika őserdeibe nagyon nehéz volt behatolni, s így ők nem érintkezhettek az európai kultúrával. Ez viszont nem ok az üldözésre. Sőt az lenne a helyes, művelt emberekhez méltó cselekedet, ha segítenének nekik a felemelkedésben. Nálunk ezt már bizonyos fokig megvalósították, hiszen egyetemeinken ösztöndíjjal tanulhatnak. Nagyon helyesnek tartom." /III/14/ - Ez az állásfoglalás azt tükrözi, hogy a tanuló internacionalista tudattartalma ebben a tekintetben érett, marxista.

"A néger nem tehet róla, hogy el van maradva a fejlődésben,

és primitív módon él ma is, a XX. században. Ez mind a gyarmatosítók bűne, akik elvből nem iskoláztatták, művelték a négereket, mert tudták, hogy csak vakokon lehet uralkodni. Ez ma már lassan felszámolódik, és a szocialista országok segítségével mind több néger válik művelt, szabad emberre." /III/17/

Akad olyan tanuló a III. osztályosok között, aki egészen tág horizontban fogalmazza meg válaszáat. Arról ír, hogy "... A néger és általában a különböző fajok üldözése nem emberhez méltó dolog. Már az Emberi Jogok deklarációjában is benne van, hogy minden ember egyenlő jogokkal születik - a földön. Az embereknek nincs joguk arra, hogy más embert üldözzenek azért, mert annak a bőrszine más." /III/18/

Végül még egy idézet, amely nagyfoku politikai érettségről s kritikus szellemről tanuskodik, s bátran szóvá teszi az életből ellesett negatív példát:

"A véleményem a faji megkülönböztetésről: helytelen. A néger ugyanolyan ember, mint a fehér. Igaz, hogy még nem érték el a civilizációnak azt a fokát, amin mi állunk, de erről a "legcivilizáltabb" ország ~~teh~~ csak. Hiszen ők hurcolták el rabszolgának a négereket. A mi népünk is többnyire elítéli a "fajelméletet", de nálunk is megtalálható a cigánykérdés. Én hallottam olyanról, hogy kommunista gyárigazgató nem vett fel egy cigányt munkásnak.

Persze, ezek után nem csoda, hogy azok a cigányok, akik nem zenészek, elhanyagolják magukat, gyermeküket, és a gyereket csufolják az iskolában, ezután kezdődik minden előlről." /III/12/

A harmadik osztályosok válaszai arról tanuskodnak, hogy különböző tantárgyak ismeretanyagából, az osztályfőnöki órák és a KISZ foglalkozások mondanivalóiból sok olyan ismeretet, benyomást szereztek, amelyek elősegítik a helyes állásfoglalás kialakítását, a kérdés marxista megközelítését.

A IV. osztályos tanulók állásfoglalása egyértelműen pozitív,
- negatív véleménnyel nem találkoztunk. Ennek igazolására felidé-
zünk néhány tipikus példát.

Az egyik tanulónk ezt írta: "Valahányszor a négerek végtelen megalázásáról hallok, s arról, hogy milyen nagyon szeretnék ők is emberhez /mai emberhez/ méltóan élni, megjelennek előttem a fekete arcok, csillogó szemek, de nyomorék gyermekek, nádból készült viskók is. Arra gondolok, hogy minden jóérzésű embernek támogatni kell őket." /IV/23/

"Igen, hallottam a négerek üldözéséről, és erről az a véleményem, hogy ők is ugyanolyan emberek, mint a fehérek, s csupán az éghajlati különbségek miatt fekete a bőrük. Ők is tudnak eredményeket elérni, ha tanulhatnak, s köztük is vannak tudósok, művészek. Nincs tehát reális alapja üldöztetésüknek." /IV/10/

"A fajüldözés igen hátrányos az illető országra nézve. Szerintem a fajüldöző politika "szellemi analfabétizmust" jelent.
/IV/19/

Ha ezt az utolsónak idézett feleletet elemezzük, legalább két tényt állapíthatunk meg: ez a tanuló mélyen elítéli a fajüldözést s mintegy politikailag felelőssé teszi azokat, akik eltűrnek ezt. Hogy az említett "hátrányt" miképpen értelmezi a tanuló, az sok mindentől függ. A következtetés azonban világos, a megbélyegzés jegyeit vetíti az illető országra.

A tanuló zárómondata nemcsak okos, bölcs, hanem egyben szép gondolat is. Ennél az ifjunál magas tudatossági fokon jelentkezik a szolidaritás, amely nála nemcsak érzelmi motívum, hanem szilárd meggyőződés is.

Ha a negyedik kérdésünkre kapott válaszokat összegezzük, azt látjuk, hogy több-kevesebb ismeretanyag birtokában ugyan, de érzelmileg legalább a tanulók zöme helyesen látja a "szellemi anal-

fabétizmust". Jól ítéli meg a kérdés társadalmi gyökereit, s látja a gazdasági és politikai összefüggéseket. Érti, hogy nagy társadalmi igazságtalanság áldozatai a négerek. Eppen ezért keresi a kiutat, keresi és javasolja a segítség módjait, a megoldási lehetőségeket, amely szerint az emberi méltóság elnyerése csak a társadalmi felszabadítás eredményeként érhető el.

Azzal, hogy keresik a megoldást, keresik a négerek felszabadításának a lehetőségeit, eleget tesznek a népek közötti egyenlőség szolidaritás-követelményeinek. Ugy tűnik, hogy az oktató-nevelő munka során sikerült beoltani tanítványainkba a népek nemzetközi testvériségének lehetőségeibe vetett hitet, az elnyomott népek támogatására buzdító marxista követelményt.

A négy kérdésre adott válaszokból a megoldás is egyre világosabb: az elnyomottak támogatása, tanítása, felemelése. Ezen a téren jogos büszkeséggel állapítják meg, hogy a négerek felemelkedéséért a többi szocialista országgal együtt a mi kormányunk is eleget tesz proletár internacionalista kötelességének - néger ösztöndíjasokat fogad és képeztet szakemberekké főiskoláinkon, egyetemeken, ipari tanulóintézeteinkben.

"Hol szeretnél élni, és miért?"

Tisztában vagyunk azzal, hogy az ilyen kérdésfeltevés elvi és pedagógiai szempontból problematikus, sőt erősen vitatható. Mi nem általánosító jelleggel, hanem kizárólagosan orientációs szándékkal tettük fel a tanulóknak.

Igaz, hogy néhány évvel később ezzel a témakörrel többen foglalkoztak, és sok esetben mellékvágányra is terelték, de a mi felmérésünk 1964. március hó 24-én zajlott egyszerre több osztályban, hogy még egyeztetni se lehessen a válaszokat. Ezért az

akkor adott feleletek valóságok, alkalmasak arra, hogy megfelelő, megalapozott követelményeket vonjunk le belőlük. Éppen ezért a felmérés után rögzített szöveg felhasználásával foglalkozunk ezzel a kérdéssel is. Annyiban térünk el eddigi fejtegetésünk sorrendjétől, hogy először a feleletek alapján összeállított táblázatot mutatjuk be.

Kimutatás a tanulók összesített válaszairól

Sor- szám	A feleletben megjelölt ország megnevezése	O S Z T Á L Y O K				Össz.
		I.	II.	III.	IV.	
		Tanulók létszáma				
1.	Magyarországon	24	19	14	24	81
2.	Svédországban /v. Olaszországban/	3	6	-	-	3
3.	Angliában	3	-	-	-	3
4.	USA-ban	2	-	-	-	2
5.	Szovjetunióban	1	-	-	-	1
6.	Afrikában /Tanganyika, Kenya, Uganda/	1	-	-	-	1
7.	Braziliában /Rio de Janeiro/	-	-	1	-	1
8.	Nyugaton /közelebbi megjelölés nélkül/	1	-	-	-	1
9.	Ott, ahol...	-	2	1	-	3
10.	Senki szigetén	-	-	1	-	1
11.	Teljesen mindegy	1	-	-	-	1
12.	Ezen még soha nem gondolkozott	-	1	-	-	1
13.	Nem válaszolt erre a kérdésre	3	2	3	-	8

Ö s s z e s e n : 39 24 20 24 107

=====

Ez az összesítés, ez a kimutatás önmagában is sokat árul el, tár fel előttünk a tanulók állásfoglalásáról.

Legelőször arra ad választ, hogy a megkérdezett tanulók hány százaléka ragaszkodik hazánkhoz, ragaszkodik ahhoz, hogy Népköztársaságunk területén éljen.

A számszerű adatok a következőt mutatják:

A megkérdezett I-IV. osztályos tanulók 75 %-a egyértelműen úgy foglalt állást, hogy Magyarországon, zömük Budapesten kíván élni.

Hogyan oszlik meg ez a 75 % az egyes osztályok között?

Az I. évfolyam tanulóinak 61 %-a kíván itt élni;

a II. " " 79 %-a " " " ;

a III. " " 70 %-a " " " ;

a IV. " " 100 %-a " " " .

Ha figyelembe vesszük, hogy a többi kérdésre adott válaszokban is őszintén fejtették ki véleményüket a tanulók, akkor ennél a kérdésnél is el kell fogadnunk az adott válaszokat, a válaszok őszinteségét. Ha így van, akkor a kapott válaszokat megnyugtatóknak, jóknak tekinthetjük. Különösen jóknak, ha egy pillanatra az életkori sajátosságokra is gondolunk. Itt ugyanis a 14-18 évesek válaszát olvashatjuk, akikben erősen él a romantika, a kaland utáni vágy. Ez a vágy, valamint a spontaneitás, könnyen befolyásolhatja a tanulót. A romantika és a kalandvágy mellett hatnak tanulóinkra a külföldi utazások, a hazánkban nyaraló turisták, akikkel gyakran találkoznak és beszélgetnek. Hat tanítványainkra a tájékozatlanság, a lelkiismeretlen propaganda, egyes esetekben a disszidált rokonok sokszor hazug levelezése is.

Ha azonban figyelembe vesszük, hogy több tanuló /7,5 %/ nem is gondolkozott a kérdésen, sőt 8-an nem is válaszoltak, akkor tovább csökken az elvágyakozók száma.

A megkérdezettek közül mindössze 11 fő /kb. 10 %/ jelölte meg azt a nyugati országot, amelyben szeretne élni. Ez a szám, valamint az, hogy a tanulóknak 75 %-a határozottan hazánkban kíván élni, dolgozni, arról tanuskodik, hogy a tanulók tudatában mélyen él a haza iránti ragaszkodás.

Bár azoknál, akik nem válaszoltak a kérdésre, felmerülhet az a gyanu, hogy valamilyen szorongás, félelem, érvényesülési vágy diktálta a semlegességet, gátolta meg a nyílt állásfoglalásban. Ezt a feltételezést nem lehet kizárni. Ezzel együtt is reálisnak tartjuk a pozitív válaszok arányát.

És most térjünk vissza az előző négy kérdés elemzésénél alkalmazott eljáráshoz: vizsgáljuk meg osztályonként az 5. kérdésre kapott válaszokat.

Az első osztályosok így fogalmazták meg válaszaikat:

"Angliában szeretnék élni legalább egy évig, és utána visszajönni. Megnézni, hogy máshol hogy élnek az emberek." /1/5/

"Külföldre, mint más, én is szeretnék eljutni, az azonban még eszembe se jutott, hogy Magyarországot örökre itthagyjam. Mindenünnen hazahozna a honvágy." /1/17/

"Ott jó lakni, ahol születtem. Budapesten, mert nagyon szép város." /1/23/

"Magyarországon: szülőföldemen. Mindenem megvan. És nagyon tetszik az országom." /1/29/

Egyik tanuló így fogalmazta meg mondanivalóját: "Hazám után legszimpatikusabb ország nekem Svédország. Bár ott kapitalizmus van, mégis úgy érzem, hogy ott a legnyugodtabb az élet Európában." /1/35/

Hogyan indokolják a II. osztályosok a haza iránti ragaszkodásukat?

"... Hol szeretnék élni és miért? Budapesten, ezt a várost szeretem a legjobban. Külföldön nem szeretnék élni, nem hagynám el Magyarországot, csak pár hónapra utazás céljából. De hogy külföldön éljek? Nem! A pénz, a Nyugat pénze nem elég csábító ahhoz, hogy innen elmenjek. Különben sem biztos, hogy ott jobban tudnék élni. Nem beszélve a politikai oldaláról." /II/5/

"Magyarországon, Budapesten, mert szerintem ez a legszebb ország, s boldog csak itt lehetek." /II/15/

"Csak Magyarországon - vallja egyik tanuló -. Máshol is tudnék, de ott csak mindig vendégnek érezném magam. Nem tudnék otthonosan mozogni." /II/16/

"Mindenképpen itt, a hazámban szeretnék élni, mert külföldön a honvágy megölne. Ezenkívül az én népem jólétéért szeretnék munkálkodni, és elősegíteni fejlődését a szocializmus terén." /II/18/

Ugyanilyen vonatkozásban a III. osztályosok így írtak:

"Egyszerűen képtelen vagyok az életemet elképzelni máshol, mint Magyarországon. Hogy miért, nem tudom." /III/12/

"Én szeretem hazámat, ezért itt szeretnék élni. Az országban belül pedig ott, ahol szükség van rám." /III/10/

A IV. osztályos tanulók így fogalmazták meg válaszukat:

"Én itt szeretnék élni Magyarországon, hiszen ez nagyon szép ország, és megadja a feltételeket a tanuláshoz, az érvényesüléshez, a munkához. Boldog életet biztosít minden rendesen dolgozó tagjának." /IV/2/

"Itt Magyarországon szeretnék élni életem végéig, mert igaz magyarnak érzem magam és az ország fejlesztésében én is részt kívánok venni." /IV/7/

A következő tanuló így válaszolt: "Feltétlenül Magyarországon.

Elsősorban azért, mert a hazám, tehát fájna örökre itt hagyni. Másodsorban mert külföldön egész más gondolkodású emberek élnek. Köztük nagyon nehéz lenne megszokni /vagy egyáltalán nem lehetne megszokni/. Lehet, hogy másutt sokkal jobban élnek az emberek, de gondolkodásuk, életfelfogásuk az enyémtől nagyon különbözik. Ezenkívül büszke is vagyok Magyarországra, mert gazdasági, művészeti és egyéb területeken igen tekintélyes helyen állunk a világ országai között." /IV/9/

Némelyik tanuló egyszerűbben, tömörebben, de épp ilyen meggyőzően fogalmazta meg válaszát: "Itt Magyarországon szeretek élni, mert nekem biztosította a továbbtanulást, és kielégíti minden igényemet." /IV/20/

A negyedikesek ilyen irányú válaszát a következő idézettel fejezzük be: "Itt szeretek élni Magyarországon, mivel itt minden lehetőség megvan arra vonatkozólag, amit elképzeltem életcélomul, és a szocialista társadalom mindent megtesz a dolgozókért. Nem utolsó sorban nagyon jól érzem itt magam. Szeretnék a szocialista társadalom hasznos dolgozó embere lenni." /IV/24/

Ezek a válaszok szövegesen is indokolják a 75 %-os arányt. Valamennyi válaszból árad a haza iránti igaz szeretet, az érettebbé váló aggodás, és a felvirágzásáért vállalt munkakedv.

Miről tanuskodnak, mennyire megalapozottak a különleges válaszok?

Mit ír az egyik tanuló, aki Texasban szeretne élni?

"... mert ott csak pénzbe kerül a pisztoly, és enyhe a büntetés." /1/1/ - Ha egyébre nem is alkalmas ez a válasz, de arra igen, hogy a nyíltság, a válaszok őszinte lehetősége mellett bizonyítson.

"Gyermekkor a gondolkodásom, azért New Yorkban vagy Londonban szeretnék élni." /1/3/

"Tanganyikában, Kenyában vagy Ugandában, vagy más jó vadászati lehetőségű országban." /1/21/ - Így indokolja válaszát egyik elvágyakozó tanuló.

"Nyugaton szeretnék élni, mert nagyon szeretem a kalandokat, és itt azt nem lehet." /1/25/ - Így adja meg kérdésünkre a nyílt választ egyik első osztályos tanuló.

"Különben is Dallasban szeretnék tartózkodni. K a l a n d!" /1/36/ - Egészíti ki a kört egy újabb tanuló.

"Angliában szeretnék élni... legalább egy évig, és utána visszajönni. Megnézni, hogy máshol hogyan élnek az emberek." /1/5/

"Svédországban vagy Olaszországban." /1/8/ - válaszolja minden indoklás nélkül az egyik I. osztályos tanuló.

"Ha erre őszintén akarok válaszolni, akkor azt mondom, hogy Angliában. Hogy miért? Nagyon szeretem az angol embereket, az angol szokásokat, és általában mindent, ami angol. Azt hiszem, senki sem ítélné el." /1/27/

"Svédországban. Azért, mert a legjobb életszínvonal ott van. Mi kell több ennél?" /1/34/

"Rio de Janeiroban szeretnék élni. Mindig a tenger, az óceán mellé vágyódtam. S nem utolsó sorban nagyon szeretem a brazil futballt." /III/6/

Ezeket a válaszokat egyes esetben a disszidált rokonokkal való levelezés befolyásolta. Az itt-ott olvasott cikkek, a magyar nyelvű nyugati rádióadások is hatottak rájuk. Válaszaik azonban - ha itt-ott kozmopolitizmusról is tanuskodnak - nem elég meggyőzőek, nem elég átgondoltak. Egyik-másik egyszerű hetvenkedés. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nem kell komolyan venni őket, hogy nem kell ezzel a csoporttal foglalkozni.

Még egy-két választ idézünk a 9., 10., 11. sorszám alatt fel-tüntetett tanulók válaszaiból.

"Ott, ahol..." - csoport egyik tagja ezt írja: "... ahol nem kéne minden hónapban élelemre kölcsönkérni pénzt." /III/10/

A másik így fogalmazott: "... ott, ahol mindent megkaphatok, amire szükségem van, és feltétlenül ott, ahol nem pusztít háború." /II/11/

"Ott, ahol... az emberek "normálisak" tudnak lenni, ahol nincs örökké robot és idegeskedés, egy kicsit nyugodtabb, emberibb keretek között és olyan helyen, ahol az emberi élethez a legfőbb feltételek megvannak." /II/13/

"Nyugodt helyen, jó körülmények között, bárhol. /Senki szigeten./" /III/2/

"Nekem teljesen mindegy." /I/2/ - válaszolt az egyik tanuló.

Ezek a válaszok arról tanuskodnak, hogy legkülönbözőbb árnyalatok is képviselve vannak a tanulók között. A váratlan válaszokban jelentős mértékben megtalálható a családi ház hatása, véleményformáló szerepe. Az "extrém" feleletek zömét az első évfolyam tanulóitól kaptuk. Ezeken érezni lehet még a különböző környezeti hatásokat. Azonban a hatások eredetétől függetlenül osztályfőnöki órán, tanítás során, amikor arra valódi lehetőség kínálkozik, foglalkozni kell a helyes vélemények kialakításával, a hazaszeretet és proletár internacionalista felfogás kialakításával.

Az egyes kérdések elemzése után néhány mondatban mindig utaltunk az általánosítható képre is. Ezuttal a kérdéscsoport megválaszolásához fűzünk megjegyzéseket.

Valamennyi szöveges /és szóbeli/ felelet, állásfoglalás azt igazolja, hogy az évek során elsajátított ismeretek jelentős mértékben befolyásolták tanítványaink állásfoglalását. Abban a tényben, hogy az I-IV. évfolyam tanulói közül az érdeklődés más országok iránt az I. évfolyamon a legszélesebb körű, az is kifeje-

zésre jut, hogy a középiskola nevelő munkája csak a második, harmadik és főképpen a negyedik évfolyam tanulói között érvényesül legnagyobb hatásfokkal.

Örömmel töltött el bennünket az a tény, hogy IV/B osztályunk tanulói egytől-egyig Magyarországon kíván élni, élete végéig. /Csak kirándulni, tapasztalatot, élményt gyűjteni utazna külföldre./

Az idézett válaszok "visszaigazolják" a feleletek teljes őszintesége iránt támasztott igényünket. Ennek a követelménynek a kielégítése miatt vonhatunk le helytálló következtetéseket a tanulók feleleteiből.

Az észlelt hiányosságok felszámolása érdekében fokoztuk a politikai felvilágosító tevékenységet, a tantárgyak ilyen irányú ismeretnyújtó alkalmait, lehetőségeit. Osztályfőnöki órán, KISZ foglalkozáson az addiginál többet foglalkoztunk aktuális politikai és ideológiai kérdésekkel, problémákkal.

Több alkalommal meghívtuk a Budapest, X. ker. Pártbizottság első titkárát, a KISZ Kerületi Bizottság titkárát és másokat politikai, ideológiai kérdések megtárgyalására, ismertetésére.

Felkértük a Zrinyi Miklós Katonai Akadémia vállalkozó tiszteit, hogy végezzenek politikai nevelő munkát egy-egy osztályunkban.

Az iskolai párt- és KISZ-szervezet is segített a hiányosságok felszámolásában, az internacionalista tudattartalom gazdagításában.

Tanulóink jobb tájékoztatása és élményekben való részesítése érdekében gyakran vendégül láttunk iskolánkban olyan, nálunk tanuló ösztöndíjasokat, akik Afrikából, Dél-Amerikából, Kubából, Észak-Vietnamból érkeztek hozzánk. Ezek a találkozások /labdarugó Mecsek is voltak közöttük/ oldották a családi környezetből

hozott, vagy valamilyen más hatásra elsajátított elfogultságot, felkeltették az érdeklődést a gyarmati sorban élő, vagy abból alig felszabadult népek, fiatalok sorsa iránt.

A szocialista humanitás megnyilvánulása mellett ezeknek a találkozásoknak, élményeknek is szerepe van abban, hogy minden egyes megkérdezett tanítványunk elítéli a négerrek vagy más nemzetiségű emberek üldözését. Ezt tulzás nélkül jelentős eredményként értékelhetjük.

A tanulók válaszaiban felmerült néhány olyan kérdés is, ami-re külön felhívtuk a tanárok, a KISZ-vezetők figyelmét. Néhány felmerült problémával hosszabban kell majd foglalkozni. Ilyenek például: a hazánkban élő cigányok lenézése, "nagykorúsítása", egyenjogúsítása, munkábaállítása stb. Veszélyes az itt-ott még felbukkanó antiszemitizmus, a szomszédos országokban élő magyarok helyzete; a határok kérdése - hogy a legfontosabbakat említsük.

Ezekre a kérdésekre más kérdéscsoportok tárgyalása során külön is visszatérünk még.

A nappali tagozatos tanulókhoz intézett kérdéseket /a harmadik számmal jelölt felmérés kérdéseit/ ellenőrzésként feltettük néhány esti tagozatos tanulónknak is.

Ha a kapott válaszokat vizsgáljuk, elemezzük, nincs nagy különbség a két csoport feleletei között, jóllehet az esti tagozatosak másfajta tapasztalatokkal rendelkeznek, mint a nappali tagozat növendékei. Ez annál inkább így van, mert az estisek közül sokan jártak külföldön, így nagyobb az összehasonlítási alapjuk, mint a nappali tagozaton tanuló fiataloknak.

A megkérdezett 17 I/A és I/E osztályos esti tagozatos tanuló feleletéből csak izelítőként idézünk néhány választ.

Az első kérdésre így válaszolt az egyik tanuló:

"A szocialista országokban a munkásosztály közös összefogással harcol a leszerelésért, a békéért. A kapitalista országokban a munkások kizsákmányolóik ellen fognak össze, hogy kivívják függetlenségüket, jogaikat." /10/

A második kérdésre ilyen válaszokat kaptunk:

"Az ember szeresse hazáját, legyen hű hozzá, és tisztelje hazája barátait." /2/

"A jó hazafi az, aki hazáját és népét szereti, az nem veti meg más nemzetiségű társait sem, legyenek azok bármilyen fajuk, színűek." /10/

"Hazafi: aki munkájával építi a szocializmust.

Nemzetközi: aki a világ békéjéért küzd." /15/

A harmadik kérdésre kapott válaszok közül kettőt idézünk:

"Mert én is proletár, dolgozó vagyok." /13/ - Ebben a válaszban már kifejezésre jut a két csoport közötti különbség. Míg az első csoportot csak a szülők, nagyszülők révén fűzi szorosabb kapcsolat, érzelmi szál, emlék a munkásosztályhoz, a proletariátushoz. Az esti tagozat hallgatói közül többen maguk is a proletariátushoz tartoznak. Ezért egyszerűbb, tömörebb a válaszuk arra a kérdésre, hogy miért híve a proletár internacionalizmusnak.

"Mert ez az út, amely békét teremt a világnak, és nekem, mint anyának, ez a legfontosabb." /17/ - Érthető, hogy ez a válasz is rendkívül találó, s illet a nappali tagozatos tanulók nem is adhattak.

A negyedik kérdésben - amint ez a függelékben olvasható - arról érdeklődtünk, hogy hallott-e a tanuló a négerek üldözéséről s ha igen, mi arról a véleménye.

Erre a kérdésre elég lesz egyik sokatmondó választ idézni:

"Visszataszító brutalitásnak tartom, és szégyellem, hogy azokhoz az emberekhez, ha külsőleg is, hasonlítok, akik ezeket a

rémséges tetteket elkövetik a négerekkel szemben." /9/

Ehhez az állásfoglaláshoz nem kell megjegyzést fűzni, ez megszhangzóan hirdeti a marxista tartalmat, gondolatot.

Az ötödik kérdésre kapott válaszokból valamivel többet fogunk idézni, mint az előző négynél tettük. Itt is a nappali tagozatosaknál alkalmazott eljárást követtük. Először a hazaszeretetről vallott nézeteket csoportosítottuk.

/Emlékezetes, hogy a kérdés arról szólt, hol szeretne élni a megkérdezett, és miért./

"Én szeretem hazámat, nem vágyódom idegen ország után. Talán azért, mert megszoktam? Itt is lehet jól élni. Főleg tanulni kell. Tanulással el lehet érni mindent. Itt is lehet szép otthont teremteni. Szeretnék utazni, de végállomás csak Magyarország." /12/

"Én csak hazámban, mert szeretem és el nem hagynám soha. Itt nőttem fel, és ezt a hazát, ezt a népet akarom szolgálni, amíg élek." /3/

"Csak Magyarországon, ide köt minden: a szülőföld, a család, s nem utolsósorban az a társadalom, amely napról-napra a jövő boldog élet olyan alapjait teremti meg, amelyben élni és dolgozni jó. Lehet a világnak sok szép tája, de én szűkebb hazámat, a ma még nagy részben alacsonyházas Kőbányát, nagyon szeretem és igazán hazámnak érzem." /7/

Még több hasonló választ idézhetnénk. Hangnemük, tónusuk, tartalmuk a már idézettekkel azonos, ezért izelítőnek ennyi is elég, amennyit már idéztünk.

A hazaszeretetnek, a tudatos, az okos, a megindokolt, az ösztönös ragaszkodás felett álló hazaszeretetnek szép példái az esti tagozatosak megnyilatkozásai. A kapott feleletek a következő vallomásban kulminálnak:

"Magyarországon, mert ez a szülőhazám, és nem tudok Magyar-

országnál szebb országot elképzelni." /13/

A különleges válaszokból is idézünk egyet-kettőt:

"Görögország-, Olaszországban." /9/

"Magyarországon, mert itt születtem, bár Rómában, a tengerparton is szívesen élnék." /11/

"Szeretnék egyszer tengerre menni, mert még soha sem láttam olyan végtelen víztükröt." /10/

Miről tanuskodnak az itt idézett válaszok, az esti tagozatos tanulók válasza?

A maradéktalan őszinteséget tükrözik a spontán, egyszerű válaszok. Arról tanuskodnak, hogy a megkérdezettek dolgozni akarnak hazánkért, részt kívánnak venni a szocializmus felépítésében, s hogy tökéletesíteni szeretnék az itthoni körülményeket.

Vajon nacionalizmus a hazához való ilyen nyílt, őszinte és megragadó ragaszkodás? Bizonyára nem. Ugy véljük, hogy egyszerűen a nemzeti büszkeség adta az elragadtatás kifejezéseit a megkérdezettek ajkára, ezért nem lenne helyes elmarasztalni bárkit is.

Egyik kérdésnél már jeleztük azt a marxista álláspontot, hogy nem lehet igazi internacionalista az, aki nem hű fia hazájának. A lelkes hazafi, hű szülőföldjéhez és nemzeti kulturájához, szereti nemzetét és büszke annak minden igazi értékére.

Egyik tanulónk, aki úgy fogalmazta meg válaszát, hogy nem tud Magyarországnál szebb országot elképzelni, nagyon határozottan elítélte a négerek üldözését. Öntudatosan vallotta, hogy a négerek ugyanolyan emberek, mint a fehérek. Ebből a szemléletből tiszta fénnel sugárzik az igazság: hazaszeretete nem irányul más népek ellen. Ezért jogosan sorolható a nemzeti büszkeség megnyilatkozásának az, amit hazánkról vallott. A

A megkérdezett 17 esti tagozatos tanuló közül mindössze kettő jelölt meg más országot /is/, ahol élni szeretne. A kettő közül

az egyik válasza vagylagos volt /Magyarország után.../.

Az esti tagozatosok válaszai általában összhangban vannak a nappali tagozatosok válaszaival, s így az előzőekkel együtt arról tanuskodnak, hogy szeretik hazánkat. Válaszaik mellett a tetteik is erről tanuskodnak.

A harmadik kérdéscsoportra adott válaszokból kicsendül az iskolai oktató-nevelő munka néhány fogyatékosága, bár nem találoztunk riasztó jelenségekkel. A tanulók megnyilatkozásai zömmel azt bizonyítják, hogy internacionalista tudattartalmuk megfelel az életkori szint követelményeinek.

3. Nemzetiségi gimnáziumok tanulóinak

internacionalista nézetei

A szakirodalom ismertetésénél felsoroltuk azokat a követelményeket, amelyeket egyes szakírók az internacionalista tudattartalom meghatározó komponenseinek tekintenek.

Eddigi fejtegetéseink során kiemeltük a tanulók írásos feleletei közül azokat, amelyek a felsorolt vagy feltételezett követelményeknek megfelelnek, illetve azok meglétét bizonyítják, jelenlétét tanusítják. A válaszok őszinteségében a legtöbb esetben nincs okunk kételkedni. Életszerűségük azonban nem mindig bizonyított. Részben ez a feltevés, részben az a gondolat, hogy internacionalista tudattartalom meglétének vagy hiányának bizonyítására olyan nagyszerű, adott lehetőségünk is van, mint a hazánkban élő nemzetiségi tanulókkal való véleménycsere, bizonyos felmérést végeztünk hazánk két nemzetiségi gimnáziumában. A végzett felmérésnek határozott és döntő jelentőségű kontroll jellege is van.

Ennél a felmérésnél a negyedik szám alatt feltüntetett kérdésekre a bajai Frankel Leó német nyelvű gimnázium tanulóinak be-

vonásával kerestük a szóbeli és írásbeli válaszokat.^{+/}

A kérdéseket a mellékletben feltüntetett sorrend szerint idézzük.

1. Kit nevezünk internacionalistának?

Az egyes idézetekből szinte maradéktalanul össze lehet állítani azt a meghatározást, amit a fogalomról a lexikonokban olvashatunk. Idézetek a tanulók válaszaiból:

"... azt, aki munkájával, cselekedeteivel a nemzetközi kapcsolatok erősítését és a nemzetközi összefogást segíti elő."
/1/

"... aki saját népe ügyét úgy képviseli /fogja fel, látja el, intézi/, hogy az más népek érdekét nemcsak ne sértse, hanem segítse a világ dolgozóinak összefogását." /6/

"... akik a világ egységét akarják. A nemzetköziség híveit. Így nevezték azokat a különböző hadifoglyokat, akik 1918-1922-ben fegyvert fogtak. Ilyenek voltak: Kun Béla, Szamuely Tibor és Zalka Máté."

"... azokat az embereket, - fejtegeti a következő tanuló - akik nemcsak saját nemzetükért élnek, hanem a nemzetközi munkáosztály ügyét, célját helyezik előtérbe. Ezzel elősegítik a népek szoros, testvéri együttműködését." /31/

"... aki az internacionálé elveit vallja és a világbékét a nemzetek összefogására alapozza." /38/

Egyes tanulók részletesebben fejtik ki véleményüket. Például így:

"... aki a proletár nemzetköziség híve. Figyelemmel kíséri a világ népeinek sorsát, elősegíti a világ népei közötti barátság

---

^{+/} Az adatgyűjtésben részt vett Schwalm Pál gimnáziumi igazgató

kialakítását, segínyt nyújt a kizsákmányolás ellen. Különböző nemzetiségekkel együtt harcol az egyenjoguságért, a szocializmusért, a békéért." /39/

"... A nemzetköziség híveit. Így nevezték azokat a különböző nemzetiségű hadifoglyokat, akik 1918-1922-ben a proletár internacionalizmus szellemében fegyvert ragadtak a Nagy Októberi Szocialista Forradalom ügyéért és a Vörös Hadsereg soraiban harcoltak Szovjet-Oroszországban a külső és a belső ellenforradalmi erők leküzdéséért. Az internacionalista egységek létrehozását 1918. március 14-én a hadifoglyok és a szocialista emigránsok moszkvai konferenciája határozta el. A kínai, lengyel, német, román, kanadai, angol s magyar hadifoglyok is részt vettek benne, Kun Béla, Münnich Ferenc, Szamuely Tibor, Zalka Máté." /4/

Még több olyan választ idézhetnénk, amely a felsorolt jegyeket tartalmazza, variálja. Olyan válaszokat is kaptunk, amelyek az internacionalista tudattartalom újabb jegyeit tükrözik. Így például a következő:

"... azt, aki a nemzetközi proletariátus céljait ismeri, értük harcol, testvérének tekinti a világ minden proletárját, de azért elismeri, hogy minden országnak megvannak a maga sajátos viszonyai, és ezért megmarad jó hazafinak is. Ellensége az egész proletariátus ellensége, a kapitalista rend, az elnyomó osztályok képviselői." /63/

Akad olyan tanuló, aki így fogalmazott: "Az internacionalizmus nemzetköziséget jelentő fogalom, amely a hazaszeretetnek legmagasabbrendű formája: a nacionalizmussal és a sovinizmussal szemben minden faji megkülönböztetés nélkül jelenti a világ dolgozó népének összefogását, szeretetét. De nem jelenti a saját haza szeretetének lebecsülését." /49/

Valamennyi felelet megegyezik abban, hogy csak az olyan

embert, személyt tekintí internacionalistának, aki tullát saját hazájának és népének szükös, önző érdekein, aki épp ugy becsüli más országok népeit, mint saját népét. Ez a követelmény azonban nem szoríthatja háttérbe a saját hazája iránti szeretetet, odaadást.

Az osztályegység, a nemzetközi szolidaritás, a burzsoázia uralmának megdöntése, a kommunizmusnak a felépítése szó szerint ugyan nem található meg a feleletekben, de ott van azokban a meghatározásokban, hogy "aki a nemzetköziség hive..." /39/; "... aki 1918-ban fegyvert fogott a szovjet hatalom védelmére..." stb./4/.

A kapott feleletek arról tanuskodnak, hogy a nemzetiségi iskolák tanulói is életkoruknak megfelelő szinten ismerik a nemzetköziség fogalmának kritériumait, meghatározását. Azonos vonás feleleteikben az is, hogy verbálizmus jellemzi azokat, lecke-szerű izük van.

A második kérdés így hangzott:

"Olvasmányaink, tanulmányaink során mikor és hol talál-
koztam a proletár internacionalizmus igazi kép-
viselőivel?"

Egyes tanulók elmélyülten, megfontoltan, némelyek hangulataik, röpke benyomásaik alapján válaszoltak erre a kérdésre.

Az egyik tanuló így felelt: "A materializmus tudományos megalapítói, Marx és Engels voltak szerintem az első igazi képviselői a proletár internacionalizmusnak. Majd ennek az eszmének későbbi hive pl. a legnagyobbak közül Lenin. Számos magyar proletár internacionalistát is ismerünk, pl. nagy költőink; Ady, József Attila, a munkásosztály nagy harcosai közül Ságvári stb."

A felsorolt nevek között olvashatjuk a következőket:

Aragon, Julius Fucsik, Anna Franck, B. Brecht, R. Becher, Picasso, Pablo Casals, Julien Grimand, Pierre Curie, Pablo Neruda, Albert Schweitzer /irodalom/.

A hazaiak közül: Petőfi, József Attila, Karikás Frigyes, Bartók Béla, Juhász Gyula, Váci Mihály.

A politikusok közül azokat tekintik a proletár internacionalizmus híveinek, igazi képviselőinek, akik szolidaritást vállaltak, vállalnak Kuba ügye mellett, a vietnami hazafiak mellett.

Van, aki azt válaszolta, hogy az életben a ma élő kommunista vezetőket, mert a kommunista eszmék magukban rejtik az internacionalizmus gondolatát. /48/

A tanulók feleleteiben a nevek az irodalmi és történelmi ismereteik köréből bukkannak elő. Örvendetes, hogy a tananyagban mennyiségben és minőségben kellő helyet kap az internacionalizmusra való nevelés. A problémák gyökerét éppen ezért nem is a tananyagban, hanem az ifjúságot ezer oldalról érő külső hatásokban kell keresnünk. A diákokkal folytatott ellenőrző beszélgetéseink is erre irányították a figyelmet. Elmondták pl., hogy a felnőttek "hivatalból" dicsérik a szocialista ipar termékeit, de még funkcionáriusok is kizárólag nyugati kocsikon kívánnak járni, mert az az előkelő; japán, amerikai tranzisztoros rádiókat, magnetofont vesznek gyermekeiknek. Ugy itélik meg, hogy a felnőttek lényegében kozmopoliták. Dicsekszenek nyugatra került rokonaikkal és a tőlük kapott ajándékokkal. Ebből fakad internacionalista nevelésünk legnagyobb gyengéje: megreked az ismeretek szintjén. Az ugyanis minden tanuló előtt világos, hogy ismerete kötelesség. Talán pontosabban úgy fogalmazhatnánk meg ezt a sajátos kettősséget, hogy szerintük a proletár internacionalizmus helyes politikai program, de nem vonatkozik az emberek

magánéletére.

A harmadik kérdést így fogalmaztuk meg:

"Mit értek az MSZMP május 1-i jelszavai közül azon, hogy
"Éljen a nemzetközi munkásosztályt összefogó proletár inter-
nacionalizmus!"

A tanulók egyértelműen úgy értelmezik és fogalmazzák meg válaszukat, hogy az idézett jelszó azokat az erőket élteti, amelyek összefogják és összetartják a nemzetközi munkásságot. Erre pedig azért van szükség, mert csak így harcolhatnak sikeresen a kapitalista elnyomás ellen.

Az egyik tanuló ezt a gondolatot így fejezi ki:

"Ha a munkásosztályt összefogó internacionalizmus nem jött volna létre, akkor még ma is az elmúlt század sötétségében, nyomorúságában élnénk és nem így egységesen, vidáman és békésen." /14/

Világosan látják azt is, hogy az imperialista hatalmak a proletár nemzetköziség ereje előtt hátráltak meg Kubában és a világ más területein.

Az egyik megkérdezett tanuló így fejtegeti elgondolásait:

"... A nemzetközi munkásosztálynak mindig össze kell fognia, mert még nagyon sok problémát kell megoldania mind a gazdasági, mind a politikai életben. Az iparilag fejletlen államok iparosítási programját csak nemzetközi együttműködéssel oldhatjuk meg. Azok a kisebb államok, amelyek még gyarmati függésben élnek, önállóságukat csak a szocialista tábor összefogásával vívhatják ki. Azokban az országokban, ahol a kapitalizmus az államforma, a munkásosztályt még mindig kizsákmányolják. Igazságos harcuk folytatására szükség van olyan nemzetközi egységekre, mely

támogatja őket harcukban." /53/

Azt is világosan látják a tanulók, hogy a munkásosztály csak a nemzetközi összefogás segítségével folytathat eredményes küzdelmet céljai megvalósításáért. Ha elszigetelten küzdenének, az nem vezetne eredményre.

A harmadik kérdés utolsó válaszaként még idézzük a következő feleletet:

"A világ munkásai azonos érdekekért küzdenek. A proletár internacionalizmus az összefogást szervezi meg a fehérek és a színesbőrűek között. Ez azért fontos, mert ha a változás csak egy országon belül történne, és a szomszédos országokban nem, az eredmények nem lennének tartósak, maradandók. Ezért a fontos összefogó szerepért élteti a jelszó a munkásosztályt összefogó proletár internacionalizmust." /67/

Az idézett válaszok arról tanuskodnak, hogy a bajai Frankel Leó német nyelvű gimnázium megkérdezett tanulói sokat foglalkoznak politikai kérdésekkel, jól látják és helyesen ismerik fel az összefüggéseket.

A következő kérdés feltevésével az volt a célunk, hogy betekintést nyerjünk a tanulók internacionalista élményeibe, mert közismert, hogy egy-egy tétel olyan mértékben válik a tanuló meggyőződésévé, amilyen mértékben az élet - lehetőség szerint a saját élete - igazolja a tétel helyességét. A tanulókra gyakorolt személyes hatásról kívántunk némi tájékozódást szerezni. A tanulók fejében meglévő erkölcsi normák, internacionalista tudattartalom gyakorlati megvalósulását, alkalmazását igyekeztünk felderíteni. Nem tévedtünk, bőséges válasz áll rendelkezésünkre. Ezekből mutatunk be néhányat.

A negyedik kérdés így hangzott:

"Milyen személyes élményem van a proletár internacionalizmusról?"

/Nyári táborozás, külföldi utazás, levelezés stb./

A válaszok zöme három kiemelkedő cselekmény köré csoportosítható: táborozás, levelezés, külföldi utazás. Ezek a személyes vagy írásos találkozások maradandó hatást gyakorolnak a tanulókra. A maguk őszinte módján kívánom idézni a kapott válaszokat:

"... 1963 nyarán a Csillebérci Nemzetközi Táborban voltam, együtt a föld minden részéről érkező diákokkal, gyerekekkel. Kapcsolatom van ezenkívül szovjet gyerekekkel is." /1/

"... Nyári táborozáson találkoztam egy NDK-beli uttörő lánnyal, akivel meleg barátságot kötöttem és azóta levelezünk." /6/

"A Balaton melletti táborban találkoztam külföldi munkások gyermekeivel. Közülük sokkal barátságot kötöttem, és levelezek velük. Szeretném a szünidőt ott tölteni barátomnál." /43/

"Nyári táborozáskor megismerkedtünk nemcsak a szomszédos államok ifjúságával, hanem távoli országok fiataljaival is. Az összefogás legjobb szimbóluma talán a jelvénycsere, amely kicsiny, jelentéktelen megnyilvánulás, de ezzel is közelebb kerül egymáshoz minden ország fiatalsága, a jövő munkássága, munkás nemzedéke.

Személyes élményem még a szolidaritási nap alkalmával megtartott békegyűlés, amelyen vietnami fiatalok beszéltek hazájuk helyzetéről, történelmi eseményeiről. Bár én fegyveres harcra nem jelentkeztem, de aki ezt tette, vagy elvileg helyesnek tartja ezt az amerika-ellenes fegyveres támogatást, az igazi képviselője a proletár internacionalizmusnak. Hazánk még gazdaságilag is segítséget nyújt azoknak az államoknak, amelyeknek erre szükségük van. Itt, mint személyes élményre, azokra a bélyegekre gon-

dolok, amelyeket azért veszünk, hogy valahol távol élő, harcoló társainkat segítsük." /53/

"Sok német, orosz diákkal levelezek, ez elősegíti, hogy megismerjem a német, orosz nép életét, gondolkodásmódját." /14/

"Levelezek egy német kislánnyal. Leveleiből megismertem szüleit, faluját, iskoláját. Szeretne nyáron eljönni hozzánk." /31/

"... ebből a kirándulásból származik az is, hogy több német fiatallal, akik a FDJ tagjai, levelezést folytatok, és így próbálom a KISZ és a FDJ között erősíteni a népek barátságát." /35/

"... levelezésem NDK, osztrák, román és szovjet fiatalokkal." /46/

A nemzetközi diáklevelezésről, annak hasznáról, szépségéről szinte minden tanuló ír valamit. Éppen ezért a következővel befejezzük az ilyen jellegű válaszokat. /Tanulmányunk mellékletében néhány statisztikai adatot, felmérést, dokumentumot közlünk./

"Sok kedves élményt nyújt számomra a levelezés. Egyik levelező társam leveleinek kedvenc témája a történelem, a modern kor és az ember. Az NDK híres városairól, nevezetesen épületeiről érdekes leveleket ír. Ezeket színes képekkel egészíti ki. A hosszú, érdekes levelek, színes képek, mint egy utazás maradnak meg emlékezetemben. A német fiatalok is úgy élnek, mint mi, terveik, céljaik hasonlóak, lelkesednek mindenért, ami új, és amiből tanulni lehet." /68/

A levelezést igen sok esetben követi a személyes találkozás. A budapesti I. László gimnázium tanulói közül 202 találkozott személyesen is levelező partnerével. - Házasságok is létrejönnek. A személyes találkozásokról, az utazásokról sok tanuló számolt be. Ennek a német nyelvű bajai gimnáziumnak különösen jó kapcsolatai alakultak ki az NDK-val. Évente kölcsönösen meglátogatják egymást ottani partnereikkel. Erről az egyik tanuló így

emlékezik meg: "Három hetes körutat tettünk az NDK-ban, a német diákok ugyancsak három hetet töltöttek Magyarországon, a mi vendégeinkként. Ezért iskolánk is ennek - a proletár internacionalizmusnak - egyik szép példája." /57/

"... Nemrégén voltam az NDK-ban az iskolánkból induló csoporttal. Mindenütt szívélyesen fogadtak bennünket, és a német diákok ugyanilyen fogadtatásban részesültek hazánkban." /65/

"Iskolánk évente rendez kölcsönös társasutazást - folytatja egyik tanuló - az NDK-ba, melynek során megismerjük az NDK ifjúságának életét, problémáit, hazájuk szépségeit, és ezáltal szoros baráti kapcsolat fűz hozzájuk." /66/

Az egyik tanuló NDK-beli kirándulásáról a következőket jegyezte fel: "1964 nyarán az NDK-ban voltam, ahol a drezdai egyetemen külföldi diákokat, köztük sok afrikait és kelet-ázsiait láttam. Dessau város vagongyárába magyar munkások brigádja érkezett tapasztalatcserére és tanulmányutra." /64/

Az egyik tanuló arról tájékoztat bennünket, hogy az NDK-ban töltött 3 hét alatt több gyárat és üzemet látogatott meg és az ottani munkásokkal, vezetőkkel való beszélgetéseiből kiderült, hogy ők is szeretik a békét, tisztelik a szocialista országok által kötött KGST-egyezményt.

Van olyan tanuló, aki a május 1-i felvonuláson szerzett élményét tekinti személyes élménynek. Azt írja erről, hogy a felvonuláson úgy jelképezték a nemzetköziséget, hogy a magyar zászlók mellett szovjet és német zászlót is vittek, s ezeket a magyarokkal azonos lelkesedéssel.

Olyan tanulók is vannak, akik az egyetemeinken tanuló külföldi diákokkal való találkozásokon ébrednek rá a nemzetköziség erejére.

Az egyik tanuló rendkívül érett módon fogalmazta meg

véleményét:

"Sokat hallottam az 1956-ös ellenforradalomról, amikor még kicsi gyerek voltam. A proletár internacionalista kötelesség szép megnyilvánulása volt, hogy a Szovjetunió és más szocialista országok az ellenforradalom leverésében és hazánk gazdasági újjáéledésében olyan sokat segítettek.

Iskolánk is internacionalista szellemben nevel bennünket, ami abban nyilvánul meg, hogy NDK diákokat fogadunk, és cserébe mi mehetünk hozzájuk." /7/

A látogatásokat, a különböző táborokban való találkozásokat úgy említik, mint életük legszebb emlékeit. Többen külön is hangsúlyozzák, hogy a magyar dolgozók gyermekei is gyakran látogatnak szocialista és kapitalista országokba. /A kilencedik írásos felmérésünk statisztikai adatai a mellékletben olvashatók./

A megkérdezett tanulóknak elég jelentős csoportja /a 69 tanuló közül 7 fő/ erre a kérdésre nemleges választ adott. Azt írta, hogy ilyen élménye még nem volt. Olyan választ is olvashatunk, hogy "Sem itthon, sem külföldi utam során nem volt élményem a kérdéssel kapcsolatban." /49/ - Itt talán az élmény kifejezés téves, eltulzott értelmezéséről van szó.

A diáklevelezés, az uttörő táborokban, a cserelátogatások, a külföldi utazások során szerzett tapasztalatok azt mutatják, hogy rendkívül eredményes eszközei lehetnek a proletár internacionalista szellemű nevelésnek, maradandó hatást gyakorolnak a tanulókra. Azt hisszük, nem tulzott kívánság és megvalósítandó gyakorlati tanács az, hogy a KISZ szervezet is vegye át az uttörők kedves emlékü találkozásainak tapasztalatait, szervezzen hasonló nemzetközi összejöveteleket. Ma már nem tartozik az álmok birodalmába az ilyen nemzetközi találkozások megszervezése.

A csoportos külföldi látogatások is egyre nagyobb teret hódítanak. Jelen esetben, a bajai Frankel Leó német nyelvű gimnázium esetében, maga az iskola jellege, a német nyelvű tanítás-tanulás szinte követelményként állítja az iskolavezetés elé az NDK-ba való cserelátogatás szervezését. Szerencse, hogy az iskola vezetője idejében felismerte ezt a követelményt és eredményesen él a lehetőségekkel. Ennek a hatását érezni is lehet már az eddig kapott válaszokban is.

Mindennek különös jelentőséget ad az az előbbi megállapításunk, hogy a tanulók intellektuális ismeretekkel rendelkeznek, de ellentétes hatások érik őket. Ezek ellensúlyozására egyre jelentősebb szerepet kap nevelésünkben a tanítási órákon kívüli élmények nyújtása. Az elméleti ismeretek és a velük egy irányban ható élmények tehetik igazán eredményessé nevelésünket.

A tanulóknak feltett ötödik kérdésünk így hangzott:

"Találkoztam-e nacionalista, sovíniszta, antiszemita megnyilvánulással, és hogyan reagáltam rá?"

Erre a kérdéscsoportra érthető módon élesebben reagáltak a bajai német nemzetiségű gimnázium tanulói, mint a magyar iskolák növendékei. Nem csak ebben különbözik ennek a kérdésnek a megválaszolása a többitől, hanem abban is, hogy itt a negatív feleleteknek van nagyobb értékük, pozitív jelentésük. Ugyanis több tanuló arról ír, hogy nem találkozott nacionalista, sovíniszta, antiszemita megnyilvánulással, csak a rádióból, az újságokból hallott-olvasott ezekről. Egy-egy ilyen válaszhoz mindig hozzáfűzi azt is, hogy mélységesen, határozottan elítéli az ilyen jelenségeket.

Néhány olyan tanuló válaszát idézzük, aki ebbe a csoportba

tartozik:

"... A mi szocialista viszonyaink között ilyen megnyilvánulással nem találkoztam... Ezek a nézetek helytelenek, mert szemben állanak a proletár internacionalizmussal, vagy más népek ellen uszítanak, vagy elmossák a nemzeti érzést. Ezért harcolok ellenük."

/57/

Ebből a rövid válaszból meggyőzően árad az internacionalista tudattartalomnak több jegye. Itt már a proletár internacionalizmus törvényszerűségként szerepel, bevett életfelfogás, szabály jellegű.

Van olyan tanuló, aki így fogalmazott: "... antiszemita megnyilvánulással nem találkoztam a mai életünkben, csak elbeszélésekből, történelemből ismerem. A fasiszta Németországban uralkodott ez a szemlélet, amely teljesen jogtalan és barbár szemlélet volt. Az embereket nem vallásuk és hovatartozásuk alapján kell megítélni, hanem munkájuk, kollektív szellemük és világnézetük szerint. Ezt hirdeti a mi társadalmunk, és ez az én egyéni véleményem is."

/51/

Ebben a válaszban is ott érezzük a belső meggyőződést. Azt a hitvallásszerű állásfoglalást, amely a tanulót arra készíti, hogy személyében is elkötelezze magát, kifejtse véleményét, meggyőződését.

Hogyan vélekednek a megkérdezett bajai tanulók a nacionalizmusról?

Már az eddigi állásfoglalásokban is szerepelt a tanulók véleménye erről a kérdésről. Eddig azonban a kapott felelet egyik alkotóelemeként, globális véleményként hangzott el egy-egy megállapítás. Most nézzük meg azokat a válaszokat, amelyek kimondottan erre a kérdésre vonatkoznak, ami azt is jelentheti, hogy a felsorolt jelenségek közül ez foglalkoztatta leginkább a megkérdezett

tanulót.

"Megvetéssel reagáltam a baráti államok gyártmányait lebecsülő nacionalista megjegyzésekre..." /6/

"... A nyári szünidőben találkoztam egy nacionalista emberrel, aki szerint csak nálunk lehet "igazán élni", ami nálunk van, az a legjobb. Igyekeztem őt felvilágosítani helytelen nézeteiről, mert szerintem mindenütt vannak hibák, de mindenütt vannak ugyanakkor jó és nagyra becsülendő értékek." /13/

"... Elítélem a nacionalistákat, mert csak a nemzeti érdekeket tartják szem előtt, mert más népek jogait, érdekeit lábbal tiporják, és nézeteik megvalósítása érdekében mindent elkövetnek." /64/

Az itt idézett feleletekből örvendetes kifejezések, örvendetes jelenségek, állásfoglalások tükröződnek, pl.: igyekeztem őt felvilágosítani...; megvetéssel reagáltam... stb. Ezek ugyanis arról tanuskodnak, hogy íróik nemcsak ismerik a nacionalista veszélyt, hanem fel is lépnek ellene, igyekeznek hatni a helytelen eszmék hordozóira.

Ebben a témakörben még egy választ, egy sajátos választ idézünk:

"... Nacionalista megnyilvánulás az, hogyan többen bírálják iskolánkat, és nem értik meg, hogy miért van szükség német nyelvű gimnáziumra. A sovinizmus, a nacionalizmus tulzott formája. Még ma is akadnak olyanok, akik fontosnak látják pl. Erdély Magyarországhoz csatolását. Ez természetesen elavult nézet. Az igazi hazafiság nem a szavakban kell, hogy megnyilvánuljon, hanem a tettekben. Nem a terület teszi boldoggá a népet, hanem az, hogy milyen életet teremtenek akármilyen kicsi vagy nagy területen." /65/

Azok a tanulók, akik a nacionalizmus meghatározói közül

ilyen értelmesen ki tudják választani az egyes elemeket, felismerik a terület és az életforma közötti ellentmondásos összefüggéseket, megfelelő internacionalista ismeretekkel rendelkeznek.

A tanulók válaszaiból kivehető az a sajátos reagálás is, ahogyan a nemzetiségi tanulók saját nemzetiségük iskoláját, iskoláztatási jogát védik, érvelés nélkül szükségesnek tartják.

A tanulók közül sokan és igen élesen reagáltak az antiszemitizmus és a kozmopolitizmus kérdéseire.

Mit mondanak, mit írnak erről?

"... Részvétellel gondolok Arra Franckra és sorstársaira, akik az esztelen antiszemitizmus áldozatai lettek." /6/

"... Sajnos még ma is antiszemita kijelentéseket hallani, sőt olyanokat, amelyek a "zsidó" szót lebecsülő, elmarasztaló kifejezésként használják." /20/

"Hitler, Szálasi és sok csatlósa antiszemita volt. Ennek az elméletnek az alátámasztására és végrehajtására a zsidók millióit pusztították el.

Antiszemiták egyes ujnáci szervezetek Nyugat-Németországban és Spanyolországban.

Minden haladó gondolkodású, józan ember elítéli a zsidók ellen szított vallási és faji uszítást." /64/

Az ilyen tárgyilagos, ismeretek alapján született megállapítások között és mellett sajátosan egyéni, szubjektív megnyilatkozásokat is találhatunk a tanulók válaszaik között. Egyet ezek közül is idézünk:

"... 1956-ban egy osztálytársamnak el kellett hagynia szüleiével együtt Magyarországot, mert zsidó volt. Nagyon sajnáltuk, hogy el kellett mennie, dühösek voltunk, hogy nem tudtuk megboszulni, mert az egyik legjobb barátnőnkől kellett elbucsuznunk."

Ha ezekben a válaszokban azoknak az elveknek a meglétét keressük, amelyek a tanulók internacionalista tudatában, magatartásában tükröződnek, a legtöbb esetben megtaláljuk. A népek közötti egyenlőség követelése, a fajgyűlölet, a nacionalizmus, sovinizmus, antiszemitizmus elítélése egyaránt szerepel a tanulók állásfoglalásában.

A tanulók helyes gondolkodására, a legaktuálisabb és legkiélezettebb veszély felismerésére vall, hogy nagy terjedelemben foglalkoznak a kozmopolitizmus kérdéseivel, megnyilvánulásaival.

Hogyan merül fel ez a veszély, hogyan ítélik meg a jelenséget a bajai német nyelvű gimnázium megkérdezett tanulói?

"... Sajnos elég gyakori a kozmopolita megnyilvánulás. Találkoztam már olyan emberekkel, akik csaknem kizárólag külföldi ruhákat hordtak, amelyek talán a hazai áruknál izléstelenebbek és gyengébb minőségűek voltak, de "fő" az, hogy nem magyar.

Ez magyar hazafiakhoz nem méltó viselkedés." /19/

"... Kozmopolitával találkoztam már. Szerinte Magyarországon nagyon rossz élni, mert a "nyugat" és főleg Amerika az a hely, ahol arany az élet." /26/

Van olyan tanuló, aki az eddigi megjegyzésekhez hasonló fejtegetését így folytatja: "Különösen a fiatalok körében jellemző a "nyugatimádat"." /39/

Olyan tanuló is akad, aki magát az ideológiát, annak eredetét és célkitűzését elemzi. Egyebek között ezt írja: "... ideológiai eszköz az imperialista burzsoázia kezében az elmaradottabb dolgozók, különösen a kispolgárok megtévesztésére.

... a kozmopolitizmus - folytatja ugyanez a tanuló - a kapitalista társadalom uralkodó osztályainak körében fellépő, a társadalmi fejlődés irányával ellentétes ideológia. Azt hirdeti, hogy az ember világpolgár, az egész világ a hazája. A tényleges

tartalma: a hazájához közömbös, lemond a nemzeti hagyományok és kultúra ápolásáról, a haza érdekeinek védelméről." /40/

Még két tanuló válaszát idézem, mert tovább szélesítik a kozmopolitizmus fogalmi jegyeit, ismertetik az egyes konkrét megjelenési formáit.

"... Találkoztam már olyanokkal, akiknek ha azt mondták, hogy "ez külföldi", rögtön megvették. Más országok szépségeiért rajonganak, míg Magyarország festőien szép tájait talán nem is ismerik. Becsmérően nyilatkoznak saját hazájuk iparáról, mezőgazdaságáról. Nincs igazuk, mert a magyar ipar fejlettsége, színvonala sok ország elismerését vívta ki." /53/

"... ismerek néhány embert, akik csak azért utaznak Pestre a Nemzetközi Vásárra, hogy például az amerikai pavilont megnézzék. Nem helyes - folytatja válaszát a tanuló -, mert nem lehet saját hazájukat lekicsinyelni. Ez a hazaszeretet ellentéte." /48/

"Találkoztam már kozmopolita emberrel, akiből szinte hiányzott a hazaszeretet, mindent lekicsinyelt, ami hazai volt, és a külföldit dicsérte. Nem tartotta érdekének a haza érdekét.

Helytelen gondolkodásmód, hazafihoz, országunk igazi állampolgárához nem méltó." /64/

A kozmopolitizmus kérdései világosan élnek a tanulóknál. Írásos és szóbeli megnyilvánulásuk arra enged következtetni, hogy meggyőződéssel ítélik el ezt a felfogást, bírálják azokat, akikre hatott az imperialista ideológiának ez a korszerű mákonya.

Hogyha az ötödik kérdésre adott válaszokat vizsgáljuk, s főképpen ha összehasonlítjuk őket a birtokunkban lévő többi tanuló válaszaival, úgy látjuk, hogy az iskola jellegéből fakadóan részletesebben foglalkoznak a tanulók ezekkel a kérdésekkel. A nacionalizmus, a sovinizmus, a kozmopolitizmus élesebben jelent-

kezik a nemzetiségi tanulók között. Olykor szenvedő alanyai is ezeknek a megnyilatkozásoknak. Ezért érthető, hogy érzékenyebben is reagálnak ezekre a kérdésekre.

A kapott feleletek politikai érettségről, színvonalas tájékozottságról tanuskodnak. Akár példa is lehet a többiek részére.

Egyetlen elgondolkoztató kérdés nyugtalanít: kilencen a megkérdezettek közül nem is érintették ezt a kérdést. Vajon miért?

Az eddig idézett feleletekből is megállapítható, hogy a tanulók nemcsak ismerik a felvetett kérdéseket, de határozott véleményük is van róluk. Sok esetben kitűnő ötletek, javaslatok szerepelnek a válaszokban. Részben ez késztetett arra, hogy feladatként is szerepeltessünk olyan kérdéseket, amelyekre jó ötleteket, elgondolásokat adhatnak. Ilyen megfontolás késztetett a hatodik kérdés megfogalmazására:

"Ötlet, javaslat a proletár internacionalista
szemlélet, felfogás kialakítására,
fejlesztésére "

Igen sok ötletet, javaslatot tettek a tanulók.

A tett javaslatokat, ötleteket a következő nagyobb csoportokba oszthatnánk.

A helyes nevelés fontosságát hangsúlyozzák többen. Az egyik tanuló így vélekedik:

"Legfontosabb a helyes nevelés nem nacionalista, de nem is kozmopolita szellemben. A tanuló ismerje fel más népek értékét. Politikailag legyen jól értesült, tájékozott, ismerje a proletár internacionalizmus legnagyobb képviselőit és eszméit. Utazásokon, valamint könyveken, filmeken keresztül ismerje meg más népek életét, harcait, problémáit, és erejéhez mérten segítsen

azokat megoldani, illetve véghez vinni." /64/

Más tanuló is megfogalmazta ugyanezt a véleményt. Valamivel még ki is egészítette: "A környezet, a politikai meglátás szabja meg, kiben milyen nézet alakul ki." /67/ stb. - A nevelés rendkívül fontos tényezőjét ismerte fel ez a tanuló. Helyesen utalt a környezet alakító szerepére, nevelő hatására.

Fontos helyen és jelentőségének megfelelő mértékben emlegetik a tanulók a felvilágosítás szerepét. Ilyen követelményeket támasztanak:

"... Több alkalommal adjanak felvilágosítást különböző munkásszervezetek működéséről." /17/ "Filmen, könyvön keresztül, előadások keretében adjanak részletes felvilágosítást az egyes nemzetek munkásszervezeteinek munkájáról, eredményeiről, harcairól. Meg kell ismerni vagy ismertetni mindenkivel más népek mindennapi életét, küzdelmét, sorsát. A politikai tájékozottság is fontos." /19/

A film, a könyv, az előadás igénylése több tanulónál fordul elő.

Egyik tanuló például azt kéri, hogy ujságban, folyóiratban egyszerű formában ismertessék Marx és Engels műveit. Tartsanak előadásokat belőle a diákok részére.

A felvilágosítás keretéhez tartozik az ideológiai oktatás igénylése is.

A válaszok nagy csoportját ölelik fel a külföldiekkel való kapcsolat különböző formáira vonatkozó ötletek, javaslatok. Ezek között a leggyakrabban emlegetik a levelezést szocialista és tőkés országok fiataljaival. Az iskolák közötti kapcsolatok megteremtése, szélesítése, valamint a külföldi iskolákon való továbbtanulás lehetőségeinek bővítése.

Érthető, hogy a megnövekedett turistaforgalom hatására

sürgetik a tanulók a különböző csereutazások, társasutazások, diák-
üdülések szervezését is.

A hatodik kérdésre adott válaszok közül egyet szószerint idézünk:

"A népek barátságát úgy lehet tovább fejleszteni, hogy államunk több társasutazást rendezne külföldi országokba. Nagyobb üzenek, gyárak, gazdaságok is szervezhetnének ugynevezett csereakciós társasutazást. Erre példának csak iskolánk csereakcióját említem, melyben 1964-ben én is részt vettem. Én saját tapasztalatból mondhatom, hogy így mindkét ország fiataljai megismerkednének egymással.

Mint ahogy a csehszlovák, jugoszláv határ pár napra "megnyílik", ez a kedvezményezés nagyon jó volt és szép. Várjuk, mikor nyílik meg a többi szocialista határ: NDK, SZU, Románia stb. Ha egy szocialista és békeszerető nép megismeri egy másik problémáit, közösen meg is oldhatják azokat." /35/

Ennek a tanulónak a válasza még ha kissé akadozva is, de fontos és a nemzetköziségre nevelés szempontjából alapvető követelményt hangoztat: nevezetesen a szocialista országok közötti baráti kapcsolatok további szélesedését, a kölcsönös bizalom fejlesztését, a békés és baráti együttélés időszerű követelményét.

Már jeleztük, hogy az ötleteket, javaslatokat, elképzeléseket főképpen azért kértük a tanulóktól, hogy megismerjük a középiskolások aspirációit, bővítsük, ellenőrizzük a magunk elképzeléseit. Ilyen szempontból is jelentősek a tanulók ötletei. Különösen érdekes és utólag érthető, hogy a tanulók több információt kérnek, igényelnek, mint amennyire a tanítási órák, az osztályfőnöki órák keretei között lehetőség nyílik. Helyes és hasznos ez a többlet-igény. Törekedni is kell a kielégítésére. /A hogyanra a választ megtalálhatjuk az UNESCO-asszociált iskolák gyakorlatában,

a szaksajtó néhány ilyen jellegű tájékoztatójában./

A tanulók válaszaiból örömmel állapítható meg, hogy a nacionalizmus jelenségeivel egyre ritkábban találkoznak. Ez persze nem azt jelenti, hogy nincs, hogy nem lehet vegetáló, lappangó, buvópatakszerű nacionalizmus. Csak éppen nem olyan hangos, nem olyan feltűnő és nem olyan gyakori, mint régen.

A generációváltás, az elmúlt 24 év ideológiai, iskolai oktatása, az iskolai nevelés érezteti hatását. A kialakuló közhangulat megfosztja a nacionalizmust polgárjogosultságától. Az a néhány bevallott eset, amiről írnak a tanulók, mégis figyelmeztet, hogy ezen a területen továbbra is küzdenünk kell a maradi gondolkodás, a közelmúlt szemléletének visszatérése, továbbélése ellen.

Különösen megdöbbentő az antiszemitizmus újra és újra való felbukkanása. Itt csak az eddiginél is szélesebb körű felvilágosító munkával, az ifjúság osztályharcos szemléletének további csiszolásával, a fiatalok közötti barátság ápolásával, új kapcsolatok és relációk kialakításával lehet és kell küzdeni az antiszemitizmus ellen.

Sokan foglalkoznak a kozmopolitizmus terjedésével. Erre a veszélyre újra és újra vissza kell térni.

A budapesti szlovák tannyelvű gimnázium II-III. osztályos tanulói is válaszoltak a bajaiaknál feltett kérdésekre.

A két iskola bemutatása érdekében ki kell emelni azt, ami közös bennük: mind a kettő nemzetiségi középiskola; a felszabadulás után alakult. Mind a két iskola mellett diákotthon működik. Ennek megfelelően több alkalom van a tanulók nevelésére, a közösségi élet kialakítására, a magatartási rendellenességek csiszoltatására. Ezekben az iskolákban a tanulók szemlélete egységesebb,

mint a nem diákotthonosokban.

A budapesti szlovák gimnáziumról még meg kell jegyezni, hogy az lényegében 12 évfolyamos iskola, mert a vidéki szlovák gyerekek az általános iskolát is ennek keretei között végzik.

Abban hasonlítanak az iskolák egymáshoz, hogy mindkettő szoros kapcsolatot tart a jellegüket meghatározó nyelvterületekkel, az ott élő szlovák- és németajku fiatalokkal. Gyakran utaznak egymáshoz, műsoros rendezvényekkel keresik fel az illető nemzetiség lakóhelyét.

A különbségek között meg kell említeni a két iskola légkörét, a német és a szlovák nemzetiségről kialakult közvéleményt, az egyikhez vagy másikhoz fűződő előítéletet, társadalmi felfogást. Arra is utalni kell, hogy az egyik vidéki város nyugodtabb, de ugyanakkor egymást jobban szemmel tartó, figyelő légkörében él, a másik pedig a főváros köréngetegében. Az egyikről mindenki tud, sokan büszkéek rá, a másik csendben, szinte ismeretlenül végzi oktató-nevelő tevékenységét a sokszínű, a semmin sem csodálkozó metropolisban.

A két középiskola kiválasztását az adott körülmények szabták meg. A kép bizonyára nagyjából akkor is hasonló lenne, ha nem ezeket, hanem a délszláv vagy a román középiskolák tanulóit kérdeztük volna meg, kértük volna fel a kérdések megválaszolására.

Vegyük sorra a feltett kérdéseket, a kérdésekre kapott válaszokat.

1. Kit nevezünk internacionalistának?

"Internacionalistának azt nevezzük, aki nemcsak saját országa szabadságáért harcol és annak érdekében tesz valamit, hanem más ország és nemzet jobb jövőjén is fáradozik és tesz azért valamit." /2/

"Aki híve a nemzetek közötti összefogásnak, hajlandó harcolni is más népek szabadságáért." /11/

"... aki különböző nemzetek munkásosztályának egységesítésében részt vállal, és valamilyen módon elősegíti azt." /30/

"Internacionalistának azokat nevezzük, akik a békét, az egyetértést akarják, akik egy célért küzdenek, és az emberiség jobb jövőjéért harcolnak.

Spanyolországban a Franco-diktatura ellen is felkeltek az internacionalisták." /33/

Ennyit lehetett kiszűrni a kapott válaszokból.

2. Olvasmányaink, tanulmányaink során mikor és hol
találkoztam a proletár internacionalizmus igazi képviselőivel?

"... A proletár internacionalista személyére legjobb példa Zalka Máté, aki részt vett Spanyolországban a spanyol nép szabadságharcában." /1/

"... Tanulmányaink során nagyon sokszor találkoztam a proletár internacionalizmus képviselőivel. Például az első világháború alatt az Oroszországban kiképzett magyar hazafiak lettek később a Magyar Tanácsköztársaság legkövetkezetesebb harcosai.

A spanyol szabadságharcban részt vett nemzetek képviselői.

A második világháborúban a szovjet csapatok hősieles harca egyes nemzetek felszabadításáért.

Az 1956-os ellenforradalom leverésében részt vett szovjet csapatok." /6/

"Szovjet partizánok anyagi támogatása a szlovák felkelők részére." /11/

"Marx és Engels voltak a legjelentősebbek. Az első szocialista állam vezére, Lenin is az internacionalizmus híve volt.

A magyar Zalka Máté is ide tartozik." /15/

Az egyik tanulót - talán éppen az iskola jellege miatt -
Ady szép szavai hatották meg, azokból alakítja ki magának az in-
ternacionalizmus követelményeit:

"Mikor fogunk már összefogni,
Mikor mondunk már egy nagyot
Mi elnyomottak, összetörtek
Magyarok és nem-magyarok." /33/

Az idézett gondolatokban fejezték ki véleményüket a megkér-
dezett szlovák tanulók, gimnazisták.

3. Mit értek az MSZMP május 1-i jelszavai közül azon,
hogy "Éljen a nemzetközi munkásosztályt összefogó proletár
internacionalizmus!"?

"Dicsőíti a munkásosztály összefogó erejét és a nemzetisé-
gek összefogását." /21/

"... Erre egy jelszóval lehetne felelni: "Egységben az erő".
A nemzetek közötti összefogás szerintem a világbékéhez vezető u-
tat jelenti. Példa erre a vietnami háború, ahová internacionalis-
ták százai jelentkeztek önként." /11/

Egy-két tanuló valamivel hosszabb fejtegetésbe bocsátkozik.
Ilyen választ is olvashatunk:

"A jelszó világosan kimondja, hogy a munkásosztályt a mun-
kás nemzetköziség fogja össze. A munkásosztály csak összefogás-
sal tudja diadalra vinni eszméit, csak úgy tud győzni ellenségei
felett.

Egyik legfontosabb követelmény az egymás segítése. Erre
példa a skopjei földrengés-károsultak segítése, a szabadságukért
harcoló népek anyagi támogatása. Napjainkban a vietnami nép segí-

tése jó példa, erről győződhetünk meg a szolidaritási nagygyűléseken is." /23/

A következő válasz alaphangjában megegyezik ugyan a most idézettel, de érzelmileg többet mond: "... a proletár internacionalisták segítik egymást a függetlenségi harcban. Erre jó példa az, hogy nemrégiben kormányunk egészségügyi felszereléseket stb. küldött Vietnam harcos népének. Jugoszláviába a skopjei földrengés után szintén küldött kormányunk vöröskeresztes ajándékcsomagokat a károsultak részére." /34/

Ezekben a válaszokban még elég gyakran keverednek egymással az általános humánus, az emberi szolidaritás és a nemzetköziiség eszméi, fogalmai. Egy szintet azonban így is képviselnek: a népek közötti békés együttélést, a kölcsönös segítség szükségességét elismert követelményként hangoztatják.

Következő kérdésünk ez volt:

Milyen személyes élményem van a proletár internacionalizmusról?

/Nyári táborozás, külföldi utazás, levelezés stb./

Elég szűkös a tanulók élményanyaga. Ezért keveset írnak erről a témáról. Az érdekesebbeket idézzük.

"... Kirándulás során találkoztam szovjet és német fiatalokkal. Kellemes volt." /13/

"... 1964 augusztusában részt vettem a Szlovák Nemzeti Felkelés 20. évfordulóján Besztercebányán." /27/

"... A csehszlovák tanulók levelezés útján részt vesznek a magyar partizánok felkutatásában." /1/

"Amikor kirándulni voltam a Magas Tátrában, ott a szlovák barátok között nagyon jól éreztem magam, és ők szívesen beszélgettek, szórakoztak velem. A csehszlovák barátok a mi kérdésünkre

fékkutatják, megkeresik az ott meghalt magyar partizánok nevét, és nekünk megírják." /3/

Még egy válasz: "A Csillebérci Táborban megismerkedtem lengyel, bolgár és szovjet pajtásokkal, megértettük egymást és nagyon jól éreztem magam köztük, azóta levelezek is néhányval." /11/

A tanulók szűkszavu és érzelmileg szegény válaszából több következtetést is le lehet vonni.

Az a szomorú tény, hogy a megkérdezett 34 fő közül 13 egyáltalán nem reagált, nem válaszolt erre a kérdésre, nagyon elgondolkodtató.

Elszigeteltségüket fokozhatja, hogy nem építettek ki megfelelő kapcsolatot a baráti Csehszlovákia szlovák nyelvű tanulóival, hogy nem szerveztek olyan cserelátogatásokat, mint a bajai német gimnázium szervezett az NDK fiataljaival.

Egy tapasztalatcsere a két nemzetiségi gimnázium között jó szolgálatot tenne a szlovák iskola sajátos feladatainak és nagyszerű lehetőségeinek felismerésében, a kínálgzó gyakorlati lehetőségek okos kihasználásában.

5. Találkoztam-e nacionalista, sovinszta, antiszemita, kozmopolita megnyilvánulással, és hogyan reagáltam rá?

Ez a kérdés szubjektive is közelebb állott a tanulókhöz, mint az előző. Sajátos helyzetük miatt többet is tudnak erről mondani, érzékenyebben is reagálnak az ilyen jellegű kérdésekre.

A legbősegebb választ erre a kérdésre kaptuk.

Egyes tanulók egyszerűen és kártelés nélkül azt írják, hogy nem találkoztak ilyen jellegű megnyilvánulással. Mások halatlan naivitással foglalnak állást. Némelyek világosan, egyér-

telmüen elítélik az ilyen jelenségeket.

A teljesebb bemutatás érdekében több tanuló feleltét szó szerint idézzük:

"... A legtöbb találkozásom kozmopolita személyekkel volt, akiknek mindegy, hol élnek, csak megfelelő anyagi körülményeik legyenek, ilyenek a disszidensek.

Találkoztam már német sovínisztával is, aki csak saját nemzetét értékelte.

Még olyannal is találkoztam, - folytatja válaszát a tanuló -, aki kis mértékben antiszemita nézeteket vallott." /1/ - Azt nem közli, hogy ezt a kis mértéket milyen összehasonlítás alapján állapította meg. -

"Gyakorta találkoztam antiszemitákkal, akik megvetően néztek más országok embereit." /4/

"... Egy nacionalistával találkoztam. Nézeteit nem tartottam helyesnek. Egy idős antiszemitát is ismerek, aki nagyon túlzásba viszi, mert magas állásban van egy-két rokona." /5/

"... Nacionalista emberrel már találkoztam, részben egyezik a véleményem az övével. Sovínisztákkal nem értek egyet. Az antiszemitákat megvetem." /7/

"Egy ismerősöm van, aki antiszemita. Ő azonban nem zsidó-ellenes, hanem a négereket nem szereti. Féltőlük. Persze nem fagyűlölő." /8/

Van olyan tanuló, aki így ír: "Találkoztam már antiszemita emberrel, aki helyesnek találta a II. világháboruban a zsidók tömeges kivégzését. Arra a kérdésre, hogy mi volt a bűnük, hogy így bántak velük, azt válaszolta, hogy a zsidó az nem olyan ember, mint a többi." /9/

"Nacionalista emberrel találkoztam, és részben egyet is értek vele." - Ezt írja az egyik tanuló. Ez után nyomban állást fog-

lal abban a kérdésben, hogy "Soviniszta emberrel nem találkoztam, de nézeteit elvetem." /10/

Arról azonban nem esik szó, hogy melyik az a része a nacionalizmusnak, amellyel a tanuló is egyet ért.

Ugynevez a tanuló arról ír, hogy az antiszemita zsidóüldözését megveti, mivel azok is fehér emberek és ugyanolyan értékűek, mint mi. A továbbiakban már egészen halványan fogalmaz. Mindössze arról tájékoztat, hogy "A négerektől félek." /10/

Új vonatkozásban is foglalkoznak a tanulók az antiszemitizmus megnyilvánulásával. Az egyik tanuló erről így vall:

"Antiszemita emberrel találkoztam, de nem értettem egyet vele, igaz, kis igazság volt benne, mert a cigányokról volt szó. Nem messze a falunktól van egy cigánytelep, de a tagjai nem dolgoznak, hanem koldulással, lopással keresik meg mindennapi kenyerüket, pedig nekik is jó lenne, ha dolgoznának." /12/

Az egyik tanuló a kozmopolitizmust a saját példájával ítéli el. Azt írja, hogy "Kozmopolitával találkoztam, de nem értettem vele egyet, mert igaz, hogy már magyar vagyok, de szülőhazám Csehszlovákia, ahová mindig visszavágyom." /13/

A kozmopolitizmus ezeknél a tanulóknál is ismert jelenség; úgy írnak a kozmopolitákkal való találkozásairól, mint mindennapos jelenségről. Az egyik így számol be véleményéről:

"... Ismerek egy kozmopolita embert, aki az 56-os ellenforradalomkor Amerikába disszidált. Most New Yorkban él, egyáltalán nem vágyik haza, teljesen mindegy számára, hogy elhagyta a szülőföldjét, csak az a fontos, hogy sok pénze, kocsija, háza stb. ... legyen. Én nagyon ellenzem az ilyen nézetet." /11/

"Találkoztam - írja egy másik tanuló - sovinisztával, antiszemitával, ugyanugy kozmopolitával is. Rossz benyomásom volt róluk, ugyanis a nyugati politikát helyezték előtérbe. Gyűlölik a

fekete bőrűeket és a zsidókat is. Szerintük a négerek nem olyan emberek, mint mi. Nekem egyedül nem sikerült meggyőzni őket elferdült nézeteikről. Ha találkoznak egy fekete emberrel, inkább elkerülik. Ilyen emberrel sokszor lehet találkozni. Filmeken, könyvekben is." /17/

Van olyan tanuló, aki megállapítja, hogy "Ma már a szocialista országokban nem jelent problémát a faji megkülönböztetés. Az ember lényegét, jellemét nem a bőre színe, nem a faj dönti el, hanem maga az ember, az ember munkája, tulajdonságai." /28/

Egészen furcsán fogalmazta meg válaszát az egyik tanuló:

"... Találkoztam már nacionalista emberrel. Csak az egyik levelezőtársamat az Sz.Sz.Sz.R.-ből is lehetne említeni." /28/ -

Van olyan, aki őszintén és kertelés nélkül bevallja, hogy rossz érzést kelt benne, ha sovíniszta emberrel találkozik. Különösen rosszat, ha antiszemitákkal. Sokszor vitatkozott is az ilyenekkel. Próbálja őket meggyőzni több-kevesebb sikerrel.

Sajátosan nemzetiségi jellegű választ kaptunk a következő tanulótól:

"... Találkoztam sovíniszta megnyilvánulással. Majdnem hogy megvetett azért, mert nemzetiségi iskolában tanulok. Nemcsak azért, mert személyesen is érintett ez a probléma, de meggyőződésem miatt is ellenszenvesnek találtam." /28/

Ilyenek és ezekhez hasonlóak a szlovák gimnazisták válaszai. Szinvonalban, határozottságban, érzelmi azonosulásban messze a bajaiak szintje alatt állnak ezek a feleletek.

A tanulók feleletei sok fogalom-tisztázó feladatot állítottak tanáraik elé. Az iskolai KISZ alapszervezetnek is sok feladatot adtak. Tisztázni kellett a pongyola fogalmazásokat, a tulságosan bő fogalmakat le kellett szűkíteni.

A sok személyes példa, a nacionalizmus helytelen értelme-

zése, a vele való egyetértés, azonosulás mértéke sajátos nemzeti-ségi problémát is jelenthet adott esetben. Ezekben megtalálhatjuk a tanulók spontán, és éppen ezért helytelen reagálását az őket ért támadásokra, a népviseletüket, nyelvüket stb. sértegető kijelentésekre. Emberileg érthető, hogy nagy érzékenységükben élesebben reagálnak az ilyen valódi vagy vélt támadásokra, bírálatokra, megjegyzésekre, mint a magyar diákok.

A tanulók válaszaiból leszűrhető tapasztalatok, tanulságok arra készítetnek bennünket, hogy továbbra is gondosan figyeljük, mértéktartással és megértéssel fogadjuk a hazánkban élő nemzeti-ségek sérelmeit, de arra is köteleznek egyben, hogy az eddiginél sokkal többet tegyünk ezeknek a tanulóknak a felvilágosításáért, marxista képzéséért, világnézetük kialakításáért.

6. Ötlet, javaslat a proletár internacionalista szemlélet, felfogás kialakítására, fejlesztésére

Érthető módon itt is nagyjából azok a lehetőségek szerepelnek a tanulók válaszaiban, mint a bajaiaknál: levelezés, könyv, ankét, film, szindarab stb. útján nyújtott tájékoztatás; előadás; utazás, kirándulás, cserelátogatás, csereüdültetés szervezése, és még valami: a VIT rendezvények, valamint a szocialista országok közötti határátlépések megkönnyítése.

Hogyan fogalmazták meg a szlovák gimnazisták ezeket az ötleteket?

"... több országgal kellene felvenni a kapcsolatot. Megismerni az életüket, szokásaikat, kulturájukat, és segíteni őket a szocializmus építésében." /7/

"... A szocialista országokkal kéne baráti cserelátogatásokat végezni..." /33/

"... A szocialista országok fiataljaival való érintkezés már könnyebb, mint volt, de a nyugati fiatalokkal még nem lehetséges, mert nagy összegbe kerül a határátlépési engedély. Ezen kéne változtatni. Így terjeszthetnénk a szocialista gondolkozást."
/10/

"... Közös kirándulásokat tehetnénk egyes országokba, és megismerkedhetnénk az ő nézeteikkel. Ha nem helyesek, igyekeznénk azokat megváltoztatni, az internacionalista szemlélet kialakítását fejleszténénk." /8/

"A külföldi utazásoknál igen sok időt von el a különböző okmányok beszerzése. Szeretném, ha ez gyorsabban menne.

Hasznos lenne egy-két előadást tartani a proletár internacionalizmus eddigi eredményeiről." /5/

Sok tanuló emlegeti a VIT szerepét. Ugy vélik, hogy az ediginél több fiataalt kellene a VIT-re küldeni. Azt is javasolják, hogy ne három, hanem két évenként rendezzék meg a VIT-et.

Hasznosnak tartják a külföldiekkel folytatott levelezést.

Cseretáborozásokat, fesztiválok szervezését javasolják, mert ezek igen jó lehetőségek egymás megismerésére.

A családi tapasztalatok, élmények alapján alakulhatott ki az az ismétlődő javaslat, hogy módosítani kellene a határátlépést. Többen úgy fogalmazták meg az ötletüket, hogy: "El kellene törölni a szocialista országok közötti határokat." /17/ Sok baráti találkozót kellene rendezni a fiatalok részére. A különböző vetélkedők, klubestek stb. is jó szolgálatot tennének az internacionalista szemlélet fejlesztése érdekében.

Az egymás országaiban tanuló fiatalok között szorosabb kapcsolatot lehetne kialakítani.

Ennél a kérdésnél több élményük, gyakorlati tapasztalatuk lehetett a tanulóknak, mert itt elég színesen és ötletesen fogal-

mazták meg válaszaikat.

Sajnálatos dolog azonban, hogy a megkérdezett 34 tanuló-
ból 16 tanuló semmiféle ötletet, javaslatot nem tett, nem irt le.
Vajon miért hallgattak? +/

A nemzetiségi iskolák diákjainak nyilatkozatai lényegében
megerősítették azokat a tapasztalatokat, amelyeket a magyar isko-
lák tanulóival kapcsolatban szereztünk. Megállapíthatjuk, hogy
reform-tanterveinkben a helyes internacionalista neveléshez szük-
séges ismeretanyag megfelelő helyet kapott, a pedagógusok munká-
jának eredményeképpen ezeket a tanulók el is sajátítják. Megta-
nult ismereteik és a családi házban, valamint a társadalmi élet-
ben szerzett gyakorlati tapasztalataik azonban nincsenek kellő
összhangban egymással. Elvértve találkoznak a családi körben és a
külvilágban sovíniszta megnyilatkozásokkal, ezeknek társadalmi
bázisa azonban egyre szűkebb területre szorítkozik. Hatását főleg
ott érezhetjük, ahol idős nagyszülők, kitelepített vagy disszi-
dált és új otthonuk jólétével kérkedő rokonok hatnak személyesen
vagy levelek, csomagok útján fiataljainkra. Néhol érzelmi alapja

---

+/ A szélesebb körű tájékozódás érdekében más középiskolákban
is végeztünk felmérést. /L. a 2. számú melléklet adatait./
Igy például a szegedi Tömörkény István gimnáziumban; az u-
gyancsak Szegeden működő Rózsa Ferenc gimnázium és szakkö-
zépiskolában, valamint a sárvári Tinódi Sebestyén gimnázium
és szakközépiskolában. Ezek a kiegészítő adatfelvételek lé-
nyegileg megegyeztek a leírt vizsgálatok során szerzt ta-
pasztalatokkal, nem módosították az addig kialakult helyzet-
képet; a kapott színes, helyi adottságokat is tükröző fele-
letek feldolgozásától most eltekintünk.

van: személyes sérelmek, mellőzések, kisebbségben élő hozzátartozók. Nagyobb veszélyt jelent azonban a kozmopolitizmus. Ennek gyökerei és jelentkezési formái:

- a/ a Szovjetunió történelmi szerepének megítélése, lekicsinylése /bár eddigi anyagunkban még nem szerepelt/,
- b/ a nyugati, főleg amerikai, angol, japán, német technika kritikátlan csodálata,
- c/ amely gyakran az életforma csodálatába, utánzásába csap át.

Ez ellen az iskolának is küzdenie kell, egyedül azonban nem veheti fel eredményesen a harcot. Ehhez egészséges és egy-séges társadalmi közvéleménynek és szokásrendnek kell segítenie munkáját.

III. F E J E Z E T

TANULSÁGOK ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

A középiskolai tanulók internacionalista erkölcsi tudattartalmának vizsgálata során igen sokrétű tapasztalati anyag összegyűjtésére volt lehetőségünk. A probléma bonyolultsága miatt a pedagógiai tapasztalatok nem mentesek az ellentmondásoktól sem. Ezekre az egyes konkrét kérdések kifejtésénél és a tényanyag elemzésénél többször magunk is felhívtuk a figyelmet. Ezért messzemenő általánosítások levonására a vizsgálat jelen stádiumában nem vállalkozhatunk. Ugy véljük azonban, hogy a különböző pedagógiai feltételek mellett működő iskolák nagy létszámú csoportjainak véleményalkotásának elemző vizsgálata alapján lehetséges egy helyzetkép felvázolása, amely legalább is jelzi számunkra a legfontosabb pedagógiai feladatokat a személyiségformálás témakörével összefüggő területen.

Mindenek előtt utalni szeretnénk arra, hogy vizsgálatunk egybeesett az iskolareform kibontakozásának periódusával, amely sok vonatkozásban új szemléleti alapra helyezte az iskolai oktató-nevelő munka tartalmi és módszertani kérdéseit. Elég, ha arra gondolunk, hogy a reform-munkálatok alapelvei - a tananyag korszerűsítése, az erkölcsi-világnézeti nevelés hatékonyságának fokozása, az iskola és az élet kapcsolatának elmélyítése - határozottan megfogalmazták az épülő szocialista társadalom igényeit az iskolával, a neveléssel szemben. Nem volt ugyan feladatunk annak a tanulmányozása, hogy milyen mértékben érvényesültek ezek az elvek az erkölcsi nevelés azon területein, amelyek a tanulóifjúság tudattartalmát döntően befolyásolták,

mégis megállapíthatjuk, hogy ebben az időszakban iskoláink ilyen irányú nevelőmunkájában számos előremutató tendencia kibontakozását figyelhetjük meg.

Ha a válaszokat, amelyeket a tanulók a feltett kérdésekre adtak, összevetjük a tudomány fogalmaival, a proletár internacionalizmus tartalmi jegyeivel, azt látjuk, hogy a leglényegesebb jegyek szerepelnek a válaszokban.

Általánosnak mondható, hogy a legtöbb válaszban találkoztunk a szocialista haza, a szocialista országok iránti szeretet igényével, követelményével;

- a humánus kapcsolatok, az emberek közötti kölcsönös megbecsülés követelménye szinten minden válaszban megtalálható;

- a nemzeti és faji ellenségeskedés, uszítás, a fajgyűlölet elítélése még a kritikusabb válaszokban is kifejezésre jut;

- a béke, a népek békéje iránti vágy, a békéért folytatott harc jogosságának felismerése, követelése is át- meg áthatotta a tanulók feleleteit;

- a szabadság, a függetlenség, az egyenjogúság, a testvériség, a proletár szolidaritás gondolatai, fogalmai gyakran és egyértelműen pozitív csengéssel jelentkeztek a megkérdezettek feleleteiben;

- a kis népek támogatása, a valamennyi nép boldogságáért folytatott küzdelem szépségének felismerése, a szocialista rendszer kivívásának követelése is sok tanuló gondolatai között szerepelt;

- a nacionalizmus, a sovinizmus, a kozmopolitizmus és az antiszemitizmus elítélése is általános jelenség a megkérdezett tanulók válaszaiban. Pl. olyan javaslat, hogy még több afrikai, dél-amerikai ösztöndíjast képezzünk ki egyetemünkön.

Elég sok szó esett a feleletekben a kizsákmányolás felszámolásáról, a burzsoázia, a tőkésék, az imperialisták elleni harorról, bár ezek a követelmények még nem olvadtak össze a közös létérdek gondolatával;

- a nemzetközi szolidaritás gondolata áthatja a tanulók internacionalista tudatát, de a burzsoázia uralmának a megdöntését mintha csak epizódnak tekintenék, olyan formán kezelik egyes feleletekben, mintha a proletárdiktatura megteremtésének csak valami mellékterméke lenne;

- a népek nemzetközi testvériségének lehetőségeibe vetett hit áthatja a legtöbb választ, szerepel a tanulók tudatában, tükröződik magatartásukban, a nemzetközi táborokban, UNESCO klub-délutánokon stb.

Meglehetősen egységes az a felismerés is, hogy nem lehet igazi hazafi, aki nem tekint túl a saját nemzete szűk érdekein, aki nem ismeri fel az összefüggéseket, nem találja meg a megfelelő kapcsolatot a többi népekkel, a többi nemzetekkel, a nemzetközi proletariátussal.

Ezt a követelményt gyakran úgy fogalmazták meg a tanulók, hogy szorosabb és sűrűbb kapcsolatot kívánnak kiépíteni a szomszéd országokkal, az eddiginél többet kívánnak hallani a nemzetközi munkásmozgalomról, a VIT-találkozók sürítését igényelték, egyesek a határok eltörlését, az eddiginél egyszerűbb utazási lehetőségek megvalósítását óhajtanák.

A fajgyűlölet elítélését sok egyöntetű válasz igazolja. Szellemi analfabétának nevezi egyik-másik tanuló azt az egyént, aki nem tud megszabadulni a sötét multnak ettől az örökségtől. Sok középiskolás tanuló tett őszintén hitet az emberi egyenlőség, a nemzeti és a faji előítéletek felszámolása mellett.

Talán ezen a területen mutatkozott meg a legnagyobb egység a különböző középiskolák tanulói között.

A megkérdezett nemzetiségi tanulók a többen élésebben foglaltak állást e gondolat mellett, mert olykor személyükben is átélték a megkülönböztetés hátrányait, vagy szüleik, nagyszüleik emlékei hatottak rájuk.

A béke szeretete gyakran merült fel válaszaikban. Ezek őszinteségéhez nem fér semmi kétség. Jellemző, hogy még az itt-ott felbukkanó, esetenként más szájába adott nacionalista megfogalmazásokat is a béke elvesztése feletti aggodalom hatja át, a háborus veszélytől való rettegés tompítja barátságos elgondolássá.

A nacionalizmus, a sovinizmus elítélése elég egyöntetű. Valóban sok fiatal csak mosolyog az öregek ilyen állásfoglalásán. Az iskolai oktatás, az iskolai nevelőmunka, a KISZ szervezet tevékenysége és a sajtó, a rádió, a tv egyértelmű állásfoglalása, a párthatározatok széleskörű megvitatása stb. nagy hatással van az ifjúságra. Nincs okunk kételkedni abban, hogy valóban úgy is gondolkodnak, ahogyan leírták. Mégis foglalkozni kell a megelőzés kérdéseivel, mert buvópatakként fel-feltör a nacionalizmus egy-egy nemzetközi mérkőzés, sporttevékenység stb. során. A rossz külföldi tapasztalatok is ilyen irányban hatnak. Ezért sohasem lehet befejezettnek tekinteni a nacionalizmus, a sovinizmus, az antiszemitizmus elleni küzdelmet.

A kozmopolitizmus hatásával, széleskörű elterjedésével többet kell foglalkozni, mint eddig tettük. Ennek a veszélye elég széles tömegeket érint, ujratereztetéséhez sok feltétel ismétlődik /külföldi utak, itthoni találkozások, reakciós rádióadások, uszító sajtó stb./.

A proletár nemzetköziségre nevelés gyakorlati tapasztalatainak számbavétele, a felmérések írásos anyaga, a tanulók

szóbeli megnyilatkozásai azt mutatják, hogy a középiskolák tanárai, igazgatói, az ifjúsági szervezettel együtt felismerték a nemzetköziségre nevelés jelentőségét az ifjúság erkölcsi arculatának formálásában. A szerzett tapasztalatok arról tanuszkodnak, hogy a tanárok, az osztályfőnökök, a KISZ szervezet különböző eszközök segítségével, a helyileg adott lehetőségek felhasználásával igyekezzenek felkelteni a tanulók érdeklődését a népek közötti barátság, a proletár nemzetköziség elméleti és gyakorlati kérdései iránt. Egyes középiskolák figyelemre méltó eredményeket értek el az erkölcsi nevelésnek ezen a területén. /Ez főleg a sajátosan kedvező helyzetben lévő UNESCO asszociált iskolákra vonatkozik./

Az elért eredményeket különösen értékesnek tekinthetjük azért, mert az ellenforradalom után, az ideológiai fellazító törekvések időszakában haladtak előre iskoláink. Ebben a fejlődésben szerepe volt annak, hogy országos szintű nevelési értekezleteken tisztázhattunk néhány fontos elvi és pedagógiai kérdést a szocialista hazafiságra, a proletár nemzetköziségre nevelés területén.

Az eredmény értékét, jelentőségét külön is emeli az, hogy a szocialista hazafiság és a proletár nemzetköziség helyesebb arányainak, összefüggéseinek felismerése azokban az években fejlődött, amikor éles nemzetközi harc folyt és folyik a marxizmus-leninizmus tisztaságáért, az emberek tudatában továbbélő polgári csökevények ellen.

A tanulók internacionalista tudattartalmának pozitív irányban megnyilvánuló összetevői mellett találkozunk problémákkal, ellentmondásokkal s nem egyszer a proletár internacionalizmus eszméjével ellentétes tendenciákkal is. Ezek rendszerint

a nacionalizmus, sovinizmus, antiszemitizmus, szovjetellenesség bizonyos árnyalataiban jelentkeznek. Nem végeztünk ugyan statisztikai elemzést, de megállapítható, hogy tanulóinknak kisebb hányadában jelentkeznek ezek a tünetek. Hiba lenne a túlzó általánosítás, de nem kevésbé komoly pedagógiai problémákat idézhetne elő a jelenségek figyelmen kívül hagyása. A vizsgálati adatok feldolgozása közben kimutattuk, hogy konkrétan milyen formában jelentkeznek ezek a problematikus, s ifjúságunk egy részét foglalkoztató kérdések. Hangsúlyoztuk, hogy ebben az esetben tendenciákról van szó, s rendszerint nem közvetlen, hanem közvetett formában jelennek meg e jelenség csoportokba sorolható ellentmondásokra. Kifejezetten ellenséges véleménnyel és magatartással - a nagyszámu vizsgálati személy ellenére - nem találoztunk.

Érdekes - és pedagógiai szempontból igen tanulságos - probléma volna az internacionalista tudattartalom negatív összetevőinek okait is felkutatni. E probléma meghaladja jelen dolgozatunk kereteit, de a vizsgálati anyagból arra lehet következtetni, hogy az okok rendszerint az elméleti tájékozatlanságra /beleértve a téves információkat és a hiányos ismereteket/, a környezetben észlelt negatív példákra /kijelentések és magatartásbeli anomáliák/, s a pozitív élményhatások /közvetlen, személyes tapasztalatok/ hiányára, vagy nem kellő érvényesülésére vezethetők vissza. Ugyanakkor azt tapasztaltuk, hogy az internacionalista erkölcsi tudatosság és magatartás megnyilvánulásaiban tapasztalható ellentmondás gyakran az egyoldalú intellektualizmusban, a formális, "tétélesen elsajátított" s kéllően nem kontrollált ismeretekkel is összefügg.

A vizsgálati anyag alapján feltételezhető az is, hogy

iskolai oktatásunk - a figyelemre méltó előrehaladás ellenére - nem eléggé problémafelvető, gondolkodásra és cselekvésre készítő, és ezáltal sokszor megválaszolatlanul maradhatnak a tanulók "életből merített" kérdései.

Mindez hangsúlyozottan a nevelőmunka tudatosabb és tervszerűbb végzésére hívja fel a figyelmet. A proletár internacionalista meggyőződés és viselkedés kialakítása csak akkor oldható meg eredményesen, ha ezt a feladatot nem valamiféle kiragadott kérdésként kezeljük, hanem az oktató-nevelő munka szerves részének tekintjük. Élenjáró iskoláink tapasztalatai azt mutatják, hogy az internacionalista nevelés eredményei és hiányosságai mindig összefüggnek a nevelés egészének eredményeivel és problémáival.

Ezzel kapcsolatban csak néhány gondolat felvetésére vállalkozhatunk. A vizsgálat tanulságaiból adódik több olyan feladat, amelyeknek figyelembe vétele előreviheti az internacionalista tudat és magatartás fejlesztését iskolai munkánkban.

Ismeretes, hogy a szocialista iskolában a proletár nemzetköziségre nevelés elsősorban az egyes tantárgyak keretében valósul meg. Ha azonban itt megállunk és ezzel megelégszünk, akkor nevelőmunkánk, tevékenységünk óhatatlanul intellektuális, egyoldalú és szólamyszerű, verbális jellegű lesz vagy lehet. Ennek az elkerülése, megelőzése érdekében feltétlenül ki kell egészíteni a tanítási órákon folyó nevelést az osztályon-, az iskolán kívül folyó nevelési lehetőségekkel, eszközökkel.

Az oktatott ismereteknek megfelelő készségeket, magatartásformákat kell kialakítani a középiskolások tudatában. Gondolkodásukkal párhuzamosan meg kell nyernünk szívüket is a szocialista hazafiságtól elválaszthatatlan proletár nemzetköziség részére.

Tapasztalataink arról győznek meg, hogy az osztályfőnöki óra, a KISZ politikai oktatás, az osztályon- és iskolán kívüli tevékenység, a hazai és külföldi kirándulások, a nemzetközi jellegű rendezvények szervezése stb. hangulatosan és eredményesen mélyíti a tanulók ismereteit, gazdagítja internacionalista tudatát.

Ennek érdekében gondoskodnunk kell arról, hogy érvényesüljön a vizsgált jelenségek, a konkrét események előítéletmentes értékelése, megítélése, a nemzetközi vonások kiemelése, a bárhol jelentkező nacionalista, sovíniszta, antiszemita, kozmopolita jelenségek elítélése; alakuljon ki és hasson a tanulók tudatára, internacionalista felfogásuk alakulására a haladás iránti fogékonyság, a nagy emberi igazságok iránti lelkesedés, a népek közötti barátságnak, a békének a gondolata, vágya, az értük folytatott küzdelem szépsége.

Az eredményes nemzetköziségre nevelésben nagy szerepe van a helyesen megválasztott nevelési eljárásoknak, módszereknek, a tervszerű és következetes, folyamatos és fokozatos nevelőmunkának. A legtöbb nehézség, probléma éppen ezeken a területeken jelentkezik. Ugyanis rendkívül bonyolult és bizonytalan az eredményesség megállapítása, adatszerű kimutatása. Sok a vitatható értékű felmérés, elemzés, eljárás. Az iskolákban folyó munka során a rendelkezésünkre álló egyszerű eszközökkel, lehetőségekkel, eljárásokkal csak megközelítő értékű megállapításokhoz juthatunk.

Az internacionalista tudattartalom fejlődésében kiemelkedően nagy szerepe volt, van és lesz a nagy nemzetközi események, évfordulók, megemlékezések szervezésének, színvonalas megtartásának.

Vizsgálódásunk idején ünnepeltük a Szovjetunió fennállásának, a Kommunisták Magyarországi Pártjának, a Magyar Tanács-

köztársaság kikiáltásának 50. évfordulóját. Az ezekre való felkészülés, a velük kapcsolatban megjelent cikkek, tanulmányok, könyvek, a rádió- és televíziós műsorok, iskolai és egyéb rendezvények, a magyar és más nemzetiségű internacionalisták hazai és külföldi kitüntetései stb., stb. mind-mind hozzájárultak a nemzetköziség fogalmának helyes értelmezéséhez, a nemzetköziséghez tapadt előítéletek eloszlatásához, a proletár internacionalizmus fogalmának korszerű és helyes értelmezéséhez.

A közelmúltban egyre több ember előtt, az ifjúság széleskörű tömegeiben vált világossá, hogy a hazafiság és a proletár nemzetköziség egy tőről fakad, szoros kapcsolatban áll egymással. Egyre többen válaszolhatnak igennel arra a kérdésre, hogy éghet-e egyazon szívben a hazaszeretet és a nemzetköziség lángja.

Az ifjúság pozitív tapasztalatai, előítéletmentesebb gondolkodása előtt egyre világosabb, hogy egyetlen nemzet /még a legnagyobb sem/ élhet elszigetelten a többi nemzettől, anélkül, hogy ne érezné meg az izoláltság hátrányát, az együttműködés hiányából fakadó káros következményeket.

A nevelők, a szülők, a tanulók egyre nagyobb tömege érti meg, hogy amint munkára csak munkával, munka által nevelhetünk, úgy nemzetköziségre is csak valódi nemzetközi kapcsolatok érintkezések segítségével nevelhetünk.

A nemzetközi nevelés során kialakuló közvetlen kapcsolatok számúzik a szívből, a tudatból az elfogultságot, az újra és újra kiburjánzó idegenkedést, nemzeti gőgöt, faji megkülönböztetést.

Iskolánkban, a budapesti I. László gimnáziumban a nemzetközi diáklevelezés alakulásával, fejlődésével, a levelek tartalmának bővülésével, a nemzetközi jellegű baráti rendezvények,

találkozók szervezésének emelkedő-csökkenő tendenciáival, az ilyen rendezvények iránti érdeklődés fokozódásával-csökkenésével méregettük, értékeltük a hangulati apály-dagály jelenségeket.

A "Budapest - Hanoiért" mozgalom lelkes támogatása /L. Füg-gelékben lévő mellékletet/ - a tanulók fizikai munkával keresett 20 000 forintot adtak át erre a célra - arról tanuskodott, hogy tanulóink átérzik a nemzetközi szolidaritás jelentőségét és ezt nemcsak szavakban fejezik ki, hanem tettekben is készek bizonyítani.

Az egyes nemzetközi jellegű találkozókról kialakított közvélemény az iskolánkban uralkodó közhangulat, az osztályok és a folyosók dekorálása, a nemzetközi diáklevelezésből rendezett negyedévi kiállítások, az UNESCO-klubdélutánok látogatottsága, az azon való szereplésért folyó versengés, a programokba való aktív és színvonalas bekapcsolódás arról tanuskodik, azt is tükrözi, hogy értünk el eredményeket a proletár nemzetköziségre nevelés terén.

A további eredményes munka érdekében még nagyon sokat kell tenni. Mindennapi aprómunkával kell az egyének és a közösség tudatát alakítani. Sok fogalmat kell tisztázni. Valamennyi tanár és tanuló előtt tisztázni kell a helyes nemzeti öntudat, önérték, nemzeti büszkeség fogalmát. Tisztán kell látni, hogy a nemzeti önértéknek az alapja nem faji gőg, mások elnyomása, mások rovására történő felemelkedés, hanem az egyetemes, az emberi haladás érdekében végzett munka.

Érzékeltetnünk kell tanítványainkkal a mindennapok hazafiságát, ennek a kritériumait. Jelenleg sok tanuló úgy véli, hogy csak háboru esetén hajthat végre hőstettet, csak akkor és ott lehet kifejezésre juttatni, bizonyítani a szocialista hazafiság, a nemzetköziség érzelmeit stb., stb.

A megkérdezett tanulók legkedvesebb élményei a nyári táborozásokhoz, a külföldi csereutazásokhoz fűződnek. Ezért messzemenően támogatni, segíteni kell a tanulók ilyen irányú törekvéseit.

A kapcsolatok kialakításában, a találkozók előkészítésében jó szolgálatot tehet a nemzetközi diáklevelezés.

Egy-egy osztály névadójának okos kiválasztása, a nemzetközi jellegű megemlékezések megszervezése, színvonalas megtartása, az antifasiszta, a partizán tevékenység, a munkásmozgalom kiemelkedő jelenségeinek ismertetése stb., stb. nem pénzigényes, s mégis nagy élményeket biztosíthat a tanulók részére.

A rendkívüli, az internacionalista tudat fejlesztését szolgáló osztályfőnöki órák tartása is nagy hatást vált ki a tanulókból.

A középiskolai Nevelési Terv sok jó ötletet ad a nemzetköziségre nevelés lehetőségeire. Éljük velük!

Egyre azonban rendkívül nagy gondot kell fordítani. Nevezetesen arra, hogy a nemzetköziségre nevelésben minden erőltetett-ség, közöttük a külföldi, akár a szovjet vagy más szocialista példák formális átvétele, kudarchoz vezethet. Ezt meg kell előzni.

Nagy gondot kell fordítani a pozitív helyi példák felhasználására. A nagy körültekintést az is indokolja, hogy még nincs kidolgozva a nemzetköziségre nevelés módszere. Ennek a hiányságnak a fészámolását nagyban megkönnyítené az UNESCO asszociált iskolák tapasztalatainak feldolgozása. Azoknak a tapasztalatoknak az értékesítése, amelyeket a népek közötti megértésre és barátságra nevelés, a diáklevelezés, az ilyen irányú tanulmányi kirándulások során szereztek.

A hozzáértéssel szervezett osztályon kívüli nevelő munka, a proletár nemzetköziségre nevelés visszahat az egyes tantárgyakra.

Elősegítheti olyan dolgok alaposabb megértését, mint a világ dolgozóinak, a nemzetközi proletariátusnak érdekazonossága, a haladásért, a demokráciáért vívott világméretű küzdelem megértése stb.

Munkánk során találoztunk fogyatékoságokkal is. Ezeken belül felismerhettük a magunk munkájának fogyatékoságait is. Ezek korrigálására törekedve igyekeztünk minél több munkatársat megnyerni a nemzetköziségre nevelés ügyének. A tapasztalatok alapján meggyőződéssel mondhatjuk, hogy ha az osztályfőnökök, a nevelőtestület tanárai magukévá teszik az iskola ilyen irányú törekvéseit, és a KISZ-szervezet élményszerű nemzetközi összefüggéseket tud szervezni, akkor kedvező pedagógiai feltételeket teremtetünk a tanulók internacionalista tudatának és magatartásának folyamatos továbbfejlesztéséhez.

M E L L É K L E T E K

I. számú melléklet

Az írásos felmérések kérdései

I.

1. Mit hallottál, mit tudsz a proletár internacionalizmusról?
2. Mit hallottál, mit tudsz a nacionalizmusról, sovinizmusról, kozmopolitizmusról?
3. Hogyan képzeled el a népek közötti barátság alakulását, megvalósulását?

Ezekre a kérdésekre 36 negyedik gimnazista válasza áll rendelkezésünkre.

II.

1. Mit jelent számodra a proletár internacionalizmus?
2. Milyen élményeid vannak a proletár internacionalizmussal kapcsolatban?
3. Milyen célt szolgál a proletár internacionalista szellem kialakítása?
4. Mikor és hol találoztál nacionalista, sovinszta, antiszemita megnyilvánulásokkal?

Ezekre a kérdésekre 35 esti tagozatos /harmadik gimnazista/ írásos válasza van birtokunkban.

III.

1. Hogyan értelmezzük ma a szocialista és a kapitalista országokra vonatkozóan azt a jelszót, hogy "Világ proletárjai egyesüljetek" ?
2. Hogyan függ össze a hazafiság és az internacionalizmus?
3. Miért vagy hiva a proletár internacionalizmusnak?
4. Hallottál-e a négerek üldözéséről?

5. Hol szeretnél élni és miért?

A III. kérdéscsoportra 163 tanuló válaszolt.

IV.

1. Kit nevezünk internacionalistának?
  2. Olvasmányaid, tanulmányaid során mikor és hol talákoztál a proletár internacionalizmus igazi képviselőivel?
  3. Mit értesz az MSZMP május 1-i jelszavai közül az alatt, hogy "Éljen a nemzetközi munkásosztályt összefogó proletár internacionalizmus!" ?
  4. Milyen személyes élményed van a proletár internacionalizmus-ról? /nyári táborozás, külföldi utazás, levelezés stb./
  5. Talákoztál-e nacionalista,
sovinszta,
antiszemita,
kozmpolita megnyilvánulásokkal, és hogyan reagáltál rá?
  6. Ö T L E T, javaslat a proletár internacionalista szemlélet-felfogás kialakítására, fejlesztésére.
- Erre a kérdéscsoportra 183 tanuló válaszolt.

V.

1. Kialakult-e benned a szocialista hazafiság? Ki segítette elő a kialakulását? Ki a példaképed?
2. Hogyan függ össze a szocialista hazafiság és az internacionalizmus?
3. Érdekelnek-e a nemzetközi események? Voltál-e külföldön? Hol? Mikor? Mi volt a legnagyobb élményed?
4. Talákoztál-e nemzeti, faji ellenségeskedéssel? Milyen érzést váltott ki belőled?

5. Hol szeretnél élni és miért?

Ezekre a kérdésekre a budapesti I. László gimnázium 57 kitűnő, jeles tanulója válaszolt írásban.

VI.

A hatodik írásos felmérés kérdése két szó volt:

"Hazafiasság - nemzetköziség".

Erre a kérdésre 1967. május hó 27-én 27 I.-II.-III. osztályos KISZ vezetőségi tag válaszolt /27 fő/.

1969. április hó 21-én ugyanerre a kérdésre válaszoltak azok a KISZ vezetőségi tagok, akik ebben az időben még az I. László gimnázium III.-IV. osztályában voltak /26 fő/.

Összesen 53 tanuló válasza áll rendelkezésünkre.

VII.

1. Vannak-e barátaid külföldön, hogyan tartasz velük kapcsolatot?
2. Mi tetszik neked legjobban külföldi barátoddal való levelezésből?
3. Külföldi barátodnak mit mutatnál meg legszivesebben?
4. Miként lehetsz leginkább hasznára hazádnak?
5. Melyik szocialista országba mennél legszivesebben a vakáció alatt, és miért?
6. Miért szerveznek ifjúsági fesztiválokat?
7. Melyik városokat látogatnád meg legszivesebben?
8. Miért tiszteljük a munkásosztályt és a Kommunista Pártot?

Ezekre a kérdésekre 1967. május 5-én az I. László gimnázium akkori IV/B osztályának 32 tanulója válaszolt.

VIII.

A nyolcadik csoportba sorolt írásos válaszokat szabadon fogalmazták meg a tanulók. Olyan élményekről számoltak be, amelyek során valamilyen formában érinteniük, tárgyalniuk kellett a proletár nemzetköziségről. Ilyenek: Tanulmányi kirándulás a Szovjetunióba - Csehszlovákiába - Lengyelországba; különböző nemzetiségű delegációk iskolalátogatása stb.

Ebben a csoportban 180 tanuló válasza áll rendelkezésünkre.

IX.

1. Voltál-e nyaralni?

Hol voltál? Magyarországon vagy külföldön?

2. Hány napot töltöttél nyaraláson, üdülésen? Rokonoknál, ismerősöknél voltál?

3. Mennyibe került a nyaralásod?

4. Mi volt a legnagyobb élményed a nyaraláson?

Ezekre a nyári kirándulásokra, utazásokra vonatkozó kérdésekre az I. László gimnázium I. évfolyamának valamennyi tanulója válaszolt /302 fő, a hét I. osztályból/.

X.

1. Mi a tartalma e szónak, hogy haza?

2. Jelöljön meg hazája történetéből 3-3 olyan eseményt, melyek

a/ népünkre dicsőséget, boldogságot,

b/ kudarcot és balsorsot hozott!

3. Véleménye szerint milyen népekkel alakultak ki hazánknak jó, hasznos és baráti kapcsolatai a történelem során? Miért?

4. Ha 3 napra Önön volna, kikkel kötne széleskörű gazdasági szerződést? És miért?

5. Ha Európa népei napirendre tűznék saját békéjük és biztonságuk megtárgyalását, és Ön szakértőként hivatalos lenne, milyen javaslatokat vinne magával?

Ezekre a kérdésekre 7 budapesti és 8 vidéki középiskola 1402 tanulója adott írásbeli választ.

A felsorolt t i z írásos felmérésben 2443 tanuló vett részt.

KIMUTATÁS AZ ÍRÁSOS FELMÉRÉSEKRŐL

szá- ma	A f e l m é r é s		Osztály Évfolyam	L é t s z á m					Megjegyzés
	H e l y e	Ideje		fiu	lány	ve- gyes	egy- gyütt	össz.	
1./	Budapest, X., Körösi Cs. 28-32. I. László Gimn.	1962. XII. 21.	4/D	-	36	-	36	36	
2./	Budapest, X. Körösi Cs. 28-32. I. László Gimn.	1963.	3/D esti	-	-	35	35	35	
3./	Budapest, X. Körösi Cs. 28-32. I. László Gimn.	1964. III. 26. 1964. III. 27. X. 23.	1/D 2/E 3/F 4/B 1/A, 1/E 2.ÉVF. 3. " 4. "	20 12 8 - 7 6 12 6	19 12 12 24 10 7 5 3	- - - - - - - -	39 24 20 24 17 13 17 9	163	
4./	Budapest, VIII. Mező Imre ut 62. Szlovák tanítási nyelvi Gimn. Baja, Ságvári tér 5. Frankel Leó Gimn. Szeged, Tömörkény u. 1. Tömörkény I. Gimn. és Tanközép Iskola Szeged, Ogyesszai Krt. 36. Rózsa Ferenc Gimn. és Szakközép Iskola Sárvár, Móricz Zs.u.2. Tinódi S. Gimn., Szak- középiskola	1965. VI. 4. 1965. VI. 3. 1965. V. 29. 1965. V. 29. 1965. VI. 3.	2.OSZTÁLY 3. " 1.OSZTÁLY 2. " 3. " 3/B 3/F 3/D	4 9 3 4 5 - - 4	11 10 20 18 19 24 21 31	- - - - - - -	15 19 23 22 24 24 21 35	183	
5./	Budapest, X., Körösi Cs. I. László Gimnázium " "	1966. VI.3. 1969. IV.2.	1-2-3.ÉVF. 3-4.ÉVF.	11 4	30 12	- -	41 16	57	Kitünő és jeles tanu- lók válasza
6./	Budapest, X., Körösi Cs. I. László Gimnázium	1967. V.27. 1969. IV.25.	1-3.ÉVF. 3-4.ÉVF.	10 9	17 17	- -	27 26	53	A KISZ veze- tők válasza
7./	Budapest, X., Körösi Cs. I. László Gimnázium	1967. V.5.	4/B	13	19	-	32	32	
8./	Budapest, X., Körösi Cs. I. László Gimnázium " " " " " " " " "	1964. X.23. X.24. XI.20. 1965. XI.12. 1967. XII.8. 1968. IV.5. 1968. XI.25. 1969.	2-3-4.ÉVF. 3/G 3/D 2/F 1/E 3/E 4/E 2/E	24 10 15 6 9 8 - 8	15 11 14 11 21 10 10 8	- - - - - - - -	39 21 29 17 30 18 10 16	180	Csehszlovák tan.kiránd. Olasz látó- gatásról Amerikai ped. látogatásáról Lengyelorsz. tan.kiránd. Bp.Ferenc v.P. U.tan.kiránd. Szovjetunió tan.kiránd. Ferihegyi rep. tér tan.kiránd. üzemlát.Bp.X. MEDICOR Művek.
9./	Budapest, X., Körösi Cs. I. László Gimnázium	1968. IX.	1.ÉVF.	121	181	-	302	302	Külf. utazás
1-9.	Ö S S Z E S E N :	-	-	348	658	35	1041	1041	

KIMUTATÁS A 10. ÍRÁSOS FELMÉRÉSRŐL

sor- szám	A f e l m é r é s		Osztály Évfolyam	L é t s z á m					Megjegyzés
	Helye	Ideje		Fiu	Lány	ve- gyes	Együtt	Össz.	
1./	Budapest, II. Júranyi 1969. u. 3. Földes F. Keres- III. kedelmi Szakközépi. IV.		I/B 1/C 3/B	- 21 -	35 13 29		35 34 29	98	
2./	Bp., II. Lórántfy Zs. Móricz Zs. Gimnázium	"	1/A 1/C	9 13	31 29		40 42	82	
3./	Bp., III. Korvin Ottó tér 10. Martos F. Gimn.	"	4. 1/A	12 18	22 12		34 30	64	
4./	Bp., VIII. Üllői u. 76. MUM 34. sz. Ip. Tanint.	"	1. éves	37	-		37	37	
5./	Bp., X. Körösi Cs. ut I. László Gimnázium	"	1/A 2/D 1/G 2/A 1/D 2/F 3/B 3/D 4/B 4/D	6 17 27 11 15 10 9 13 9 16	30 23 17 28 21 18 21 12 29 17		36 40 44 39 36 28 30 25 38 33	349	
6./	Bp., XIII. Huba u. 7. Berzsenyi D. Gimn.	"	1/B 1/C	14 25	24 8		38 33	71	
7./	Bp., XV. Bartók B. u. 25. Dózsa Gy. Gimnázium	"	1/D	14	23		37	37	
8./	Bp., XVIII. Ferihegyi u. Fürst S. Gimnázium	"	1/A 1/B	4 18	25 21		29 39	68	
9./	Bp., XIX. Gutenberg u. Landler J. Gimnázium	"	1/A 1/G	12 19	25 12		37 31	68	
10./	BATASZÉK Budai ut 1. Alt. isk. és Gimn.	"	3.	7	13		20	20	
11./	DEBRECEN Hatvan ut 40. Fazekas M. Gimnázium	"	1/A 4/A	8 18	32 11		40 29	69	
12./	DEBRECEN Kossuth L. Gyak. Gimn.	"	1. 3.	22 9	16 12		38 21	59	
13./	SZEKSZÁRD Mártírok tér Garay János Gimnázium	"	1/C 4/A	17 17	19 15		36 32	68	
14./	SZEKSZÁRD Kadarka ut Ip. és Mg. Szakközépi.	"	2.	26	12		38	38	
15./	SZOLNOK Lenin Park 1. Verseghy F. Gimn.	"	1/B 2/A 3/A 4/A	- -- 10 16	- - 14 21	37 35	37 35 24 37	133	
16./	SZOMBATHELY Aréna u. 10. Berzsenyi D. Keresk. Szak. i.	"	1/A 4/A	14 19	42 32		42 41	83	
17./	SZOMBATHELY Széchelyi u. Nagy L. Gimn. és Gépl. Sz. i.	"	1. 4.	19 15	14 10		33 25	58	
A 10. FELMÉRÉS /9 budapesti, 8 vidéki középiskola/				41 osztály	542	788	72	1.402	1.402
1-9.	ÖSSZESEN: / a II. sz. melléklet/			348	658	35	1.041	1.041	
"	a II.-III. sz. "			890	1446	107	2.443	2.443	

F e l m é r é s

a budapesti I. László Gimnázium 1968/69. tanévre felvett 7 első osztályának
nyári üdüléséről

Osz- tály	A meg- kérdé- zettek száma	Volt e. nyaralni		Magy- orsz.	Kül- föld- dön	A nyaralás költségei												
		igen	nem			50	100	200	300	400	500	600	700	800	900	1000	1500	1600
I.a	38	35	3	32	3	2	-	4	1	-	1	-	-	1	-	1	-	-
I.b	44	39	5	32	6	-	2	2	1	2	3	3	-	-	-	5	2	4
I.c	44	34	10	31	3	2	2	2	1	5	2	-	-	1	-	1	1	1
I.d	40	39	1	28	11	2	2	4	3	4	2	4	3	1	2	3	3	5
I.e	45	40	5	37	3	2	3	3	3	2	3	1	1	-	3	1	1	-
I.f	46	39	7	31	8	1	-	2	6	3	1	1	2	1	-	4	3	4
I.g	46	40	5	34	6	1	-	2	3	3	2	-	-	1	-	5	6	10
Össz.	302	266	36	225	40	10	9	19	18	19	14	9	6	5	5	20	16	24

Osz- tály	I. Szocialista országok									II. Tőkés ország			Össze- sen:
	Bulg.	Cseh- szlov.	Cseh- Le.o.	Jugosz- lavia	Ju. Le.o.	Lengy. orsz.	NDK	Romá- nia	SZU	Auszt- ria	Ny. Németo.	Olasz- or.	
I.a							3						3
I.b					1	1		3			1		6
I.c								2		1			3
I.d	1	3	2	2			1	1				1	11
I.e		1						2					3
I.f	1	1		1			2	3					8
I.g		1		1			2	1	1				6
Össz.: 2	6	2	2	4	1	1	8	12	1	1	1	1	40

B u d a p e s t, 1968. szeptember hó

Diáklevelezés a budapesti I. László Gimnáziumban

/1965/

Osztály	Létszám	A levelezésben résztevők száma	A levelező- partnerek sz.	Megjegyzés nyelvi tagozat
1/A	40	18	19	német-olasz
1/B	42	18	24	orosz-angol
1/C	39	13	17	-----
1/D	40	11	13	-----
1/E	42	14	17	-----
1/F	39	8	8	francia-spanyol
1/G	39	17	22	-----
	281	99	120	
2/A	35	31	50	német-olasz
2/B	34	21	27	angol
2/C	41	16	20	-----
2/D	39	19	20	-----
2/E	29	23	30	orosz
2/F	31	5	7	francia
	209	115	154	
3/A	33	30	42	német-olasz
3/B	41	24	43	angol
3/C	33	16	24	-----
3/D	37	15	27	-----
3/E	23	8	10	orosz
3/F	32	6	8	francia-lengyel
	199	99	154	
4/A	30	12	30	olasz-spanyol
4/B	39	24	46	német-angol
4/C	30	9	9	-----
4/D	35	19	27	-----
4/E	23	14	16	orosz
4/F	23	8	8	francia-lengyel
	179	86	136	
Összesen: 868		399	564	

Diáklevelezés a budapesti I. László Gimnáziumban

/1965/

Sor- szám	Mely országokba irányul a diáklevelezés	Hány partnerrel folytatnak levelezést	Meg- jegy- zés
1.	Szovjetunióba	144	
2.	Német Demokr.Köztársaságba	133	
3.	Lengyelországba	55	
4.	Romániába	28	
5.	Olaszországba	28	
6.	Csehszlovákiába	27	
7.	Német Szövets.Köztársaságba	23	
8.	Japánba	18	
9.	Amerikai Egyesült Államokba	17	
10.	Angliába - Írországba	16	
11.	Jugoszláviába	9	
12.	Franciaországba	8	
13.	Kanadába	8	
14.	Ausztriába	7	
15.	Finnországba	6	
16.	Bulgáriába	4	
17.	Görögországba	3	
18.	Indiába	3	
19.	Ausztráliába	2	
20.	Argentínába	2	
21.	Belgiumba	2	
22.	Hollandiába	2	
23.	Kubába	2	
24.	Mexikóba	2	
25.	Spanyolországba	2	
26.	Svájcba	2	
27.	Braziliába	1	
28.	Ciprusba	1	
29.	Indonéziába	1	
30.	Izraelbe	1	
31.	Kuwaitba	1	
32.	Malaiziába	1	
33.	Mongóliába	1	
34.	Portugáliába	1	
35.	Törökországba	1	
36.	Új-Zélandba	1	
37.	Urugvajba	1	
Összesen: 37 országba		564 partnerrel	

V. számú melléklet

/b/ folytatása

Sor-szám	Milyen nyelven folyik a levelezés	Hány partnerrel	Megjegyzés
1.	oroszul	185	
2.	németül	165	
3.	angolul	82	
4.	magyarul	72	
5.	olaszul	23	
6.	lengyelül	13	
7.	spanyolul	13	
8.	franciául	6	
9.	görögül	3	
10.	bolgárul	1	
11.	héberül	1	
11 nyelven		564 partnerrel	

Diáklevelezés a budapesti I. László Gimnáziumban

/1966/

Sor-szám	Az ország megnevezése	Levelező tanulók sz.	Levelező partnerek sz.	Meg- jegyz.
1.	Szovjetunió	73	92	
2.	Német Demokr. Közt.	69	80	
3.	Olaszország	35	49	
4.	Lengyelország	33	38	
5.	Franciaország	22	31	
6.	Amerikai Egyesült Áll.	16	17	
7.	Csehszlovákia	14	15	
8.	Anglia - Írország	11	11	
9.	Románia	10	11	
10.	Svájc	8	8	
11.	Jugoszlávia	7	10	
12.	Japán	7	8	
13.	Svédország	7	7	
14.	Ausztria	6	7	
15.	Hollandia	6	7	
16.	Finnország	5	5	
17.	Kanada	4	4	
18.	Német Szövets. Közt.	4	4	
19.	Afrika-Elefántcsontpart	2	3	
20.	Bulgária	2	2	
21.	Kuba	2	2	
22.	Dánia	1	1	
23.	Görögország	1	1	
24.	India	1	1	
25.	Luxemburg	1	1	
26.	Spanyolország	1	1	
27.	Uj-Zéland	1	1	
Összesen:		349	417	

Sor-szám	Milyen nyelven folyik a levelezés	Hány levelező partnerrel	Meg- jegyz.
1.	német	99	
2.	orosz	88	
3.	angol	72	
4.	olasz	52	
5.	magyar	49	
6.	francia	36	
7.	lengyel	15	
8.	spanyol	3	
9.	cseh	1	
10.	holland	1	
11.	eszperanto	1	
11 nyelven		417 partnerrel	

A diáklevelezés adatai a budapesti I. László Gimnáziumban
/1969. április 30./

Sor- szám:	Ország:	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	Össze- sen:	Megjegyzés:
1.	NDK	50	42	49	37	178	
2.	Szovjetunió	50	20	37	223	130	
3.	Románia	20	10	7	12	49	
4.	Olaszország	15	9	11	10	45	
5.	Anglia	8	9	7	10	34	
6.	Csehszlovákia	21	8	1	4	34	
7.	Lengyelország	3	5	3	18	29	
8.	NSZK	2	9	8	6	25	
9.	Jugoszlávia	10	7	2	6	25	
10.	Amerikai E.Áll.	5	5	5	6	21	
11.	Franciaország	2	6	3	3	14	
12.	Bulgária	3	3	2	4	12	
13.	Ausztria	4	3	3	-	10	
14.	Japán	-	2	-	6	8	
15.	Kanada	2	1	3	1	7	
16.	Hollandia	1	2	-	2	5	
17.	Finnország	-	1	3	1	5	
18.	Kuba	-	-	3	1	4	
19.	Svájc	-	1	1	2	4	
20.	Svédország	2	-	1	1	4	
21.	Belgium	1	-	1	1	3	
22.	Görögország	-	1	2	-	3	
23.	Új-Zéland	2	-	-	1	3	
24.	Spanyolország	1	1	-	-	2	
25.	Ausztrália	-	1	1	-	2	
26.	Irország	-	1	-	1	2	
27.	Argentína	1	1	-	-	2	
28.	India	-	1	-	1	2	
29.	DAK /Afrika/	1	-	-	-	1	
30.	EAK	-	1	-	-	1	
31.	Kuwait	-	-	-	1	1	
32.	Pakisztán	-	-	-	1	1	
33.	Peru	-	1	-	-	1	
34.	Norvégia	-	-	-	1	1	
Ö s s z e s e n :		204	151	153	160	668	
	Milyen nyelven folyik a levelezés?						
1.	németül	53	51	57	41	202	
2.	oroszul	57	25	35	41	158	
3.	magyarul	68	30	18	26	142	
4.	angolul	9	24	22	33	88	
5.	olaszul	13	9	13	10	45	
6.	franciául	1	5	1	4	11	
7.	lengyelül	-	-	2	4	6	
8.	görögül	3	3	-	-	6	
9.	spanyolul	2	3	-	-	5	
10.	eszperantó	-	2	-	-	2	
11.	holland	1	-	-	1	2	
12.	bolgárul	-	1	-	-	1	
						668	

Levelező diákjaink közül 202 már találkozott levelező partnerével.

Budapest, 1969. június hó 6.

A DIÁKLEVELEZÉS ADATAI A BUDAPESTI

I; LÁSZLÓ GIMNÁZIUMBAN

/1969. április 30/

Ösztály	A tanulók létszáma:	A levelezésben résztvevők száma:	A lev.part-nerek száma:	Meg-jegyz.
I.a	39	33	71	
I.b	45	20	31	
I.c	44	11	16	
I.d	40	20	28	
I.e	46	7	9	
I.f	46	25	32	
I.g	45	14	17	
I. évfolyam: 305		130	204	
II.a	40	27	36	
II.b	41	21	30	
II.c	38	15	17	
II.d	39	9	13	
II.e	45	20	25	
II.f	38	10	16	
II.g	39	12	14	
II.évfolyam: 280		114	146	
III.a	33	31	45	
III.b	32	16	23	
III.c	43	22	26	
III;d	39	23	32	
III.e	28	15	18	
III.f	29	7	9	
III.évf.: 204		114	153	
IV.a	33	30	40	
IV.b	40	30	46	
IV.c	32	10	15	
IV.d	38	11	18	
IV.e	22	12	17	
IV.f	30	13	24	
IV.évf.	195	106	160	
I-IV.évf.	984	464	668	

I R O D A L O M

A/ Könyvek

1. Ady Endre:

Válogatott cikkei és tanulmányai
/Szépirodalmi, 1954/

2. Ady Endre:

A nacionalizmus alkonya
/Kossuth, 1959/

3. Ágoston György:

Pedagógia I. A nevelés elmélete I. rész
/Tankönyvkiadó, Budapest, 1959. 243. old./

4. Ágoston György:

Pedagógia II. A nevelés elmélete II. rész
/Tankönyvkiadó, Budapest, 1964. 174 old./

5. Ágoston György:

A kommunista erkölcs tartalma és az erkölcsi nevelés
feladatai
/Tankönyvkiadó, Budapest, 1961. 218 old./

6. Bakonyi Pál:

Hazafiság és internacionalizmus
/KPTI Pedagógiai Tanszék, Budapest, 1959
Házi sokszorosítás. Politikai és pedagógiai kérdések/

7. Bakonyi Pál - Murányi-Kovács Endréné - Pataki Ferenc:

A marxista személyiségelmélet és a pedagógia
/Pedagógiai Szemle, 1964. 7-8. sz.

8. Bábosik István:

Az erkölcsi tudatosság hatása a magatartásra a serdülés
időszakában

/Pedagógiai Közlemények 5. Tankönyvkiadó, 1966. 144.old./

9. Benczédi László - Csatári Dániel:

Szocialista hazafiság - szocialista történet szemlélet

/Kossuth könyvkiadó, Budapest, 1967. 64. old./

10. Bolyai Imréné - Dobos László - Komár Károly - Mészáros István
- Murányi-Kovács Endréné - Gál Erzsébet:

A középiskolai tanulók tervszerű nevelésének programja
c. vitaanyag

/Tankönyvkiadó, Budapest, 1964. 188. old./

11. Bolyai Imréné - Dobos László:

Osztályfőnöki kézikönyv a középiskolai osztályfőnöki órák
Tantervi Utasításához

/Tankönyvkiadó, Budapest, 1965./

12. G. Clauss - H. Hiebgch:

Gyermekepszichológia

/Akadémiai kiadó, Budapest, 372. old./

13. Delly Károly - Jávorka Péter:

Iskolai tanulmányi kirándulások

/Egyetemi nyomda, Budapest, 1963/

14. G.M. Dimitrov:

A munkásosztály a fasizmus ellen

/Szikra, Budapest, 1952/

15. Dobos László - Juhász Ferenc - Komár Károly -

- Majzik Lászlóné - Nagy Jánosné:

A tanulók világnézeti nevelése és erkölcsi fejlődése
/Tankönyvkiadó, Budapest, 1962. 350 old.

16. Drahos József:

Az igaz hazafiságra és nemzetköziségre nevelés
/Doktori értekezés a Debreceni Kossuth Lajos
Tudományegyetemen, 1961/

17. G. Drobinickij és I.Sz. Kon. /szerk./

Etikai Kislexikon

/Kossuth könyvkiadó, Budapest, 1967. 266. old./

18. Engels Frigyes:

Hogyan "forradalmasítja" Eugen Dühring ur a tudományt
/"Anti-Dühring" - Szikra, Budapest, 1950/

19. Farkas Sándor:

Hruscsov elvtárs beszéde a 9. Össz német Munkáskonferencián
Lipcsében, 1959. márc. hó 7-én
/Részlet - A határok kérdéséről/

20. Finánczy Ernő - Kornis Gyula - Kemény Ferenc:

Magyar Pedagógiai Lexikon

/Révai Testvérek, Budapest, 1933/

21. Györkei I. és Józsa A.:

A magyar internacionalisták a Nagy Októberi Szocialista
Forradalomban /1957/

22. Harsányi János:

A magyar szabadságharcosok a fasizmus ellen
/Zrinyi, Budapest, 1965/

23. Horváth Lajos:

A világnézetű nevelés időszerű kérdései
/Tankönyvkiadó, Budapest, 1963. 237. oldal/

24. N.Sz. Hruscsov:

A békés egymás mellett élésért
/Kossuth, 1950/

25. N.Sz. Hruscsov:

A békés egymás mellett élésért
Beszédok és irások /1959. jan. - dec./ /Kossuth, 1960/

26. Illyés Gyula:

Ingyen lakoma
/Budapest, 1964/

27. P.M. Jakobszon:

Az érzelmek pszichológiája
/Tankönyvkiadó, Budapest, 1964/

28. Jakubovits Elek:

A világnézetű nevelés tartalmi és módszertani kérdései
/Tankönyvkiadó, Budapest, 1962/

29. Juhász Ferenc:

Osztályfőnöki segédkönyv
/Tankönyvkiadó, Budapest, 1957/

30. Juhász Ferenc:

Az erkölctan oktatásának szerepe az erkölcsi tudat
formálásában. Tanulmányok a neveléstudomány köréből 1960.
/Akadémiai kiadó, Budapest, 1961/

31. Juhász Ferenc:

A gyakorló pedagógusok részesedése a neveléstudományi
kutatókban. Tanulmányok a neveléstudomány köréből 1962.
/Akadémiai kiadó, Budapest, 1963/

32. Kairov - Goncsarov - Jeszipov - Zankov:

Pedagógia

/Tankönyvkiadó, Budapest, 1960/

33. M.I. Kalinyin:

A kommunista nevelésről

/Szikra, Budapest, 1948/

34. Kaszab Andor:

Szovjet-magyar diáklevelezés

/Tankönyvkiadó, Budapest, 1963/

35. Kaszab Andor:

Német-magyar diáklevelezés

/Tankönyvkiadó, Budapest, 1964/

36. Kádár János:

Szilárd népi hatalom: független Magyarország

/Kossuth, Budapest, 1958. 429. old./

37. Kádár János:

A szocializmus teljes győzelméért

/Kossuth, Budapest, 1962. 388. old./

38. Kádár János:

Tovább a lenini úton

/Kossuth, Budapest, 1964. 358. old./

39. Kádár János:

Hazafiság és internacionalizmus

/Kossuth, Budapest, 1968. 531. old./

40. Kállai Gyula:

A magyar függetlenségi mozgalom, 1936-1945
/Szikra, Budapest, 1948, 276. old./

41. Kállai Gyula:

A szocialista kulturáért
/Gondolat, Budapest, 1958, 237. old./

42. Kállai Gyula:

A békéért, a demokráciáért és a szocializmusért vívott
harc programja
/Kossuth, Budapest, 1961, 55. old./

43. Kállai Gyula:

Szocializmus és kultúra
/Gondolat, Budapest, 1962, 412. old./

44. Kemény G. Gábor és Kovács Péter:

A szomszéd népekkel való kapcsolataink történetéből
Válogatás hét évszázad írásaiból
/Tankönyvkiadó, Budapest, 1962, 1040. old./

45. Kemény G. Gábor:

A magyar nacionalizmus kialakulása és története
/Kossuth, Budapest, 1964, 463. old./

46. gróf Klebelsberg Kuno:

Neonacionalizmus - Összegyűjtött ujságcikkek
/Budapest, 1928/

47. Kornidesz Mihály - Kurucz Imre:

Az iskolareform a megvalósulás útján
/Kossuth, Budapest, 1966/

48. Kornis Gyula:

Kulturpolitikánk irányelvei
/Budapest, 1921/

49. Kölcsey Ferenc

Válogatott művei

/Szépirodalmi, 1951/

50. N.K. Krupszkaja:

Válogatott pedagógiai tanulmányai

Szocialista nevelés könyvtára, 51. sz.

/Tankönyvkiadó, Budapest, 1952/

51. V.A. Kruteckij - N.Sz. Lukin:

Serdülők nevelése

/Gondolat, Budapest, 1962, 336. old./

52. Lenin:

Válogatott művek /I. kötet/

- A nemzetek önrendelkezési jogáról /815-873/

- Az európai egyesült államok jelszaváról /896/

/Szikra, Budapest, 1948/

53. Lenin:

Válogatott művek /II. kötet/

- Üdvözlét a magyar munkásoknak /563-567/

/Szikra, Budapest, 1949/

54. Lenin:

A nemzetköziségről és a hazafiságról

- A munkásosztály és a nemzetiségi kérdés /23. old./

- Kritikai megjegyzések a nemzeti kérdéssel kapcsolatban

- Tézisek a nemzetiségi kérdésről /25.old//részletek /30.o./

- A nagy oroszok nemzeti büszkeségéről /43.old./

- A szocialista forradalom és a nemzetek önrendelkezési joga /Tézisek/ /48.old./

- Mi az internacionalizmus? /110.old./

- A zsidók elleni programusztításról /143.old./

/Kossuth, Budapest, 1957/

55. Makarenko:

Művei - IV. kötet

/Akadémiai kiadó - Tankönyvkiadó, Budapest, 1955/

56. Makarenko:

Művei - V. kötet: A neveléstudomány általános kérdései

/Akadémiai kiadó, Budapest, 1955/

57. Marx:

Válogatott művek, I.

/Szikra, Budapest, 1948/

58. Marx K. - Engels F.:

A Kommunista Párt kiáltványa

/Szikra, Budapest, 1948/

59. Marx - Engels:

Válogatott művek, I. kötet:

A Kommunista Párt kiáltványa /3-42. old./

II. kötet: A család, a magántulajdon és az állam
eredete /166-323. old./

/Szikra, Budapest, 1949/

60. Marx - Engels - Lenin - Sztálin:

A nevelésről

/Tankönyvkiadó, Budapest, 1955/

61. Munk Károly:

A fegyverszüneti szerződéstől a szocialista hadseregig

/Zrinyi, Budapest, 1964/

62. Nagy János:

A szocialista hazafiság /Segédlet az erkölcstan oktatáshoz/

/Tankönyvkiadó, Budapest, 1961/

63. Nagy Sándor - Horváth Lajos:

Neveléstudomány

/Tankönyvkiadó, Budapest, 1965, 433. old./

64. Nemes Dezső:

A nemzetközi munkásmozgalom

/Szikra, Budapest, 1949/

65. Tadeusz Nowogrodzki:

Fejlődéslélektan

/Tankönyvkiadó, Budapest, 1963, 182. old./

66. Václav Prihoda:

Bevezetés a pedagógiai pszichológiába

/Tankönyvkiadó, Budapest, 1963, 390. old./

67. Radnai Béla:

Az ifjkor pszichológiája

/Zrinyi Katonai Kiadó, Budapest, 1964, 104. old./

68. Radovan Richta:

Válaszupon a civilizáció

/Kossuth, Budapest, 1968/

69. Raktai Ferenc:

Ki a hazafi? /Válasz néhány kérdésre/

/Kossuth, Budapest, 1962, 115. old./

70. Révai József:

Élni tudtunk a szabadsággal

/Szikra, Budapest, 1949/

71. Sz.L. Rubinstein:

Az általános pszichológia alapjai

/Akadémiai kiadó, Budapest, 1964, 1103. old./

72. Sz.L. Rubinstein:

Lét és tudat

/Kossuth, Budapest, 1967, 326. old./

73. Sántha Pál:

Szocialista hazaszeretet, szocialista nemzetköziség I.
/Osztályfőnöki füzetek a középiskolai tanárok részére
25. sz., 1963/

74. Simon Péter:

Hazafiság és proletár nemzetköziség
/MSZBT Budapesti Pártbizottságának Agit.prop. osztálya
Szikra, Budapest, 1959, 47. old./

75. Siskin, A.F.:

A marxista etika alapjai
/Kossuth, Budapest, 1964, 548. old./

76. Sitkei Sándor:

Egy tengerész a forradalomban
/Museumok Központi Irodája, Budapest, 1960/

77. Bogdan Suhodolschki:

A jövőnek nevelünk. 1965

78. Szecsődi László:

A hazáról és a hazafiságról
KISZ vezetők kiskönyvtára
/Ifjúsági Lapok, Budapest, 1962, 91. old./

79. Tar Károly:

Klebelsberg Kuno nacionalista neveléspolitikája
/Doktori értekezés a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyet.
Acta Paedagogica Debrecina, Tom. IX 1963/

80. Vág Ottó:

A nemzetközi munkásmozgalom pedagógiai törekvései
a XIX. században. /Egyetemes neveléstörténet 37-39. füzet
Tankönyvkiadó, Budapest, 1962/

81. Vág Ottó:

A személyiség alakításának problémája Makarenko életművében
/Magyar Pedagógia, 1963/2., 125-139. old./

82. Vág Ottó:

A nevelés szerepe a személyiség alakulásában
/Magyar Pedagógia, 1964/2., 150-165. old./

Szerző nélkül

/Tanulmány-, cikkgyűjtemények, dokumentumok stb./

83. A hazafias és internacionalista nevelés tapasztalatai

/Fővárosi pedagógiai tanácskozás, Budapest, 1967. V. 29-31./

84. A hazafiságra nevelésről. Néhány cikk és dokumentum

/Ped. Szaksz. Köznevelési Oszt., Bp. Szikra, 1960, 63. old./

85. A KISZ ideológiai munkájának néhány időszerű kérdése

Határozatok, dokumentumok

/Ifjúsági Lapkiadó, 1965/

86. A kommunista nevelés kérdéseiről

/Szocialista nevelés könyvtára, 37.sz., I-II. kötet
Közüktatásügyi Kiadóvállalat/

87. A kommunizmus építőinek kongresszusa

/Kossuth, Budapest, 1961/

88. A kommunista nevelés alapjai /6. fejezet/

/Tankönyvkiadó, Budapest, 1964/

89. A középiskolai tanulók tervszerű nevelésének programja

/Tankönyvkiadó, Budapest, 1964/

90. A Magyar Kommunista Párt és Szociáldemokrata Párt
határozata 1944-1948
/Kossuth, Budapest, 1967/
91. A magyar nacionalizmus kialakulása és története
Tanulmánykötet, 463. old.
/Kossuth, Budapest, 1964/
92. A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai
és dokumentumai 1956-1962
/Kossuth, Budapest, 1964/
93. A Magyar Tanácsköztársaság művelődéspolitikája
Szerkesztette: Petrák Katalin, Miler György
/Gondolat, Budapest, 1959/
94. A szocialista hazaszeretetre nevelés kérdései
Összeállította a Fővárosi Pedagógiai Szeminárium
Marxizmus-Leninizmus Tanszéke - kézirat
/Cikk- és szemelvénygyűjtemény I-II-III. kötet, 1958/
95. Az ifjúsági mozgalom nevelőmunkája
/Ifjúsági Lapkiadó, 1963/
96. Az ifjúságra vonatkozó határozatok
/Dokumentumgyűjtemény, 1966/
97. Az MSZMP VII. Kongresszusának jegyzőkönyve
/Kossuth, 1960, 640. old./
98. Az MSZMP VIII. Kongresszusának jegyzőkönyve
/Kossuth, 1963, 530. old./
99. Az MSZMP IX. Kongresszusának jegyzőkönyve
/Kossuth, 1967/
100. Az UNESCO
/Tankönyvkiadó, Budapest, 1967/

101. Dokumentumok a magyar forradalmi munkásmozgalom történetéből
/Kossuth, Budapest, 1964/
102. Dokumentumok a magyar párttörténet tanulmányozásához II.
1917 november - 1919 augusztus
/Szikra, Budapest, 1955/
103. Hazafias nevelés iskolánkban
Cikkgyűjtemény - kézirat
/Tankönyvkiadó, Budapest, 1953/
104. Magyar önkéntesek a spanyol nép szabadságharcában
Szerkesztő: Gyáros László /1959/
105. Marxista etika - olvasókönyv
/Kossuth, Budapest, 1967/
106. Nagy idők tanui emlékeznek /1918 - 1919/
/Kossuth, Budapest, 1958/
107. Osztályfőnöki kézikönyv a középiskolai osztályfőnöki órák
tanterv és utasításához
/Tankönyvkiadó, Budapest, 1965/
108. Osztályfőnöki kézikönyv
Szerkesztette: Bolyai Imréné és Dobos László
/Tankönyvkiadó, Budapest, 1965/
109. Pártdokumentumok az ideológiai és a kulturális munkáról
/Kossuth, Budapest, 1962, 275. old./

110. Proletár nemzetköziség és hazafiság

Szemelvények Marx-Engels-Lenin-Sztálin műveiből

/Szikra, Budapest, 1952, 497. old./

111. Szocialista nevelés kérdései a Magyar Néphadseregben

Tanulmánygyűjtemény

/Zrinyi, Budapest, 1966/

112. Tanterv és utasítás az általános iskolák számára

/Tankönyvkiadó, Budapest, 1962/

113. Tanulmányok a magyar népi demokrácia neveléstörténetéből I.k.

Dobos László: Nevelőmunka a középiskolai ifjúsági szervezetben

/Budapest, 1961/

114. Tanulmányok a katonai nevelés köréből I-II. kötet

/Zrinyi, Budapest, 1966-1967/

115. Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye

1961. évi III. törvény a Magyar Népköztársaság oktatási rendszeréről

/Budapest, 1962, 25. old./

B/ Cikkek, tanulmányok

116. Albert Matild:

Egy kecskeméti iskola baráti levelezése csehszlovák
tanulókkal

/Köznevelés, 1955. 12. sz., 290. old./

117. Ágoston György:

A nemzeti szempont a nevelésben

/Pedagógiai Szemle, 1958. 9. sz., 817-827. old./

118. Ágoston György:

Az erkölcsi nevelés alapelvei

/Köznevelés, 1962. 14. sz., 421. old./

119. Ágoston György:

VIII. Pártkongresszusunk nevelésügyi vonatkozásai

/Pedagógiai Szemle, 1963. 2. sz., 107-114. old./

120. Bábolnay Lórántné:

A népek közötti barátság ápolása iskolánkban /UNESCO/

/Köznevelés, 1961. 23. sz., 718-719. old./

121. Balázs Mihály:

A kölcsönös felelősség jegyében

/Köznevelés, 1967. 4. sz., 134. old./

122. Bellér Béla:

A hazafias nevelés vitás kérdései

/Budapesti Nevelő, 1955., 16-17. old./

123. Bellér Béla:

Nacionalizmus és kozmopolitizmus jelenségei iskolai
munkánkban

/Köznevelés, 1955. 19. sz., 444-446. old./

124. Bellér Béla:

Hazafiság és nemzetköziség a Magyar Tanácsköztársaság idején

/Pedagógiai Szemle, 1959. 3. sz., 277-285. old./

125. Biró Sándor:

A Pestalozzi gyermekfalu két évtizede

/Magyar Pedagógia, 1966. 2. sz., 241-248. old./

126. Biróné Hortobágyi Anna:

"Népek hazája nagy világ"

/Köznevelés, 1966. 5. sz., 172. old./

127. Biszkú Béla:

A Magyar Szocialista Munkáspárt a nemzetközi kommunista mozgalom egységéért

/Társadalmi Szemle, 1964. 8-9. sz., 1-10. old./

128. Bodnár István:

Néhány gondolat a nacionalizmusról

/Köznevelés, 1959. 18. sz., 419. old./

129. Boguljubov, L.N.:

A proletár nemzetköziségre nevelés

/PIS 1966. 6. sz., 52-68. old./

130. Boldizsár Iván:

A világ színe előtt

/Népszabadság, 1968. ápr. 4./

131. Bolyai Imréné:

Eszményképek, példaképek szerepe a nevelőmunkában

/Köznevelés, 1961. 21. sz., 655-656. old./

132. Eszményképek, példaképek a 14-15 éves fiatalok életében

/Pedagógiai Szemle, 1962. 3. sz., 208-219. old./

133. Bolyai Imréné - Harsányi Iván - Veress Judit:

A proletár internacionalizmusra nevelés időszerű kérdései
/Pedagógiai Szemle, 1964. 6. sz., 598-609. old./

134. Bóna Ervin:

Miskolci tanárok és diákok látogatása Lengyelországban
/Köznevelés, 1956. 16. sz., 378. old./

135. Bor Ambrus:

Ifjuság, hazafiság
/Magyar Ifjuság, 1966. nov. 26./

136. Bölcs István:

Tanulóifjúságunk példaképeiről
/Köznevelés, 16-18. sz., 517-519. old./

137. Csatári Dániel:

Nemzeti érzés, nemzeti büszkeség, szocialista hazafiság
/Társadalmi Szemle, 1967. 12. sz., 45-57. old./

138. Daróczy Sándor:

Ki a szocialista hazafi?
/Magyar Ifjuság, 1966. dec. 17./

139. Darvas József:

Kicsi ország?
/Népszabadság, 1967. jan. 29./

140. Dobozi Imre:

Ember, nemzet, világ
/Népszabadság, 1967. febr. 5./

141. Dobruszin, D.L.:

A tanulók internacionalista nevelése
/Szovjetszkaja Pedagogika, 1961. 11.sz., 71-76. old./

142. Drahos József:

Az igaz hazafiságra és nemzetköziségre nevelés
/Doktori értekezés a Debreceni Kossuth Lajos Tudomány-
egyetemen, 1961/

143. Duró Lajos:

A proletár nemzetköziség nevelése az oktatás folyamatában
/1957-ben a Leningrádi Állami Gercen Pedagógiai Intézetben
megvédett kandidátusi értekezés rövidített tézisei
Pedagógiai Szemle, 1958. 9. sz., 870-878. old./

144. Duzs János:

Az audio-vizuális eszközök a nemzetközi megértésre nevelés
szolgálatában. UNESCO szeminárium Budapesten
/Köznevelés, 1965. 19. sz., 751-753. old./

145. Erdei Ferenc:

A nemzeti problematika
/Magyar Nemzet, 1967. okt. 1./

146. Erényi Tibor:

Az I. Internacionálé megalakulásának századik évfordulójára
/Társadalmi Szemle, 1964. 8-9. sz., 24-25. old./

147. Faragó Jenő:

Gyermekszolidaritás /Nemzetközi képeslapjáték/
/Vöröskereszt Családi L. 1962. 7. sz., 21. old./

148. Faragó Jenő:

Jelszavak sorsa a történelmi változások tükrében
/Társadalmi Szemle, 1963. 12. sz., 1-11. old./

149. Faragó Vilmos:

Kicsi ország
/Élet és Irodalom, 1967. 1. sz./

150. Faragó Vilmos:

Ki zavarja a nemzeti önérzetet?

/Élet és Irodalom, 1967. szept. 23. /

151. Farkas Sándor:

Hazafiságot, de milyent?

/Uj Irás, 1967. szeptember/

152. A. Fatkullina:

A gyermekek internacionalista nevelésének tapasztalatai
a soknemzetiségű iskolában

/Sz. P., 1967. 2. sz., 55-61. old./

153. Földes Éva:

A nevelők a haladásért

/Pedagógiai Szemle, 1967. 4. sz., 249-262. old./

154. Galyas Ferenc:

Lehullanak a gyarmati népek láncai

/Köznevelés, 1961. 18. sz., 563-566. old./

155. Gábor Mózes:

Nemzetközi ezredek szervezése a Tanácsköztársaság idején

/Társadalmi Szemle, 1959. 3. sz., 85-88. old./

156. Gálos Tibor:

Téma: az Októberi Forradalom

/Köznevelés, 1967. 21. sz., 813-15. old./

157. Gedő András:

A tudományos kommunizmus nemzetközisége és a nemzeti
kommunizmus

/Társadalmi Szemle, 1957. 6. sz., 1-6. old./

158. Guóth Jánosné:

A nemzetközi megértésre nevelés

/Köznevelés, 1967. 21. sz., 829. old./

159. Gyenes Anna:

Ifjuság, hazafiság

/Magyar Ifjuság, 1966. dec. 10./

160. Hantos János:

A nemzetközi békemozgalom tíz éve

/Társadalmi Szemle, 1959. 5. sz., 3-16. old./

161. Havas Ágnes:

Nacionalista hatások gyermekeinkre

/Társadalmi Szemle, 1967. 3. sz., 87-111. old./

162. Hermann Alice:

A Nők Világfórumának Konferenciája. Brüsszel, 1962. nov. 2-4.

A népek barátságára való nevelés

/Óvodai Nevelés, 1962. 12. sz., 437-438. old./

163. Hollósi Magda:

Krupszkaja a hazafias nevelésről

/Köznevelés, 1950. 6. sz., 152-154. old./

164. Horn Miklós:

Az osztályfőnöki órák új rendszere

/Köznevelés, 1962. 1. sz., 13-14. old./

165. Horváth József:

Mindennapi hazafiság

/Népszabadság, 1968. május 12., 7. old./

166. Horváth Károly:

Neveljünk a béke és a népek közötti barátság szellemében

/Köznevelés, 1955. 23. sz., 535-537. old./

167. Jakovlev, J.:

Fehér darvak - Gondolatok az internacionalista nevelésről

/Asszonyok, 1960. 11. sz., 36-37. old./

168. Jaroslav Kopac', Vyskov:

Szocialista hazafiságra nevelés

/Komensky, 1952.LXXVI. évf., 6. sz./

169. Jóboru Magda:

A nevelés kérdései az UNESCO 13. közgyűlésén

/Pedagógiai Szemle, 1965. 3. sz., 268-270. old./

170. Juhász Ferenc:

A tanulóifjúság szocialista erkölcsi nevelése

/Társadalmi Szemle, 1961. 4. sz., 38-50. old./

171. Juhász Ferenc - Nagy Jánosné:

Az általános iskolai tanulók hazafias érzelmeiről

/Pedagógiai Szemle, 1960. 1. sz., 8-24. old./

172. Kádár János:

"Az eszme hű szolgálata vezesse a fiatalokat"

/Köznevelés, 1967. 15-16. sz., 561-567. old./

173. Kádár János:

Az MSZMP IX. Kongresszusa

Részletek Kádár János beszámolójából

/Köznevelés, 1966. 24. sz., 929-933. old./

174. Kállai Gyula:

Küzdőtársunk volt és marad

/Népszabadság, 1968. május 12./

175. Kálmán György:

Magyar gyermekek német földön

/Köznevelés, 1957. 6. sz., 131-132. old./

176. Kerékgyártó Imre:

Gondolatok a hazafias nevelésről

/Köznevelés, 1959. 2. sz., 25-26. old./

177. Kertész Ödön:

Pedagógiai gondolatok Ady Endre prózájában
/Pedagógiai Szemle, 1957. 6. sz., 52-58. old./

178. Kiss György:

Jegyzetek az igazi hazafiságról és a burzsoá
nacionalizmusról /1-3/
/Óvodai Nevelés, 1959. 303-306; 336-341; 375-380. old./

179. Kiss Lajos:

Nemzeti ügyé nőtt nemzeti kérdés
/Kortárs, 1967. október/

180. Kiszely Dóra:

A hazafias nevelés helyzete Fejér megyében
/Köznevelés, 1956. 6. sz., 132-135. old./

181. Kohiornik Ferenc:

Ifjuság, hazafiság /Vitaindító cikk/
/Magyar Ifjuság, 1966. nov. 19./

182. Komját Irén:

Kommunista Internacionálé történelmi jelentősége
/Társadalmi Szemle, 1959. 3. sz., 39-55. old./

183. Komócsin Zoltán:

Nemzeti érdek és nemzetköziség
/Népszabadság, 1966. márc. 24./

184. Kopré József:

Vietnam segítése
/Köznevelés, 1968. 13-14.sz., jul.5., 504. old./

185. F.F. Koroljov:

Lenin a kulturáról és a közoktatásról
/Pedagógiai Szemle, 1967. 11. sz., 969-982. old./

186. Kovács Béla:

Audio-vizuális eszközök a nemzetközi megértés szolgálataiban. Az UNESCO hamburgi Pedagógiai Intézetének szemináriuma. Budapest, VII.27. - VIII.7.

/Népművelés, 1965. 10. sz., 15-17. old./

187. Kovács Péter:

A német közoktatás demokratizálása

/Köznevelés, 1951. május 1. és május 15./

188. Kovács Péter:

Egy hónapot töltöttünk Bukarestben

/Nevelők Lapja, 1954. szept. 15., 2. old./

189. Kovács Péter:

Tízéves a demokratikus nemzetiségi oktatás

/Család és Iskola, 1954. szept. 15., 2. old./

190. Kovács Péter:

Pável Ágoston emlékezete

/Köznevelés, 1956. ápr. 15., 188-189. old./

191. Kovács Péter:

A magyar-román együttműködés jegyében

/Köznevelés, 1958., 328. old./

192. Kovács Péter:

A hazai német nemzeti kisebbség a felemelkedés útján

/Népszabadság, 1958. május 15., 5. old./

193. Kovács Péter:

A magyar-román egy-üttműködés jegyében

/Tanügyi Ujság, 1958. szept. 30. /Köznevelésből átvett írás/
Bukarestben jelent meg

194. Kovács Péter:

A tanulók neveléslélektani megfigyelése Romániában

/Pedagógiai Szemle, 1964. 6. sz., 622-626. old./

195. Kovács Péter:

Román Nevelési Terv az általános iskolák számára

/Pedagógiai Szemle, 1967. 7-8. sz., 762-764. old./

196. Kovács Péter:

A szocialista hazafiságra és a proletár nemzetköziségre
nevelés néhány tapasztalata gimnáziumunk osztályfőnöki
óráin és az osztályonkívüli foglalkozások során

A Fővárosi Pedagógiai Tanácskozáson 1967. május 29-31-én
elhangzott felszólalás

/Megjelent az I. László gimnázium 1966-67. évi Évkönyvében,
36-42. old. /

197. Kovács Péter:

A diáklevelezés szerepe a középiskolások proletár nemzet-
köziségre nevelésében

/Pedagógiai Szemle, 1967. 1. sz., 72-82. old./

198. Kovács Péter:

A kirándulások a szocialista nevelés szolgálatában

Hazai és külföldi utazások élménytapasztalatai

/Budapesti Nevelő, 1967. 2. sz., 55-65. old./

199. Kruzsewszki, K.:

A békére nevelés lehetőségei

/Kwartalnik Pedagogiczny, 1967. 1.sz., 85-94. old./

200. Kutasi György:

Az alkotó nevelőmunka a békeharc szolgálatában

/Köznevelés, 1955. 13.sz., 299-300. old./

201. M. Litavska és M. Karnasova:

Hogyan neveljük a diákságot szocialista hazafiságra,
proletár nemzetköziségre és békeharcra?

/Komensky, 1951. LXXV., 9. sz./

202. Lugossy Jenő:

Köznevelésünk néhány időszerű problémája

/Társadalmi Szemle, 1959. 10. sz., 19-31. old./

203. Majzik Lászlóné:

Neveljünk az internacionalizmus szellemében

/Köznevelés, 1956. 7. sz., 150-152. old./

204. Málík László:

A szocialista hazafiságra nevelés gyakorlatáról

/Művelődési Tájékoztató, 1960. dec. 16., 21. old./

205. Márk Mihály:

A neonacionalizmus terjesztésének főbb módszere az ellenforradalmi rendszer idején

/Pedagógiai Szemle, 1963. 5.sz., 441-451. old./

206. Medvegy Antal:

A lányok és a hazafiság

/Köznevelés, 1967. 8. sz., 285-286. old./

207. Mikes Lajos:

Örökség és kötelezettség

/Magyar Ifjúság, 1967. III. 18., 11. sz./

208. Mócsi András:

A burzsoá nacionalizmus elleni küzdelem és a proletár nemzetköziség ápolása az egyetemi régészeti oktatásban

/Felsőoktatási Szemle, 1961. 7-8.sz., 425-427. old./

209. Mód Aladár:

Nemzeti érzés vagy nacionalizmus?

/Népszabadság, 1967. márc. 12./

210. Molnár János Bálint:

Irredentizmus - sovinizmus - történelmi valóság

/Köznevelés, 1956. 18. sz., 426-427. old./

211. Molnár Zoltán:

Nemzet - Pátosz - Honvédelem

/Élet és Irodalom, 1967. szept./

212. Munk Károly:

Az ifjúság honvédelmi nevelése

/Pedagógiai Szemle, 1965. 1. sz., 6-13. old./

213. Nemeskürti István:

Ifjúság, hazafiság

/Magyar Ifjúság, 1966. dec. 23. /

214. Németh Kálmán:

A nemzetközi megértésre nevelés

UNESCO szeminárium az angliai Cheltenham-ban

/Köznevelés, 1966. 18. sz., 712. old./

215. Orbán László:

A párt művelődéspolitikai irányelveinek jelentősége

/Társadalmi Szemle, 1958. 10. sz., 56-79. old./

216. Ortutay Zsuzsa:

A gyermek napja

/Köznevelés, 1965. 10. sz., 370. old./

217. Pataki Ferenc:

Személyiségelmélet és pedagógia a marxizmusban és
a neotomizmusban

/Magyar Filozófiai Szemle, 1963. 1.sz., 615-654. old./

218. Perjési Géza:

A nemzeti önérték zavarai

/Láthatár, 1967. 7-8. sz./

219. Poltorák D.:

A tanulóifjúság internacionalista nevelése

/Pedagógusok Lapja, 1959. 3. sz., 6. old./

220. Randé Jenő:

Béke és barátság - Jegyzetek a bécsi fesztiválról

/Köznevelés, 1959. 14-15. sz., 313-314. old./

221. Rákossy Gergely:

Balatonszéplak-Alsó - 1964. Jellegzetességek

/Uj Irás, 1964. 10. sz., 1232-1238. old./

222. Révai József:

Válogatott történelmi írások, II. kötet /373. oldal/

/Szabad Nép, 1946. március 21./

223. Rónai Lászlóné:

Csodaautó és a hazafias nevelés

/Pedagógusok Lapja, 1966. 23-24. sz., 5. old./

224. Sárközi Andor:

"Népek hazája nagy világ"

/Köznevelés, 1959. 2. sz., 27-28. old./

225. Sárközi Andor:

Ismerkedés országokkal, népekkel

/Köznevelés, 1959. 14-15. sz., 315-316. old./

226. Schiró Ödön:

A világnézetű nevelés néhány problémája

/Köznevelés, 1958. 4.sz., 133-134.old. és 7.sz. 155-157.old./

227. Schiró Ödön:

A gyermeki világképtől a differenciáltatásig

Gondolatok a szocialista hazafiságra való nevelésről

/Társadalmi Szemle, 1966. 4. sz., 112-116. old./

228. Schiró Ödön:

Kulturális nevelés - hazafias nevelés

/Köznevelés, 1966. 13-14.sz., 519-520. old./

229. Sebestyén Endre:

A népek barátságára nevelés az általános iskolákban

/Történelemtanítás, 1959. 6. sz., 8-13. old./

230. Sellei Zoltán:

Akiket tanítunk és akiről mégis megfélelkezünk

Séta a Kerepesi temetőben

/Magyartanítás, 1965. 3. sz., 134-138. old./

231. Seres Klára:

Csehszlovák-magyar diákbarátság

/Köznevelés, 1955. 22. sz., 526. old./

232. Simionca, I.:

Hunyad rajon tanügyi dolgozói megvitatták a hazafias nevelés problémáit

/A román-magyar barátságra nevelés sok szép példája/

/RP. 1958. 1. szám/

233. Snekendorf, Z.K.:

Az uttörők és az iskolások nevelése a népek barátságára és a proletár internacionalizmus szellemére

/N.S. 1960. 5. sz., 16-31. old./

234. Snekendorf, Z.K.:

Az iskolai expedíció a hazafias és az internacionalista nevelés hatékony formája

/Sz.P. 1966. 5. sz., 97-103. old./ D.18265/

235. Somos Lajos:

A hazafias nevelés lehetőségei tanulmányi kiránduláson

/Köznevelés, 1959. 2. sz., 40-42. old./

236. Szabó Endre:

Világifjúsági találkozó Budapesten

/Köznevelés, 1949. 13. sz., 360-362. old./

237. Szarka József:

Az erkölcsi nevelés folyamatának kutatómódszertani kérdéseiről

/Pedagógiai Szemle, 1956. 3.A. 195. old./

238. Szarka József:

Az ember felemelésének programja

/Pedagógiai Szemle, 1962. 1.sz., 7-13. old./

239. Szarka József:

A nevelés növekvő szerepe a szocializmus építésében

Tanulmányok a neveléstudomány köréből. 9-27. 1965

/Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966/

240. Szarka József:

Nevelésügyünk helyzete és fejlesztésének távlatai

Az Új Magyar Pedagógiai Társaság, az Alakuló Közgyűlés eseményei

/Táncsics, Budapest, 1967./

241. Szántó Imre:

A hazafiságra való nevelés Hevesben /1-3/

/Népművelés, 1961. 8-10.sz.: 8-9.old., 11-12.sz.: 9-10.old./

242. Szántó Imre:

A "szűkebb haza" - a szülőföld szeretete és a szocialista hazafiság

/Tudósító, 1964. 1-2. sz., 23-26. old./

243. Szávai Nándor:

Az UNESCO társult iskoláinak tevékenysége

/Köznevelés, 1965. 8.sz., 307-310. old./

244. Szczerba, W.:

A hazafias nevelés problémái a lengyel iskolában

/Kwartalnik Pedagogiczny, 1966. 3. sz., 23-25. old./

245. Szergejeva, A.; a moszkvai 612. számú középiskola igazgatónője:

A gyermekek nemzetközi nevelése

/Szemja iskola, 1956. 5. sz., 1-3. old./

246. Székely György:

Gondolatok a szocialista hazafiságra és internacionalizmus-
ra nevelés kérdéseiről

/Felsőoktatási Szemle, 1959. 205-209. old./

247. Szigeti József:

A kultúra szocialista tartalmának és nemzeti formájának
kérdéséhez

/Társadalmi Szemle, 1962. 8-9. sz., 85-100. old./

248. Szilágyi Margit; a Román Népköztársaság Magyar Autonóm Területe

Tanügyi Osztályának vezetője:

A szocialista hazafiságra és proletár nemzetköziségre
nevelés a magyar nyelvű iskolákban

/Revista de Pedagogie, 1955. 1. szám/

249. Szoboszlai Miklós:

Hazafias-honvédelmi nevelés kérdéseivel foglalkozó
ankétunk tanulságai

/Idegen Nyelvek Tanítása, X.évf., 1967.május, 86-88. old./

250. Szokoloszky István

Válasz egy kérdésre

Demokratikus hazafiság, szocialista hazafiság

/Pedagógusok Lapja, 1959. 4. sz., 2. old./

251. Tana Ruei Csen:

Kínai diáklány levele a magyar középiskolákhoz

/Köznevelés, 1951. 5.sz., 209. old./

252. Tar Károly:

A Horthy-korszak nacionalista neveléspolitikájának
főbb vonásai. 1919-1931

/Doktori értekezés a Debreceni Kossuth Lajos Tudomány-
egyetemen, 1964/

253. Tari János:

Korszerű hazafias nevelés

/Köznevelés, 1964. 4. sz., 121-124. old./

254. Tálas Géza:

Internacionalista nevelés a IV. kerületben,
a Viola utcai iskolában

/Köznevelés, 1963. 1. sz., 26. old./

255. Temesi Alfréd:

A hazafias nevelés néhány kérdése

/Köznevelés, 1954. 22-23. sz., 436-437. old./

256. Tóth János:

Nyári mozaikok

/Uj Irás, 1964. 10. sz., 1239-1246. old./

257. Tóth László:

Neveljünk hazaszeretetre

/Vöröskereszt Családi L. 1965. 4. sz., 16. old./

258. Varga Tibor:

Hogy sohase feledjük - Kirándulás Siófokra, a Magyar
Tanácsköztársaság vértanuinak nyomában

/Pedagógusok Lapja, 1959. 4. sz., 4. old./

259. Vargha Mihály:

Erkölcsei kódex és irodalom

/Köznevelés, 1962. 11. sz., 350. old./

260. Vág Ottó:

A pedagógusok az európai népek antifasiszta ellenállási
harcában

/Pedagógiai Szemle, 1966. 10. sz., 949-950. old./

261. Vágó Tibor:

"Postajárat" Kuva és Budapest között

Kubai és magyarországi iskola kapcsolata

/Pedagógusok Lapja, 1963. 9. sz., 1. old./

262. Vámos Károly:

Iskolánk és a nagyvilág

/Köznevelés, 1965. 10. sz., 370. old./

263. Várnagy Elemér:

A "Nemzetközi Barátság Klubja"

- oroszul, németül és franciául -

/Köznevelés, 1962. 9. sz., 226. old./

264. Várnai Ferenc:

Egyetemi ifjúságunk eszmei-politikai fejlődése

/Társadalmi Szemle, 1960. 3. sz., 37-52. old./

265. Vidor Győző:

Béke és barátság

/Köznevelés, 1958. 3. sz., 45-50. old./

266. Woiciechowski, K.:

Hazafias és internacionalista nevelés

/Oz. D. 1966. 4. sz., 49-53. old./

267. Zájceva, Sz.Sz.:

Neveljünk hazafiakat

/Szov. Ped. 1964. no.4., 49-53.p./d.16.860/

Szerző nélkül

268. A béke és barátság felejthetetlen találkozója

/Köznevelés, 1963. 16. szám/

269. A burzsoá nacionalizmusról és a szocialista hazafiságról

Az MSZMP Központi Bizottsága Agitprop. Osztályának
tézisei

/Társadalmi Szemle, 1959. 8-9. sz., 11-39. old./

270. A burzsoá nacionalizmus elleni küzdelem és a proletár

nemzetköziség ápolása az Állam- és Jogtudományi Karon

- Közli az Á. J. Kar munkaközössége -

/Felsőoktatási Szemle, 1961. 3. sz., 165-169. old./

271. "Acta Medica Danubiana" címen tudományos folyóirat indul

román, bolgár, jugoszláv és magyar egészségügyi szak-
szervezetek közös kiadásában

/Köznevelés, 1946, 11. sz., 7. old./

272. A csehszlovák-magyar szellemi együttműködés

/Köznevelés, 1946. 13. sz., 8. old./

273. A hazafias nevelés néhány lehetősége

/Köznevelés, 1954. 19. sz., 354. old., N.B. Povázssai S. levele/

274. A hazafias nevelésről

/Köznevelés, 1954. 24. sz., 467-468. old./

275. A kommunista és munkáspártok képviselőinek 1960. novemberében megtartott moszkvai értekezletén egyhangulag elfogadott NYILATKOZATA
/Társadalmi Szemle, 1960. 12. sz., 3-41. old./
276. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának határozata
/Társadalmi Szemle, 1957, 7-8. sz., 152-153. old./
277. A Magyar Szocialista Munkáspárt művelődési politikájának irányelvei
/Társadalmi Szemle, 1958. 7-8. sz., 116-151. old./
278. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának határozata az SZKP XXII. Kongresszusának jelentőségéről
/Társadalmi Szemle, 1961. 12. sz., 1-12. old./
279. A makói uttörők levele szovjet pajtásokhoz
/Köznevelés, 1950. 1-2. sz., 32. old./
280. A Na gy Októberi Forradalom és az ifju nemzedék nevelése
/Köznevelés, 1957. 19. sz., 413-416. old./
281. A Nemzetközi Iskolai Levelezés Francia Irodája működésének 30., az Iskolai Levelezési Szervezetek Nemzetközi Szövetségének pedig 20. évfordulóját ünnepli ebben az évben
/Köznevelés, 1949. 18. sz., 511. old./
282. A nemzetközi kulturális együttműködés elvei
Az UNESCO születésének 20. évfordulóján meghirdetett deklaráció
/Köznevelés, 1967. 18. sz., 688. old./
283. A népek barátsága jegyében - szerk. cikk
/Pedagógiai Szemle, 1958. 5. sz., 406-408. old./

284. A proletár internacionalizmus nagy ereje
/Béke és Szocializmus, 1963. 9. sz./
285. A proletár nemzetköziség és akik megértik - szerk. cikk
/Társadalmi Szemle, 1964. 5. sz., 1-13. old./
286. A proletár nemzetköziség diadalutja - szerk. cikk
/Pedagógiai Szemle, 5. sz., 391-394. old./
287. A szocialista országok kommunista és munkáspártjai képviselői-
nek 1957. november 14-16-i moszkvai értekezletén elfogadott
NYILATKOZAT
/Társadalmi Szemle, 1957. 5-8. sz., 129-143. old./
288. A szovjet-magyar barátság kipróbált útján - szerk. cikk
/Társadalmi Szemle, 1964. 4. sz., 92-95. old./
289. A Tanácsköztársaság nemzeti és nemzetközi jelentősége
/Társadalmi Szemle, 1965. 3. sz., 25-32. old./
290. A világ népeinek szolidaritása jegyében ünnepelték meg
Budapesten a Világifjúsági Hetet
/Köznevelés, 1949. 7. sz., 176. old./
291. A Világifjúsági Találkozó: a béke és a barátság ünnepe
/Köznevelés, 1963. 14. sz., 321-322. old./
292. Az Egyesült Nemzetek Szervezete Nyilatkozata a béke, a köl-
csönös tisztelet és a népek közötti megértés eszméinek
érvényesítéséről az ifjúság soraiban
/Világ Ifjúság, 1966. 2. sz., 3. old./
293. Az MSZMP Központi Bizottságának irányelvei a párt VII.
Kongresszusára
/Társadalmi Szemle, 1959. 10. sz., 82-112. old./
294. Az MSZMP Központi Bizottságának kongresszusi irányelvei
/Társadalmi Szemle, 1962. 8-9. sz., 1-42. old./

295. Az MSZMP néhány ideológiai feladata

/Társadalmi Szemle, 1965. 4. sz., 1-63. old./

296. Az 1961. évi III. törvény a Magyar Népköztársaság

oktatási rendszeréről

/Köznevelés, 1961. 20. sz., 610-612. old./

297. Az UNESCO és a nevelés

- Ford.: Csoma Vilmos

/Pedagógiai Szemle, 1967. 3. sz., 277-280. old./

298. Barátságunk alapja a proletár internacionalizmus

/Társadalmi Szemle, 1956. 2. sz., 6-17. old./

299. Bátrabban szítani a nemzeti öntudatot és önbecsülést

Népfront vitadélután Veszprémben

/Magyar Nemzet, 1968. febr. 18./

300. Békekiáltvány

/Társadalmi Szemle, 1957. 7-8. sz., 146-151. old./

301. Hazafiság és internacionalizmus

Központi Pedagógus Továbbképző Intézet Pedagógiai Tanszéke
közleménye

/Köznevelés, 1959. 5. sz., 113-114. old./

302. Hazafisággal a nacionalizmus ellen

- szerk. cikk /Faludi Szilárd/

/Pedagógiai Szemle, 1959. 9. sz., 781-785. old./

303. Hazafias nevelés a szocialista országokban

- Az OPK sajtószemléje, összeállította: Illés Lajosné

/Köznevelés, 1957. 5. sz., 188-190. old./

304. Irányelvek oktatási rendszerünk továbbfejlesztésére
/Pedagógiai Szemle, 1960. 10. sz., 841-847. old./
305. Ifjúságunk szocialista hazafiságra nevelése
/Országos Pedagógiai Intézet,
Köznevelés, 1966. 21. sz., 801-812. old./
306. Ifjúság - hazafiság /vitázáró cikk/
/Magyar Ifjúság, 1967. január 21., 3. sz./
307. Legnagyobb forradalmi hagyományunk: a Magyar Tanács-
köztársaság - szerk. cikk
/Társadalmi Szemle, 1959. 3. sz., 1-8. old./
308. Magyar-barát diákegyesületek Lengyelországban
/Köznevelés, 1948. 1-2. sz., 17. old./
309. Milyen legyen az ifjúság politikai nevelése?
/Köznevelés, 1946. 13. sz., 8. old./
310. Módszertani utmutatás az MSZMP IX. Kongresszusának anyagát
feldolgozó nevelőtestületi értekezlethez
/Országos Pedagógiai Intézet,
Köznevelés, 1967. 3. sz., 81-84. old./
311. Napirenden a hazafias nevelés
/Köznevelés, 1966. 24. sz., 938-949. old./
312. Neveljünk a proletár nemzetköziség szellemében
- szerk. cikk /Duró Lajos/
/Pedagógiai Szemle, 1959. 5. sz., 425-428. old./

313. Szocialista hazafiság és az iskola

- Összeállította: Rehák Ferenc

/Köznevelés, 1967. 4. sz., 126-134. old./

314. Tájékoztató közlemény a kommunista és munkáspártok

képviselőinek moszkvai értekezletéről

/Társadalmi Szemle, 1960. 12. sz., 3-41. old./

315. Tíz éves a Magyar-Szovjet Társaság

/Köznevelés, 1955. 11. sz., 1. old./

C/ Idegen nyelvű bibliográfia

СОВЕТСКАЯ ЛИТЕРАТУРА О ИНТЕРНАЦИОНАЛЬНОМ ВОСПИТАНИИ
ШКОЛЬНИКОВ

316. Раскин Л. Е.: За интернациональное воспитание.

Журнал: "Работник просвещения" М. 1930

317. Волдырев Н. И.: Интернациональное воспитание в советской школе.

Журнал: "Советская Педагогика" № 5, за 1938 г.

318. Крупская Н. К.: Воспитание интернационализма. В КН: 1948, стр. 325 - 396 и 318 - 321.

319. Петроченко Г. Г.: Совместная работа классного руководителя и пионерского отряда по воспитанию учащихся 5-10-х классов в духе советского патриотизма и дружбы народов, 1953. - стр. 297.

Воспитание советского патриотизма и пролетарского интернационализма важнейшая задача школы.

"Советская Педагогика" № 3, за 1954.

Великая сила ленинских идей интернационализма.

Передовая "Коммунист" № 1, за 1955 г.

320. Калнберзин Я.: Воспитание трудящихся в духе дружбы народов.

Журнал: "Коммунист" № 15, за 1955 г.

321. Огнев А. И.: Воспитание советского патриотизма у учащихся VIII - X. классов в процессе подготовки революционных праздников.

Автореферат диссертации на соиск.уч. степ. канд. пед. наук. М. 1955 г.

322. Сластенин В. А.: Работа комсомола школы по патриотическому и интернациональному воспитанию учащихся. Автореферат. М. - 1955.
323. Слостин В. А.: Работа комсомола в школе по патриотическому и интернациональному воспитанию учащихся. Автореферат диссертации на соискание уч. степени канд. пед. наук. М. 1955.
324. Титафенко С.: Социалистический интернационализм - идеология дружбы народов. Журнал: "Коммунист", № II, за 1955 г.
325. Товмасын С.: В братской семье народов СССР. Журнал: "Коммунист", № I7, за 1955 г. Декларация правительства Советского Союза об основах развития и дальнейшего укрепления дружбы между СССР и другими социалистическими государствами. "Правда" от 31. октября 1956 г.
326. Донганов Г.: Сила пролетарского интернационализма. Журнал: "Партийная Жизнь" № 18, за 1956 г.
327. Ю - ен - суль: Воспитание советского патриотизма и пролетарского интернационализма в общеобразовательной школе. Автореферат на соискание ученой степени канд. пед. наук. М. 1956 г.
328. Белов П.: Великая сила Ленинских идей интернационализма. "Учительская Газета", 19. января 1957.

329. Лайош Дуро: Воспитание пролетарского интернационализма в процессе обучения. /На материале преподавания истории в старших классах советских и венгерских школ/.
Диссертация на соискание учёной степени кандидата пед. наук. Ленинград, 1957 г.
330. Помелов И.: Развитие социализма и пролетарского интернационализма.
Журнал: "Коммунист", № I, за 1957 г.
331. Полторак Д. И.: Воспитание школьников в духе пролетарского интернационализма. /Из опыта внеклассной работы средней школы № 706 г. Москвы/.
Изд. АПН РСФСР - 1958 г.
332. Полторак Д. И.: Далюкие и близкие друзья.
/О переписке учащихся 706-й школы с зарубежными школьниками/.
"Семья и Школа" - 1957, № 7. стр. 7-8.
"Начальная Школа" - 1959, № 5. стр. 9-14.
"Начальная Школа" - 1960, № 5. стр. 22-24.
"Сов. Педагогика" - 1958, № 5. стр. 8-39.
333. Цесарский Л. Д.: Переписка советских школьников.
"Иностранные языки в школе" 1957, № 3.
стр. 71-83.
334. Жумаканов А. Р.: Интернациональное воспитание в старших классах средней школы.
М., 1957. Автореферат.
Под знаменем пролетарского интернационализма. Сборник материалов. Москва, Госполитиздат, 1957 г.

335. Абросимова Ю. И.: Интернациональное воспитание школьников во внеклассной работе. Саратов. 1959.
336. Егоров П. И.: Переписка учащихся - важное средство учебно - воспитательной работы.
Якутск. 1958. г.
337. Егоров П. И.: Интернациональная дружба.
/О переписки учащихся Тойбохайской средней школы и стран народной демократии/. "Нар. образование" - 1959. № 6. стр. 48-52.
338. Марьенко И. С.: Из опыта нравственного воспитания школьников.
Москва, 1964. г.
Большое знамя интернационализма. /Передовая/. "Правда" - 1964. 21. мая.
/Московский выпуск/.
339. Гамазков В. Г.: Пословицы как средство интернационального воспитания.
"Литература в школе" - 1960. № 5. 54-57.
340. Гамзаков В. С.: Интернациональное воспитание детей.
В кн. "Нравствен. воспит. учащихся У - VIII кл." М., 1960. стр. 63-74.
341. Шнекендорф Э. К.: Часть II. Воспитание пионеров и школьников в духе дружбы народов и пролетарского интернационализма.
"Начальная Школа" - 1960. № 5. стр. 16-21.
342. Аристархова Д.: Дружба вечная, как горы Памира. /о переписке/. "Школа - интернат" - 1961. № 3.
стр. 50-51.

343. Добрусин Д. Л.: Интернациональное воспитание учащихся.
/Опыт 656-й школе Москвы/.
"Советская Педагогика" - 1961. № II.
стр. 71-76.
344. Миказьян Л.: Нет для дружбы границ и преград.
/Об интернациональной воспитании детей.
ШКОЛА С ПРОДЛЕННЫМ ДНЕМ № 33 МОСКВЫ/.
"ШКОЛА - ИНТЕРНАТ" - 1961. № 4. стр.
31-35.
345. Колешо Р.: Наш девиз - дружба.
"Учительская газета", 1959, I. июня.
346. Норглик В. М.: Образовательное и воспитательное значение международной переписки школьников.
"Сов. педагогика", 1959, № 12, стр. 66-70.
347. Фурманова Ф.: Если бы дети всей страны.
"Семья и школа", 1959, № II, стр. 12-13.
348. Дедохин А. М.: Из опыта интернационального воспитания учащихся во внеклассной работе. Свердловск, 1960.
349. Фурманова Ф.: Воспитывать на хороших примерах: /о воспитательном значении переписки школьников/
"Народное образование", 1960, № 2, стр.
82-86.
350. Тальбов Ю.: Первые ростки интернационализма /о роли семьи в воспитании чувства интернационализма у детей/.
"Семья и Школа", 1961, № 5, стр. 6-7.

351. Рогова В.: Общество "Дружба"
/Интернациональное воспитание учащихся в школе № 16 - Южносахалинска/.
"Народное образование", 1961, № 8. стр. 40-44.
352. Шпунгин Г.: Наш опыт подтверждает.
/Интернациональное воспитание учащихся в школе № 55. Рига/.
"Коммунист Советской Латвии" - 1961, № 12. стр. 45-49.
353. Хансиков Я.: На принципах интернационализма.
/О воспитании школьников/.
"Учительская газета", 1961. 7. сентября.
Великое братство трудящихся об интернациональном воспитании школьников. /Передовая/.
"Семья и Школа", 1961. № 5. стр. 4-5.
354. Гончаров Н.: Растим для мира и дружбы. /Воспитание подрастающего поколения/.
"Учительская Газета", 1962. 7. июня.
355. Кузьменко А. Г.: Интернациональное воспитание в школе.
Майкоп. 1962.
356. Талыбов Ю. Р.: Воспитание пролетарского интернационализма школ.
Баку, 1962. стр. 31.
Братская солидарность трудящихся стран.
/О воспитании школьников в духе интернационализма/.
"Начальная школа", 1962. № 5. стр. 3-6.

357. Баланкина Н.: Воспитание учащихся в духе пролетарского интернационализма и социалистического патриотизма.
Ю - Сахалинск. 1963.
358. Васильева М. С.: Воспитание советского патриотизма - важнейшая задача школы.
"Начальная Школа", 1963. № 9. стр. 10-15.
359. Воронин Н.: Воспитывать дружбу между народами.
В сб. Растить коммунистов - ленинцов.
Изд. "Молодая гвардия", 1963. стр. 233-236.
360. Иванов И. и Шкляф Э.: Непобедимое знамя пролетарского интернационализма.
"Учительская Газета", 1963. 12. сентября.
361. Клебанова О. Р.: Опыт осуществления интернационального воспитания пионеров и школьников.
В сб. "Роль пионерской организации в ком. воспитании подрастающего поколения".
Минск, 1963.
362. Куликов А. В.: Из опыта работы по интернациональному воспитанию школьников.
/Сараевская средняя школа Рязанской области/.
"Советская Педагогия". 1963. № 3. стр. 97-102.
363. Куликов А. В.: Из опыта работы по интернациональному воспитанию школьников.
"Советская Педагогия". 1963. № 5.

364. Летеми́н А.: Расстояния — не помеха. Выпуск IY. /1963/.
/Опыт интернационального воспитания в
Коптеловской средней школе свердловской
области/.
"Народное образование". 1963, № II.
стр. 80.
365. Поздняков В. Л.: Роль интернациональных связей в форми-
ровании личности учащихся. В КН. "Вопросы
воспитания детей в школах — интернатах".
Тамбов. 1963, стр. 137-146.
366. Тимофеева Э. Н.: Дружба всего дороже. О воспитании пионе-
ров в духе дружбы народов и пролетарского
интернационализма.
Москва, Изд. Акад. Пед. Наук РСФСР. 1963,
стр. 104.
367. Шнекендорф Э. К.: Воспитание школьников интернационалиста-
ми. В сб.: Опыт применения "Программы во-
спитательной работы". Изд. АПН. РСФСР,
1963, стр. III-121.
368. Андропов Ю.: Пролетарский интернационализм — большое
знамя коммунистов.
"Коммунист", 1964, № 14. стр. II-26.
369. Кисель А.: Письма с другого полушария.
/Из опыта интернационального воспитания
школьников с прил. отрывка из письма К. С.
Причард учащихся Куйбишевской школе № 109/.
"Учительская Газета". 1964, 3. декабря.

370. Пашкина Г. Н.: Из опыта интернационального воспитания школьников В КН. "Из опыта нравственного воспитания школьников". Москва, 1964. стр. 79-85.
371. Панасюк Б.: Дружба юных.
"Народное образование", 1963. № II. стр. 67.
372. Плаксин Д. Г.: Английский клуб в Ашхабаде.
Журнал: "Иностранные языки в школе", 1964. № 4. стр. 82-83.
373. Шнекендорф Э. К.: Они растут интернационалистами.
"Вожатый", 1964. № 2.
374. Шнекендорф Э. К.: Клуб интернациональной дружбы. /Школа № 175. Москвы/. В К КН: "Из опыта нравственного воспитания школьников". Москва, 1964. стр. 86-102.
375. Сухомлинский В.: Родина в сердце твоём. Раздумья о нашей школе.
"Комсомольская правда", 1964. 18. ноября
Великое знамя интернационализма. /Передовая/. "Правда", 1964. 21. мая.
/Московский выпуск/.
Пролетарский интернационализм - знамя трудящихся всех стран и континентов.
/Ред. статья из журнала: "Коммунист" 1964. № 7. Напеч. с сокращениями "Правда" 1964. 6-7. мая.
376. Ревенская Н.: Маяки дружбы нашей.
"Учительская Газета", 1964. 5. сентября.

377. Солдатов Г. А.: Заметки о переписке школьников.
Журнал: "Иностранные языки в школе",
1964. № 2. стр. 54-56.
378. Якунис Л.: Неделя дружбы.
"Учительская Газета", 1964. 28. марта.
379. Гогова Ф. П.: Из опыта работы школы - интерната по интернациональному воспитанию учащихся.
"Ученые записки". Москв. обл. пед. института. Выпуск десятый. Москва, 1964.
стр. 119-134.
380. Варшавская М. М.: Пионерский фестиваль и интернациональное воспитание школьников.
"Советская Педагогика", 1965, № 1.
стр. 73-77.
381. Гогитидзе А.: Московская прописка Мрианны.
Журнал: "Культура и жизнь", 1965. № 9.
стр. 34-36.
382. Евсеев Ю.: Дружбе 21-х крепнуть.
"Семья и Школа", 1965. № 4, стр. 28-29.
383. Каниметов А. К.: Школы интернациональной дружбы /из опыта работы школ Киргизии с разноязычным обучением/. Фрунзе, 1965.
384. Лосев А.: В семье единой.
"Учительская Газета", 1965, 7. сентября.
385. Поляков Б.: Эстафету принимает дружба.
"Учительская Газета", 1965, 11. сентября.

386. Столяр Л.: На их примере учим мужеству.
"Школа - интернат", 1965, № 5. стр. II-12.
387. Высотина Л. А.: Система и процесс нравственного воспитания.
/С. П. 1966. II. стр. 28-36/.
388. Гасанов Э. Т.: О воспитании учащихся в духе дружбы народов. Махачкала, 1966.
389. Гулбе Э.: Вместе дружно.
"Учительская Газета", 1966, 17. мая.
390. Гусев А.: По солнечному кругу дружбы.
"Учительская Газета", 1966, 28. июня.
391. Калинина В.: Мы имя героя поднимаем как знамя.
Кострома, 1966.
392. Большой О. О.: Интернациональный клуб в школе.
Киев, "Ряд. Школа", 1966.
393. Ломадзе А. С.: Интернациональное воспитание в советской школе.
В кн.: "Педагогические проблемы".
Ереван, 1966, стр. 133-141.
394. Ревенская Н.: Дружба - судьба человечества.
"Учительская Газета", 1966. 15. декабря.
395. Шарифов А.: Большая семья.
"Молодой коммунист", 1965, № I. стр.
103-105.
396. Шнекендорф Э. К.: Школьные экспедиции - действенная форма патриотического и интернационального воспитания.
"Советская Педагогика", 1966, № 5. стр.
97-105.

397. Шнекендорф З. К.: Экспедиция "Дружбы". Изд. "Молодая
Таборко В. А. Гвардия", 1966.
398. Гончаров Н. Ж.: Формирование нравственных убеждений у
детей и молодежи.
"Советская Педагогика", 1966, № II.
стр. III-128.
Интернациональное воспитание /Передовая/,
газета "Правда", 1967, 29. мая.
399. Беножус А. И.: В единой семье народов.
"Советская Педагогика", 1967, IO.
стр. 78-85.
400. Болдырев Н. И.: Основные вопросы содержания и методики
нравственного воспитания.
"Советская Педагогика", 1967, № 2.
стр. 72-89.
401. Кильдишев Я. С.: Интернациональные связи школы.
"Советская Педагогика", 1967, № 4.
стр. 65-69.
402. Гасанов З. Т.: Этическое развитие советских народов и
интернациональное воспитание школьников.
"Сов. Педагогика", 1967, № 8.
стр. 53-60.
403. Фаткулина А.: Из опыта интернационального воспитания
детей многонациональной школе.
"Сов. Педагогика", 1967, № 2.
стр. 55-61.

404. Шнекендорф З. К.: Письмо с иностранной маркой.
Журнал: "Комсомольская Жизнь", 1967,
№ 15. стр. 21-23.
405. Романова Н. и
Пылаева А.: КИД - пароль дружбы.
"Семья и Школа", 1967, № 6. стр. 36-37.
Могучая сила пролетарского интернационализма.
Журнал: "Коммунист", № 7. стр. 3-13.
406. Иштван Сирмай: Претворение в жизнь ленинских идей в Венгрии.
Журнал: "Коммунист", № 17. ноября 1967,
стр. 53-64.

407. L. Jan Veverka: Proletársky internacionalizmus vo výchovnej práci škôl,
Stredoslovenské vydavateľstvo, 1962. 268 old.
408. Vladislav Kacani: Vychova vlasteneckých a internacionalistických citov, SPN.
Slovenské Pedagogické Nakladateľstvo,
Bratislava, 1966. 142 oldal.
409. André Wurmser: Levelesláda c. rovat, L'Humanité, 1965.V.22.
/Diáklevelezés/.
410. Ludwig, Kurt: Die Werke der Klassiker des Marxismus-Leninismus und die ideologische Erziehung.
Pädagogik, Berlin 19. /1964/ 5, 402-411.old.
411. Meyer, Rudolf: Die Bedeutung der Lehrerpersönlichkeit für die Entwicklung des staatsbürgerlichen Bewusstseins der Schüler der Oberstufe
/10. Klasse/.
Berlin, Dt. Pädag. Zentralinstitut, Diss.
412. Stoppe, Gerhard: Vom Erziehungsprogram zur Erziehungsmethodik.
Pädagogik, Berlin, 19. /1964/ 10. 906-914. old.
413. Weitendorf, Fritz: Neuer Staatsbürgerkundelehrplan-höhere Anforderungen an die ideologische Bildung und Erziehung in allen Unterrichtsfächern.
Pädagogik, Berlin, 19. /1964/
6. 500-507. oldal.

414. Fiedler, P.: Die Rolle des sozialistischen Jugendverbandes im Prozess der Herausbildung staatsbürgerlichen Bewusstseins bei Schülern der 10. Klasse der allgemeinbildenden politechnischen Oberschule der DDR.
Jena, Inst. f. Pädag., d. Univ. Diss.
415. Politik und Bildung, 1964, Internazionaler Arbeitskreis
Sonnenberg, 1964.
/Rudolf Pfister: Vorgeschichte des Antisemitismus /137-146. old./
416. Lasst uns einen neuen Anfang setzen,
Wolfenbüttel, 1955.
417. Gedankenlosigkeit Tötet, Herausgeber: Walter Schulze,
Verlag: Internazionaler Arbeitskreis
Sonnenberg, Braunschweig, 1962.
418. Walter Robert Corti: Der Weg zum Kinderdorf Pestalozzi,
Gute Schriften Zürich, 1955.
419. Kinderdorf Pestalozzi Trogen, Jahresbericht 1964.
420. Ion Dragu: Educarea tineretului în spiritul patriotismului socialist și al internationalismului proletar - sarcina de frunte a cadrelor didactice.
/Revista de Pedagogie, 1957, 10. szám, 58-70. oldal/.
421. Simionca Izidor: Problema educației patriotice în discutia cadrelor didactice din raionul Huedin.
/Revista de Pedagogie, 1958. 1. szám, 66-68. oldal/.

422.   Georgeta Dan: Educatia patriotismului la elevi - o preocupare de seamă a cadrelor didactice din raionul V. I. Lenin din Capitală-
/In sprijinul consfătuirilor raionale/
/Revista de Pedagogie, 1958. 6. szám,
51-55. oldal/.
423.   Gheorghita Fleancu: Unele probleme ale educatiei elevilor în spiritul patriotismului socialist si internationalismului proletar în atentia presei din țările socialiste.
/Revista de Pedagogie, 1959. 1. sz.
98-105. oldal/.
424.   M. Visan: Educatia elevilor în spiritul patriotismului socialist prin cunoasterea realizărilor regimului nostru.
/Revista de Pedagogie, 1959. 3. sz.
55-17. oldal/.
425.   V. Dumitrescu: Corespondenta interscolară-mijloc pentru însusirea limbii române de către tineretul minorităților nationale.
/Revista de Pedagogie, 1959. 6. szám,
93-99. oldal/.
426.   Editorial: Să promovăm în rândurile tineretului ideile păcii, respectului reciproc si înțelegerii între popoare.
/Revista de Pedagogie, 1961. 1. szám,
3-9. oldal/.

427. Alexandrina Ionescu: Despre educarea copiilor prescolari în spiritul patriotismului socialist și al internationalismului proletar.
/Revista de Pedagogie, 1962. 2. szám, 103-114. oldal/.
428. Dumitru Salade: Educatia moral-cetățenească în problematica pedagogică.
/Revista De Pedagogie, 1966. 8-9. szám, 25-33. oldal/.
429. Tudor Topa: III. Educatia morală.
/Revista de Pedagogie, 1966. 8-9. szám, 145-146.; 152-154.; 158-160.; 165-168.; 173-178. old./.
430. Constanta Sorik: A 20-a aniversare a UNESCO
/Revista de Pedagogie, 1966. 11. szám, 109-110. oldal/.
431. M. Szilágyi: Educarea patriotismului socialist și a internationalismului proletar în școlile cu limba de predare maghiară.
/Revista de Pedagogie, 1955. 1. szám, 49-62. oldal/.